

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ

ΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΜΣΤ' ΣΥΛΛΟΓΙΚΟΝ ΕΤΟΣ 1906-1907

ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΥΛΛΟΓΩ

ἀναγνωσθεῖσα κατὰ τὴν ΑΦΞΕ' ἑκτακτον γενικὴν συνεδρίαν τῆς ἐπετείου ἑορτῆς
τῆ 13^η Μαΐου 1907, ὑπὸ τοῦ προέδρου κ.

Λ. ΛΙΜΑΡΑΚΗ

Παραγνώτατε Δέσποτα,
Ἐξοχώτατε Πρεσβευτά,
Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι,
Φιλόμουσοι ὁμήγυρι,

Ὁ ἄνθρωπος, τὸ ἀνώτατον τοῦτο τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων, φύσει κοινωνικός, προοδευτικός καὶ τελειουργούμενος, ἀνεζήτησε καὶ τὰς μεθόδους ἐκείνας δι' ὧν τὸ τε σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τονοῦνται, ἐνισχύονται, καλλύονται καὶ μεγαλύνονται. Καὶ πολλὰ μὲν τῶν ἐθνῶν ποικίλων φυλῶν, καὶ Σίται, καὶ Φοίνικες, καὶ Ἀσσύριοι, καὶ Αἰγύπτιοι καὶ ἄλλοι Σημίται λαοί, καὶ Ῥωμαῖοι ἀκόμη, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, μέθοδον ἐκπαιδεύσεως σωματικῆς καὶ ψυχικῆς συνεξεύρον καὶ συγκατεσκεύασαν. Τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πανταχοῦ βεβαίως δι' ὁμοιοζόντων μέσων τὰ κεκτημένα ἢ τὰ παρ' ἄλλων ληφθέντα προεφύλαττε καὶ μετέδιδε καὶ νέα ἀνεζήτη. Ἀλλ' ἕκαστον ἔθνος καὶ φυλὴ ἀναλόγως τῆς ἰδιοσυστάσις αὐτοῦ, ταῦτα ἀνέπτυξε καὶ ἐφήρμοσε, καὶ ἐν τούτῳ ἢ ἐκείνῳ τῷ σημείῳ τοῦ πολιτισμοῦ ἀφίκετο. Ἡ ἐπίδοσις ὅμως τοῦ προγονικοῦ πνεύματος πάντα τὰ ἄλλα ὑπερῆκόντισε καὶ τοῖς προγόνοις τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπεφυλάσσετο νὰ ἐπιτύχωσι τὴν μόνην καὶ ἀσφαλῆ μέθοδον, διὰ τῆς ὁποίας τελειοῦνται καὶ σῶμα καὶ πνεῦμα.

Διὰ ταύτης δὲ διαπλασθέντες καὶ ἐν ἀθανάτοις ἔργοις αὐτὴν ἀποκρυσταλλώσαντες, οὕτω προεβιβάσθημεν κατὰ τε τὴν διάνοιαν, τὸ ἦθος καὶ τὴν συναίσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ εἰς τὰ ἄλλα ἔργα, ὥστε οὐδεὶς οὔτε τότε, οὔτε νῦν ὑπερέβαλεν, καὶ ἡ τοιαύτη μέθοδος διαμένει κυριαρχοῦσα καὶ αἰώνιος κατακτητῆς, πρὸς ἣν στρέφονται καὶ δι' ἧς διαπλάσσονται ἀκόμη καὶ σήμερον πάντα τὰ προεξάρχοντα καὶ πρωτοποροῦντα ἐν τῷ πολιτισμῷ ἔθνη καὶ γένη.

Ἐν τῇ μεθόδῳ ταύτῃ ἐκτός τῶν αἰτημάτων τῶν ἰδίᾳ καθορισθέντων διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν παιδῶν καὶ ἐφήβων καὶ νέων ἐν τε διδασκαλείοις καὶ παρὰ γραμματισταῖς, καὶ ἐν γυμνασίοις καὶ ἀκαδημαῖαις καὶ ἄλλαις ἀνωτέραις σχολαῖς, συνέστησαν καὶ ἀγῶνας δημοσίους σωματικούς καὶ πνευματικούς. Καὶ τὰ μὲν στάδια τῶν σωματικῶν ἀγῶνων ἀγρυπνον διατηροῦσι τὴν πρὸς τὴν γυμναστικὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης κατὰκτησιν ἐντελεστέρας σωματικῆς ὑγιείας καὶ κάλλους. Τὰ δὲ στάδια τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων οὐ μόνον τὴν τοιαύτην ἀμιλλαν διακρατοῦντα καὶ ἐνισχύοντα, συντελοῦσιν εἰς τὴν προαγωγὴν πρωταθλητῶν τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἤθους καὶ τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς θεατὰς καὶ ἀκροωμένους ἀμεσος προεγίνεται ἡ ψυχικὴ ἐνίσχυσις. Διότι ἐν τοῖς σωματικοῖς ἀγῶσι, ψυχικῶς πάλιν ὁ θεατὴς ὠφελεῖται, διεγειρομένης παρ' αὐτῷ τῆς ἐφέσεως καὶ τῆς θελήσεως πρὸς ἀπομίμησιν τῶν ἀγωνιζομένων καὶ στεφανουμένων. Οἱ μυῶνες ὅμως αὐτῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην δὲν ἐνισχύονται, οὔτε τὸ σῶμα προβιβάζεται κατὰ κάλλος καὶ εὐρωστίαν, ἐνῶ εἰς τοὺς πνευματικούς ἀγῶνας, σὺν ταῖς ἄλλαις ὠφελείαις καὶ τῇ κατόπιν μελέτῃ τῶν στεφανουμένων ἔργων, ὁ θεατὴς καὶ ἀκροώμενος, συναγωνίζεται καὶ συμπάσχει καὶ συνενεργεῖ, καὶ ἐξέρχεται τοῦ σταδίου πλουσιώτερος μὲν τὰς γνώσεις, τελειώτερος δὲ κατὰ τε τὸ ἦθος καὶ τὴν ἀντίληψιν τοῦ καλοῦ. Ταῦτα ὑπ' ὄψιν ἔχοντες οἱ πατέρες, καὶ τὴν καλλιέργειαν καὶ διάδοσιν τῆς προγονικῆς σοφίας ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὴν διὰ ταύτης ἀνάπλασιν τοῦ Γένους σκοποῦντες, ἐκτός τῆς ἄλλης περὶ τὴν ἐν γένει ἐκπαιδευτικὴν κίνησιν τοῦ ἔθνους πολυτίμου αὐτῶν ἐργασίας, μεσοῦντος Ἀπριλίου τοῦ 1861, συνέστησαν στάδιον τοιοῦτων

πνευματικῶν ἀγῶνων, τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον.

Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ὁ Ἑλλήν. Φιλολ. Σύλλογος συνεδέθη καὶ συνειργάζετο μετὰ τοῦ ἤδη ἀπὸ 15 Φεβρουαρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους, δι' Ἀυτοκρατορικοῦ Ἰραδὲ προϋστάντος Ἑλληνικοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου, σκοποῦντος τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱατρῶν καὶ τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολὴν διάδοσιν τῶν ἱατρικῶν γνώσεων. Ἀμφότεροι δ' οἱ Σύλλογοι ἐν κοινῇ συνεδρίᾳ συνεώρταζον τὴν ἐπέτειον τῆς συστάσεως αὐτῶν, τὰ τε πεπραγμένα κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος ἐκθέτοντες καὶ δι' ἐπιστημόνων λόγων καὶ ὁμιλιῶν τὰς ἑορτὰς ταύτας κοσμοῦντες.

Μετὰ δεκαετίαν ὅμως περίπου ὁ Σύλλογος πλέον φαίνεται αὐτοτελῶς ἐργαζόμενος, καὶ πολλαχῶς ἐν τε δυστυχίαις καὶ εὐημερίαις ζυμωθεὶς ταχέως ἠνδρώθη καὶ ἤκμασε καὶ ἴδιον αὐτῷ τὸ τέμενος τοῦτο οἰκοδομήσας καὶ τὴν προγονικὴν φιλολογίαν καὶ τὰς ἄλλας ἐπιστήμας καλλιεργῶν καὶ μεγάλης πρόξενος γινόμενος ὠφελείας σύμπαντι τῷ ἔθνει καὶ τοῖς περιοίκοις λαοῖς ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν. Αἱ δὲ ἐπέτειοι τελεταὶ περὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ περιοριζόμεναι ἐξηκολοῦθησαν τελούμεναι τακτικῶς.

Τούτῳ τῷ ἔθει ἐπόμενος καὶ τῷ Κανονισμῷ στοιχῶν ἀνήλθον κάγω ὅπως ἐξιστορήσω καὶ τὰ κατὰ τὸ ἀφιππεύσαν ΜΣ' ἔτος τελεσθέντα ἀπὸ 1ης Μαΐου 1906—30 Ἀπριλίου 1907. Τὸ προεδρεῖον ἀνέλαβε τὰ τῆς διοικήσεως τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῆς 14ης Ἰουνίου 1906 ἀπαρτιζόμενον ὑπὸ τῶν κ. κ. Α. Α. Λιμαράκη, Χρ. Πανταζίδου, Α. Ἀρτωρακοπούλου, Π. Τσελλέντη, Σ. Σταμούλη, Δ. Οἰκονομίδου, Δ. Μηλιώτου καὶ Ἀβρ. Σπαθάρη, εἰς τὰς 16 δ' Ὀκτωβρίου παραιτηθέντος λόγῳ ἐργασιῶν τοῦ β' ἀντιπροέδρου ἐξελέγη ἀντ' αὐτοῦ ὁ κ. Π. Ἀπέρης, ἀποδημήσαντος δὲ τῆς πόλεως ἡμῶν τοῦ κ. Σ. Σταμούλη ἐξελέγη εἰδικὸς γραμματεὺς ὁ κ. Γ. Μόσχος.

Πρὸ πάσης ὅμως ἀφηγήσεως τῶν πεπραγμένων, φόρον εὐσεβοῦς εὐγνωμοσύνης τελοῦντες, μνημονεύσωμεν ἐκείνων, τοὺς ὁποίους συναθλητὰς ἔχοντες ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ ἀπωλέσαμεν ἐσκαί κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος. Ὁ θάνατος κατὰ Φεβρουάριον ἀφῆρπασεν ἓνα τῶν πρωταθλητῶν τῶν τελευταίων χρόνων ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς δράσεως αὐτοῦ τὸν ἀοιδιμὸν Μιχαὴλ Γαλιθάρ, τὸν μετ' ἀκαμάτου ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ἀγωνισθέντα ἐπὶ ἔτη καὶ ὡς μέλος καὶ ὡς πρόεδρος τῆς Βιολο-

γικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ἐπὶ τρεῖς ἐνιαυτῶν περιόδους τὰ τοῦ Συλλόγου ἀπὸ τῆς προεδρίας ποιήσαντα.

Ὁ Σύλλογος ἔσχε μεγάλην δευτέραν ἀπώλειαν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἐξόχου φιλολόγου καὶ διδασκάλου τοῦ Γένους καὶ διασῆμου δραματικοῦ ἰδίᾳ ποιητοῦ, τοῦ ἀειμνήστου Δ. Βεργαράκη, τοῦ τιμήσαντος διὰ τῶν ἐργασιῶν αὐτοῦ καὶ τὸν Σύλλογον καὶ σύμπαν τὸ ἔθνος καὶ ἀπὸ πολλοῦ διατελοῦντος ἐπιτιμου τοῦ Συλλόγου μέλους. Ἐπίσης ἐκ τῆς χρορείας τῶν ἐπιτίμων αὐτοῦ μελῶν ἀπώλεσεν ὁ Σύλλογος τοὺς διασῆμους ἐλληνοστὰς Φρειδερίκον Βlass, Κάρολον Diltthey, τὸν μέγαν φιλόανθρωπον καὶ πολλαχῶς τὰ τῆς παιδείας διὰ μεγάλων χρηματικῶν δωρεῶν προαγαγόντα Γρηγόριον Μαρασλῆν. Ἐκ δὲ τῶν τακτικῶν αὐτοῦ μελῶν τὸν Βασιλάκη βῆν Σαρακιώτην, τὸν Βασιλείου Σουβατζόγλου, τὸν Ἰωάννην Πεσματζίγλου, τὸν ἄμα ἐκλεγέντα Κ. Ροιτάκη καὶ ἐκ τῶν ἀντεπιστελλόντων μελῶν τὸν ἐν Ραιδεστῷ θανόντα Κ. Θεοφωρίδην.

Ὁ Ὀλύμπιος Περικλῆς ἐν τῷ ἐπιταφίῳ αὐτοῦ, ἀντὶ θρήνων καὶ δακρύων ἢ ἄλλων ἐπαίνων, τὰ τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν ἐξετάσας καὶ ἐξιστορήσας, ἐν τέλει ὡς ἀμάραντον στέφανον ἐπὶ τῶν θανόντων περιτίθησι τοὺς λόγους ὅτι ὑπὲρ τοιαύτης πόλεως μαχόμενοι ἔπεσον. Καὶ ὁ Σύλλογος οὐδένα ἄλλον ἔπαινον μεγαλιέτερον βλέπει ἐν τοιαύτῃ τῆς σήμερον πανηγύρει, εἰμὴ νὰ ἐπαναλάβῃ ὅτι οἱ ἀειμνήστοι προαπελθόντες ἑταῖροι παρὰ τὰς βιοτικὰς αὐτῶν ἀνάγκας καὶ τὰς ἄλλας ὑπὲρ τῆς κοινωνίας αὐτῶν ἐνεργείας, ἠγωνίσθησαν μετ' ἀφοσιώσεως καὶ δῆ καὶ αὐταπαρνησίας καὶ ἐν τῷ μεγάλῳ τοῦ Συλλόγου σταδίῳ πρὸς τε διάδοσιν καὶ διάσωσιν τῶν ἀγαθῶν τῆς προγονικῆς σοφίας ἀνὰ τὸ Γένος καὶ τὴν Ἀνατολὴν.

Εὐτυχῶς ὅτι σὺν τῷ διεγειρομένῳ αἰσθηματι ἐπὶ τῇ ἀπώλειᾳ τοιούτων ἑταίρων πρὸς ἀπομίμησιν αὐτῶν, ἐξελέγησαν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος τέσσαρα μὲν ἐπίτιμα μέλη, οἱ κ. κ. Σπυρίδων Λάμπρος, Νικόλαος Πολίτης, Γ. Schlumberger καὶ Κάρολος Diehl ἐπιφανῆ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ κατέχοντες θέσιν, τρία ἀντεπιστελλόντα, οἱ κ. κ. Κ. Ζέγγελης, καθηγητῆς τῆς χημείας ἐν τῷ Ἐθνικῷ τῶν Ἀθηνῶν Πανεπιστημίῳ, Βασίλειος Ἀποστολίδης καὶ Γεώργιος Ἀρβαριτάκης καὶ τριάκοντα ἑπτὰ τακτικὰ μέλη, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἀντι-

πρόσωποι τοῦ ὠραίου φύλου, αἱ ἐλλόγιμοι κ. κ. *Εὐθαλία Ἀδάμ*, διευθύντρια τοῦ Ζαπτείου Παρθεναγωγείου, *Ἐλένη Στρούβαλη*, ὑποδιευθύντρια τοῦ αὐτοῦ Παρθεναγωγείου, καὶ *Ἰουστίνη Λαγουδάκη*, διευθύντρια τοῦ Ἰωακειμίου Παρθεναγωγείου. Ἐπίσης εἰς τὸν κατάλογον τῶν τακτικῶν μελῶν μετεφέρθη ἐκ τῶν ἀντεπιστελλόντων ὁ κ. *Γ. Χασιώτης*, ἀρχαῖος τοῦ Συλλόγου ἀγωνιστῆς καὶ παλαιμαχος τῶν γραμμάτων σκαπανεύς. Καὶ οὕτω συμπληροῦντες τὰς τάξεις καὶ νέον αἶμα τῷ Συλλόγῳ προσπορίσαντες πεποιθήμεν ὅτι θέλομεν συνεχίσει τὸ ἔργον συμφώνως ταῖς παραδόσεσι καὶ τῇ δράσει τῶν προαναπαυθέντων ἀδελφῶν. Ἦδη δὲ μετὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ πρὸς τοὺς θανόντας καθήκοντος προβῶμεν εἰς τὴν ἐκθεσιν τῶν γεγενημένων.

Ὁ Σύλλογος ἀπὸ τινων ἰδίᾳ ἐτῶν, ποικίλοις λόγοις ἕνεκα καὶ ἰδίᾳ *οἰκονομικοῖς*, ἀναγκάζεται νὰ ποντοπορῇ διὰ περιεσταλμένων ἰστίων. Καὶ πάντοτε μὲν, ἀλλὰ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος καὶ πάλιν σοβαρῶς τὰ τῆς καταστάσεως μελετήσας, ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Κανονισμοῦ ὑποδεικνυομένων μέσων, ὅπως ὅσον ἔνεστι πληρεστέρα ἢ πνευματικὴ προαγωγὴ ἐπιτελεῖται. Καὶ πολλὰ μὲν συνεζήτησε καὶ ἀπεφάσισε πρὸς πλουτισμὸν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν πνευματικῶν μέσων καὶ ἀγωνισμάτων, ὡς ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις λεχθήσεται, ἀλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐκ σμικρῶν ἠθέλησε νὰ ἐπαναρχίση ἐπεφάνη ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἔλλειμμα 250—300 λιρῶν. Πρὸς κάλυψιν αὐτοῦ πρῶτον ἐσκέφθη νὰ περικόψῃ δαπάνας τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας ἄνευ βλάβης, ἐννοεῖται, αὐτῆς ὡς εἶχε, καὶ κατωρθώθη ὄντως, καὶ ὁ διαρρεύσας χρόνος κατέδειξε σπουδαίαν οἰκονομίαν ἐκ τε τῶν γενικῶν ἐξόδων καὶ τοῦ περιορισμοῦ τῆς ὑπαλληλίας, οὕτως ὥστε οἱ δύο θυρωροὶ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τὴν διαρκῆ τῶν κοσμητόρων καὶ τὰ πρότερον ὀρισθέντα αὐτοῖς καθήκοντα ἐξετέλεσαν, καὶ εἰς ἐξ αὐτῶν ἐπιτυχῶς πᾶν ἠδυνήθη εἰς τὰς εἰσπράξεις νὰ ἐπαρκέσῃ. Σὺν τούτῳ πρὸς ἐξεύρεσιν νέων πόρων καὶ κάλυψιν τοῦ ἐλλείμματος ἀντὶ παντός ἄλλου μέσου προετίμησε τὴν ἐγγραφὴν συνδρομῶν. Πρῶτος ἐπηυλόγησε τὴν τοιαύτην βίβλον ἡ *Α. Θ. Παναγιώτης* ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης κ. κ. *Ἰωακείμ ὁ Γ'*, ἐγγράφει διὰ λίρας ὀθωμανικὰς 20, ἡ *Α. Ε.* ὁ κ. *Γ. Γρυπάρης* διὰ 3, οἱ κ. κ. *Ε. Εὐγενίδης* καὶ *Α. Ζαρίφης*, ἀνέγραψαν ἀνά

15, οἱ κ. κ. *Κ. Ἡλιάσκος* καὶ *Γ. Χασιώτης* ἀνά 5, ὁ κ. *Σ. Σιδερίδης* 3, οἱ κ. κ. *Α. Πινατῶρος* καὶ *Γ. Θεοχαρείδης* ἀνά 2 καὶ οἱ κ. κ. *Γ.* καὶ *Α. Ἀποστολίδης* ἀνά μίαν.

Ὁ Σύλλογος σκέπτεται νὰ ἐπαναλάβῃ τοὺς τοιοῦτους ἐράνους ἐν εὐρυτέρῳ κλίμακι, διότι καὶ αἱ τακτικαὶ πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τοῦ Συλλόγου ἀνάγκαι μεγάλαι, εἰχομεν δ' ἀνάγκην καὶ ἐπιβαλλομένων ἐκτάκτων δαπανῶν πρὸς τε ἐπισκευὴν τοῦ κτιρίου, καὶ μεγέθυνσιν αὐτοῦ καὶ εὐρυσιν τοῦ χώρου τῆς βιβλιοθήκης καὶ ἄλλων ἀκόμη ἀναγκαιούτων, ἀπαιτούντων δὲ μεγαλειτέρας θυσίας καὶ ἐξοδα.

Πρὸς τὴν *Υ. Θ. Παναγιώτητα*, πρὸς τὸν *Ἐξοχ. Πρεσβευτὴν* τῆς Ἑλλάδος κ. *Ιωάννην Γρυπάρην* καὶ πρὸς πάντας τοὺς συνδραμόντας, ἐκφράζομεν καὶ σήμερον τὰς εὐχαριστίας τοῦ Συλλόγου.

Ἐνεκα τῆς διακοπῆς τῶν ἐράνων καὶ τὸ ἔλλειμμα τοῦ παρελθόντος ἔτους ὀλοσχερῶς δὲν ἐκαλύφθη. Κατὰ τὸν ὑπὸ τοῦ ταμίου κ. *Δ. Μηλιώτου* συναχθέντα ἀπολογισμὸν τῆς κινήσεως τοῦ Ταμείου ἔχομεν:

Εἰσπράξεις

Ἐπίλοιπον παρελθούσης χρήσεως <i>Α. Τ.</i>	15.14
Ἐπίλοιπον ἀπὸ ἐτησίας συνδρομῆς μελῶν.	» 188.—
» Διπλώματα.....	» 24.—
» Κληροδότη. <i>Α. Γεωργιάδου</i> 20% 1906.....	» 36.—
» Χορηγίας Ἐθν. Πανεπιστημίου 1905-1906 Δρ. 500	» 19.80
» Εἰσφορὰν τῆς <i>Α. Θ. Η. Ἰωακείμ Γ'</i>	» 20.—
» ἐκτάκτους συνδρομῆς.....	» 52.— 339.80
Τὸ ὅλον.... <i>Α. Τ.</i>	354.94

Δαπάναι

Εἰς μισθοδοσίαν προσωπικοῦ... <i>Α. Τ.</i>	171.20
» ἐξοδα γραφείου.....	» 3.03
» » διάφορα.....	» 14.71
» πυρασφάλιστρα.....	» 12.40
» φωτισμὸν καὶ θέρμανσιν...	» 12.—
» Συντακτικὴν Ἐπιτροπὴν (ἐκτύπωσιν <i>Περιοδικῶν</i>	» 55.—
» <i>Εὐανθ. Παρθεναγ.</i> (ἁγίου Κωνσταντίνου).....	» 30.—
» ὑποστήριξιν ἄλλων ἀπόρων σχολῶν.....	» 15.— 313.04

Ἐπίλοιπον ἐν τῷ Ταμείῳ... *Α. Τ.* 41.94

Τὸ ὑπόλοιπον τοῦτο δυστυχῶς δὲ, δύναται νὰ ὑπολογισθῇ ὡς περίσσευμα, διότι ὀφείλο-

μεν διὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ *Περιοδικῶν* καὶ δι' ἄλλας μικρὰς ὑποχρεώσεις ὑπὲρ τὰς ἐβδομήκοντα λίρας.

Ἐν τῷ προϋπολογισμῷ ἀνεγράφησαν καὶ τετρακόσαι πενήκοντα λίραι διὰ τὴν *Ζωγράφειον Βιβλιοθήκην*, ἐπειδὴ δὲ οὐδεμία ἐκτύπωσις συγγράμματος ἐγένετο, ἐκεφαλαιοποιήθησαν αὗται, καὶ οὕτω κατὰ τὸν ἀπολογισμὸν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς ἐκλογεῖσης διὰ τὴν κατάστρωσιν τῶν λογιστικῶν βιβλίων τῆς ἀπαρτιζομένης ἐκ τῶν κ. κ. *Ξ. Σιδερίδου* καὶ *Π. Τσελλέντη*, ἡ μερὶς τῆς *Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης* τῆ 30 Ἀπριλίου 1907 εἶχεν οὕτω:

Μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1906 εἶχε.... Δρ.	232.974.85
οἱς προστίθεται κατάθεσις τελευταία	» 10.000.—
ἐν ὅλῳ τῆ 30 Ἀπρ. 1907 κεφ.	» 242.974.85

Μερίς τόκων

Μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1906 τόκοι διαθέσιμ.	Δρ. 50.651.30
Τεσσάρων μηνῶν 1907.....	» 3.283.30
ἤτοι μέχρι 30 Ἀπριλίου....	» 23.934.60

Πρὸς τούτοις κατὰ τὴν αὐτὴν ἐπιτροπὴν καὶ τὸ κληροδότημα τοῦ ἀειμνήστου *Ἡροκλέους Βασιάδου* εἰς τὰς 30 Ἀπριλίου 1907, ἐκτοκιζόμενον, συμποσοῦται εἰς 16.036 δρ.

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ τῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως ἐκ τε οἰκονομῶν καὶ ἄλλων μέσων διενεργηθέντα, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς λογιστικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Συλλόγου τελεσθέντα καὶ τελούμενα δι' ἐιδικῆς ἐπὶ τούτῳ ὡς εἶπομεν ἐκλογεῖσης ἐπιτροπῆς, συγχρόνως καὶ τὰ τοῦ γραφείου τοῦ Συλλόγου ἐμελετήθησαν, γενήσανται δὲ πανθ' ὅσα ἀπαιτοῦνται πρὸς εὐχερῆστεραν καὶ τελειότεραν λειτουργίαν αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα δὲ πάντα καὶ διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν ἄλλων τοῦ Συλλόγου ἐργασιῶν συνεκροτήθησαν τακτικαὶ μὲν γενικαὶ συνεδρία εἴκοσι καὶ μία, εἰδικαὶ πέντε καὶ εἴκοσιν ἐπτὰ τοῦ προεδρείου, μὴ ὑπολογιζομένων τῶν ἀπὸ 1ης Μαΐου μέχρι 16ης Ἰουνίου 1906 συνεδριῶν, διότι τὸ νέον προεδρεῖον ἀπὸ τῆς 16ης Ἰουνίου παρέλαβε τὴν ἀρχήν.

Ὁ Σύλλογος ἐπίσης τῇ αἰτήσῃ δέκα μελῶν ἀπεφάσισε τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ ἀπὸ δεκαετίας λειτουργούντος κανονισμοῦ, τῆς ἐπὶ τούτῳ ἐπιτροπῆς ἀποτελουμένης ὑπὸ τῶν κ. κ. *Ξ. Σιδερίδου*, προέδρου, *Χ. Παταζίδου*, *Ὁ. Ἀνδρεάδου*, *Π. Τσελλέντη* καὶ *Α. Σπαθάρη γραμματέως* ἐπεράτωσε δὲ τὸ ἔργον αὐτῆς ἢ ἐπιτροπῆ καὶ κατὰ τὸ ἀρξάμενον *συλλογικῶν* ἔτος ὑποβληθήσεται τὸ ὑπ' αὐτῆς ἐκπονηθὲν σχέδιον.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὰ τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας καὶ οἰκονομικῆς τοῦ Συλλόγου καταστάσεως, ἔλθωμεν δὲ νῦν ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν οὐσιαστικῶν διὰ τὴν πνευματικὴν τῆς κοινωνίας προαγωγὴν τελεσθέντων καὶ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀγῶνων.

Ἐν τῷ πρώτῳ τοῦ κανονισμοῦ ἄρθρῳ, ὀριζομένου ὅτι σκοπὸς τοῦ Συλλόγου εἶναι ἡ τῶν *γραμμάτων* καὶ *ἐπιστημῶν καλλιέργεια* καὶ ἡ ἀνά τὴν *Ἀνατολὴν διάδοσις αὐτῶν*, ἀναγράφονται κατόπιν καὶ τὰ μέσα δι' ὧν ἐπιτευχθήσεται ὁ σκοπός.

α') διὰ τῆς ἐγγράφου ἢ καὶ προφορικῆς ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀνακοινώσεως ἐπιστημονικῶν μελετημάτων, β) δι' ἐκδόσεως ὁμωνύμου περιοδικοῦ συγγράμματος, καταλλήλων συγγραμμάτων καὶ βιβλίων χρησίμων τῷ λαῷ, γ) διὰ δημοσίων μαθημάτων, δ) δι' ἐπιστημονικῶν σχέσεων πρὸς συλλόγους καὶ ἄλλα ἐν τῇ ὀθωμ. Αὐτοκρ. καὶ τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπιστημονικῶν καθιδρύματα, ε) διὰ καταρτισμοῦ δημοσίας βιβλιοθήκης, ἀναγνωστηρίου, ὀργανοθήκης καὶ ἐπιστημονικῶν συλλογῶν, ς) δι' ἰδρύσεως διαγωνισμῶν πρὸς βελτίωσιν τῆς παρ' ἡμῖν παιδείσεως ἢ πρὸς λύσιν διαφορῶν ἐπιστημονικῶν ζητημάτων, ζ) δι' ὑποστηρίξεως ἀπόρων σχολείων καὶ ἰδρύσεως νέων, η) δι' ἐπιστημονικῶν συνεδριῶν καὶ θ) διὰ παντός ἄλλου προσφόρου μέσου.

Τῇ σειρᾷ ταύτῃ ἐπόμενοι ἀρξώμεθα τῆς ἐκθέσεως τῶν *πεπραγμένων*.

Οἱ πνευματικοὶ ἀγῶνες τῶν ἐγγράφων ἢ προφορικῶν ἀνακοινώσεων οἱ ἀναγραφόμενοι ἐν τῇ πρώτῃ κατηγορίᾳ καθὼς καὶ τὰ ἐν τῇ τρίτῃ δημόσια μαθήματα, ἐν τρισὶν ἐπιτελοῦνται σταδίοις. Α') ἐν ταῖς οἰκείαις ἐπιστημονικαῖς ἐπιτροπαῖς, ἐνθα συναγωνίζονται μόνον οἱ ἐν τῷ αὐτῷ ἐπιστημῶν συνάδελφοι, Β') ἐν γενικαῖς εἰδικαῖς τοῦ Συλλόγου συνεδρίαῖς διὰ γενικωτέρας ἐπιστημονικῆς ἀνακοινώσεως καὶ συζητήσεως, καὶ Γ') τὰ κατὰ πᾶσαν Πέμπτην καὶ Κυριακὴν ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου πρὸς διδασκαλίαν τοῦ δημοσίου γενόμενα μαθήματα. Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἐπιτροπαῖς καθὼς καὶ εἰς τὰς εἰδικὰς συνεδρίαῖς, ἐλευθέρως τὸ δημόσιον προσέρχεται.

Καίτοι δὲ μακρὸς καὶ βαρὺς ὁ παρελθὼν χειμὼν καὶ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀρχαίου προέδρου ἐπένησεν ὁ Σύλλογος ἐπὶ τρεῖς ἐβδομάδας, οὐκ ὀλίγοι τοιοῦτοι ἀγῶνες καὶ σπουδαῖοι καὶ λίαν ἐπωφελεῖς ἐγένοντο. Καὶ

πρῶτον ἐπισκοπήσωμεν τοὺς ἐν ταῖς ἐπιστημονικαῖς Ἐπιτροπαῖς τελεσθέντας. Ὁ Κανονισμὸς πέντε τοιαύτας ὀρίζει Ἐπιτροπὰς, τὴν *Φιλολογικὴν*, τὴν *Ἀρχαιολογικὴν*, τὴν *Βιολογικὴν*, τὴν *Κοινωνιολογικὴν* καὶ τὴν *Φυσικομαθηματικὴν*, ὧν ἡ τελευταία δυστυχῶς οὐδέποτε εἰργάσθη, ἡ δὲ πρό τινων ἐτῶν συστάσα *Ἀρχιτεκτονικὴ* ἐν καὶ μόνον ἔτος ἠδυνήθη νὰ ἐπιζήσῃ, ἐφ' ᾧ θέλομεν περιορισθῆ εἰς τὰς ἐργασίας τῶν πρώτων μνημονευθεισῶν τεσσάρων Ἐπιτροπῶν.

Ἡ *Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ* πρόεδρον αὐτῆς ἐκλέξασα τὸν κ. Δ. *Οικονομίδην* καὶ γραμματεῖα τὸν κ. Α. *Μαζαράκη*, συνήλθεν εἰς 22 συνεδρία, αἱ ἐργασίαι δ' αὐτῆς ἔχουσιν ὡς ἐξῆς: Ὁ κ. *Ι. Ἀσπριώτης* ἀνέγνωσεν ἐνδιαφέρουσαν *πραγματεῖαν «Περὶ διορθώσεως τοῦ χωρίου 450 d ἐν τῷ Γοργία τοῦ Πλάτωνος»* συζητηθεῖσα προσηκόντως ἐν τῇ Ἐπιτροπῇ. Ἄλλη σπουδαιότατη ἐργασία τῆς Ἐπιτροπῆς ἐγένετο ἡ ἀνάθεσις εἰς τὸν πρόεδρον αὐτῆς τῆς συντάξεως ὑπομνήματος περὶ συγγραφῆς «*Λεξικοῦ τῆς Δημοτικῆς Γλώσσης*». Τὸ ὑπόμνημα συνταχθέν καὶ ὑποβλήθην συνεζητήθη εἰς δύο τῆς Ἐπιτροπῆς συνεδρία καὶ ἐγκριθὲν ἀνεγνώσθη καὶ ἐν γενικῇ ἐιδικῇ τοῦ Συλλόγου συνεδρία.

Ὁ Σύλλογος ἐκτιμήσας τὴν γενομένην ἐπιστημονικὴν πραγματείαν καὶ τὴν μεγάλην σημασίαν τοῦ προτεινομένου ἔργου, συνεζήτησε καὶ ἐν τακτικῇ συνεδρίᾳ περὶ τοῦ ζητήματος καὶ ἀπεφάσισε νὰ τεθῆ εἰς ἐνέργειαν ἡ ἰδέα ἐξευρισκομένου τοῦ ἀναγκαιοῦντος χρηματός. Ἀπεφάσισε δὲ προπαρασκευαστικῶς νὰ δημοσιευθῆ εἰς ἰδιαίτερον τεῦχος πᾶσα ἡ ἐν τῷ Συλλόγῳ ἀπὸ ἐτῶν ἀποκειμένη γλωσσικὴ ὕλη, ἐξευρισκομένων καὶ τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκαιοῦσιν 300 λιρῶν περίπου, καὶ παρέκάλεσε τὴν Φιλολογικὴν Ἐπιτροπὴν νὰ προβῆ εἰς τὴν κατάταξιν καὶ προπαρασκευὴν πρὸς δημοσίευσιν αὐτῆς.

Ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ πολλαχῶς ἠσχολήθη καὶ περὶ τῆς *Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης* καὶ περὶ τοῦ *Καραπάρειου διαγωνίσματος* ὡς ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις λεχθήσεται ἐν γένει δὲ μεθ' ὅλους τοὺς ἡμερησίους κόπους τῶν σχολικῶν ἀγῶνων πρὸς διάπλασιν τῶν ψυχῶν τῶν παιδῶν ἡμῶν οἱ φιλόλογοι, οἱ ἐργασθέντες ἐν τῇ ἐπιτροπῇ, ἐπεδείξαντο καὶ ζῆλον καὶ ἀφοσίωσιν καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Συλλόγου, *πράδειγμα καὶ ἐνταῦθα τοῖς μαθηταῖς*

αὐτῶν γενομένοι καὶ τὸν Σύλλογον ἐν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἔργῳ προαγαγόντες, καὶ δι' αὐτοῦ καὶ τὴν κοινωνίαν πολλαχῶς ὠφελήσαντες.

Ἡ *Ἀρχαιολογικὴ Ἐπιτροπὴ*, πρόεδρον ἐκλέξασα τὸν κ. Α. *Μόρτζαν* καὶ γραμματεῖα τὸν κ. Γ. *Παγῆτον* συνεκρότησεν ἐν ὄλῳ ἐξ συνεδρία¹.

Ἐὰν λάθωμεν ὑπ' ὄψιν τὸν μικρὸν ἀριθμὸν τῶν συνεδριῶν καθὼς καὶ τὸν μακρὸν καὶ βαρὺν χειμῶνα, καὶ τὸ ὀλιγάριθμον τῶν μελῶν τῆς ἐπιτροπῆς, τῶν μάλιστα καὶ λόγῳ ὑγείας μὴ δυναμένων νὰ ἐξέλθωσιν ἐν ὥρᾳ νυκτός, δὲν ἔχομεν ἢ νὰ ἐπικροτήσωμεν διὰ τε τὴν γενομένην ἐργασίαν καὶ τὴν φιλοπονίαν τῶν μελῶν.

Ἐν τῷ κλάδῳ ὅμως τούτῳ καὶ ἡ κοινωνία ἡμῶν καὶ οἱ ξένοι εἶναι ἀπαιτητικώτεροι καὶ ζητοῦσι παρ' ἡμῶν ἐργασίαν ἰδίαν ἐπὶ τῆς μέσης τοῦ ἔθνους ζωῆς. Ἐλπίζομεν ὅτι οἱ καταγινόμενοι περὶ τὴν *ἀρχαιολογίαν* καὶ ἰδίαν τὴν *Βυζαντινολογίαν* θέλουσι σπεύσει νὰ συναγωνισθῶσι μετὰ τῶν οὕτω φιλοπόνως καὶ δεξιῶς ἐργαζομένων ἐν τῷ Συλλόγῳ, ὅπως καὶ ὁ Σύλλογος ἀποδίδῃ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κλάδῳ ἀφθονωτέραν τὴν συγκομιδὴν. Ἀληθές ὅτι αἱ βιοτικαὶ ἀνάγκαι πολλαὶ καὶ πολὺν ἀπαιτοῦσι χρόνον, καὶ ἡμεῖς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐργασθῶμεν ὡς οἱ ἐιδικῶς μόνον ἀσχολίαν τὴν ἀρχαιολογίαν ἔχοντες καὶ ἀδρῶς ὡς πρὸς τοῦτο πληρωνόμενοι, ἀλλὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἐνεστώσ, καὶ μέλλον ἐπιβάλλει, καὶ δέον διὰ πάσης θυσίας νὰ ἐργαζώμεθα πρὸς ἀνυῦρσιν, μελέτην καὶ διάσωσιν τῶν *προγοικῶν θησαυρῶν*.

Ἡ *Βιολογικὴ Ἐπιτροπὴ* πρόεδρον ἐκλέξασα τὸν κ. Κ. *Μακρῆν* καὶ γραμματεῖα τὸν κ. Γ. *Σάτροπαν*, ἐτέλεσεν ἐν ὄλῳ 22 συνεδρία καθ' ἃς ἐγένοντο ἱκαναὶ ἀνακοινώσεις².

Αἱ ἀνακοινώσεις αὗται εἰς τοὺς πολλοὺς κλάδους τῆς ἱατρικῆς ἀνταποκρινόμεναι, εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσαι, τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ πρωτότυποι, προκαλέσασαι σοβαρὰς καὶ ἐπωφελεῖς συζητήσεις.

Ἐπὶ τινος τῶν θεμάτων τῶν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ὑποβληθέντων, ἡ Ἐπιτροπὴ ἤλθεν εἰς ἐπικοινωνίαν καὶ μετὰ πολλῶν ἱατρῶν, ἐνταῦθα τε καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὁμογενῶν τε καὶ ξένων, ἐπὶ τοῦ ζητήματος *κατὰ πόσον*

1. Ἴδὲ τὰ ἀνακοινωθέντα ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐπιτροπῆς σελ. 74.

2. Ἴδὲ ἔμπροσθεν ἐκθεσιν Βιολογ. Ἐπιτροπῆς σελ. 76.

εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτελῶνται αἱ ἐγχειρήσεις καὶ ῥοσηλείαι ἀσθενῶν κατ' οἶκον. Σοβαρῶς δ' ἐσκέφθη καὶ περὶ συστάσεως *ιατρικοῦ παρ' ἡμῖν ἀλληλοβοηθητικοῦ συνδέσμου*.

Ἡ ἐπιτροπὴ ἠσχολήθη καὶ περὶ τοῦ καθορισμοῦ διαγωνίσματος ὡς ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ λεχθήσεται, ἐπέτελεσε δὲ καὶ σπουδαιότατον ἔργον τὴν ἰδίαν δαπάνην τῶν μελῶν αὐτῆς δημοσίευσιν κατὰ τριμηνίαν καὶ ἰδιαίτερου παραρτήματος τοῦ Περιδικοῦ τοῦ Συλλόγου, συνδεθησομένου ἐν καιρῷ μετ' αὐτιῦ, τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς, τοῦ ὁποῦ ἐξεδόθη ἤδη τὸ Β' φυλλάδιον, περιέχον ἐργασίας τοῦ διαρρέυσαντος ἔτους, καὶ τὸ ὅποιον ἀγοραζόμενον ὑπὸ τε τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἱατρῶν συντελέσει τὰ μάλιστα εἰς τὴν διάδοσιν ἀνὰ τὴν Ἀνατολὴν τῶν ἱατρικῶν γνώσεων.

Ἰατρὸς ὢν, δὲν ἐπιθυμῶ ἐγὼ νὰ προσφέρω τὸν προσήκοντα στέφανον εἰς τὰ μέλη τῆς Βιολογικῆς Ἐπιτροπῆς διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ τὴν ἀφοσίωσιν καὶ αὐταπάρησιν μεθ' ἧς ἐργάζονται. Ὁ Σύλλογος *εὐγνωμονεῖ* τῷ *ιατρικῷ σώματι* ἐν γένει ἐκ τῶν αὐτοῦ ἰδρυτῶν ἦσαν ἱατροὶ πολλοί, ἱατρὸς συνέλαβε τὴν ἰδέαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ Συλλόγου καὶ τὸ ἱατρικὸν σῶμα διαρκῶς καὶ ἀκαμάτως συνεξέφερον ἀθλητὰς εἰς τὸν Σύλλογον. Δὲν ἐννοῶ νὰ ὑποτιμῶσιν τὰς ἐργασίας καὶ τῶν ἐκ τοῦ ἄλλου ἐπιστητοῦ ἀδελφῶν, ὅχι! μὴ γένοιτο! πάντες ἐν ἐσμέν. Δόξα ὅμως καὶ τῷ Ἀσκληπιῷ, ὁ ὁποῖος ἀνατρέφει τοὺς μύστας αὐτοῦ οὕτως ὥστε ἐκτὸς τῶν φιλανθρώπων καὶ μετὰ κινδύνου βοθητῶν πρὸς διάσωσιν τῶν πασχόντων δὲν ὀκνοῦσιν οἱ περισσότεροι καὶ τὰς ὥρας τῆς ἀναπαύσεως νὰ προσφέρωσιν εἰς τὸν πλησίον καὶ δι' ἄλλας αὐτοῦ ἀνάγκας.

Ἡ *Κοινωνιολογικὴ Ἐπιτροπὴ* ὑπὸ πρόεδρον τὸν κ. Γεώργιον *Ἀποστολίδην* καὶ γραμματεῖα τὸν κ. Χρηστον *Χαραλαμπείδην* κατὰ τὸ *διαρρέυσαν συλλογικὸν ἔτος* συνεκρότησε συνεδρία τέσσαρας¹.

Κατὰ τὰς δύο τελευταίας συνεδρίας ἡ Ἐπιτροπὴ καθώρισεν ὡς θέμα τοῦ προκηρυσσομένου ὑπὸ τοῦ Συλλόγου διαγωνίσματος τὸ *«Περὶ Διαζυγίου»* κατὰ τὴν Βυζαντικὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς Ἀνατ. Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον, ἀναδείξασα *συνάμα* τὴν πρὸς σύνταξιν τοῦ προγράμματος τοῦ διαγωνίσματος ἐπιτροπὴν, ἥτις

1. Ἴδὲ τὰ ἀνακοινωθέντα ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς Ἐπιτροπῆς, σελ. 77.

ἀπκρτίζεται ἐκ τῶν κ. κ. Π. *Βιζουκίδου*, Α. *Δημοπούλου* καὶ Α. *Σπαθάρη*.

Δυστυχῶς ὡς καὶ ὁ κ. γραμματεὺς τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τέλει ἀναφέρει μεθ' ὅλην τὴν καλὴν θέλησιν καὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ προέδρου καὶ γραμματέως οἱ μύσται τοῦ Δικαίου ἀεγχοὶ δὲν προσήρχοντο, θεωροῦντες ἴσως περιττὴν τὴν διάδοσιν τῶν *φώτων* τῆς *Θέμιδος*. Πιστεύομεν ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι δὲν θέλει ὑπερισχύσει ἡ ἰδέα αὕτη ἢ κοινωνία ἡμῶν ἔχει μεγάλην ἀνάγκην ἐξαπλώσεως ὅσον ἐνεστί τῶν νομικῶν γνώσεων, καὶ μεγάλη προπαιδείας καὶ ἀσκήσεως εἰς τὴν ἐνσάρκωσιν πρὸς ἐξάσκησιν τῆς δικαιοσύνης. Μὴ λησμονώμεν ὅτι ὑψίστη τῶν ἀρετῶν εἶναι τὸ σεβασθῆαι τὸ δίκαιον τοῦ πλησίον καὶ ἀγαπᾶν καὶ ἐξασκεῖν τὴν *δικαιοσύνην*.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ ἐν ταῖς εἰδικαῖς ἐπιτροπαῖς ἐπιστημονικοὶ ἀγῶνες, μνημονεύσωμεν νῦν καὶ τῶν ἐν εἰδικαῖς τοῦ Συλλόγου συνεδρίαῖς γενομένων.

Τοιαῦται συνεκροτήθησαν πέντε ἐν τῇ α' τῇ συγκροτηθείσῃ τῇ 24ῃ Δεκεμβρίου ὁ κ. Ἄγγελος *Σημηριώτης* ὠμίλησε περὶ τοῦ *Βίκτωρος Οὐγκῶ* ὡς λυρικοῦ ποιητοῦ μετὰ μεταφράσεων ἐν ποιήσῃ τινῶν ἐκ τῶν ποιημάτων αὐτοῦ. Εἰς τὰς 27 Ἰανουαρίου ἀνεγνώσθη, ἐξ Ἀθηνῶν ἐιδικῶς ἀποσταλεῖσα, *πραγματεῖα* πρωτότυπος τοῦ νεωστὶ διορισθέντος καθηγητοῦ τῆς Γενικῆς Χημείας κ. Κ. *Ζέγγελη* *«Περὶ μετάλλου τῶν ἀρχαίων σφραγίδων»*. Ἐν τῇ αὐτῇ συνεδρίᾳ ἀνεγνώσθη καὶ τὸ ὑπόμνημα τοῦ κ. Δ. *Οικονομίδου* περὶ συντάξεως *Λεξικοῦ τῆς Δημόδου γλώσσης*. Ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς 11ης Μαρτίου ὁ κ. Α. *Μόρτζαν* ὠμίλησε *«Περὶ Βοσπορίων ἀναμνήσεων»* καὶ ἐν δυσὶ συνεδρίαῖς τῆς 27ης Μαρτίου καὶ 22ας Ἀπριλίου ὁ γεωπόνος κ. Α. *Γαζῆς* ἀνέγνω *πραγματεῖαν «Περὶ γάλακτος καὶ τῶν ἰδιοτήτων αὐτοῦ»*. Τοιαῦται καὶ αἱ ἐν εἰδικαῖς συνεδρίαῖς τοῦ Συλλόγου γενομέναι ἐργασίαι, ὀλίγαι βεβαίως πρὸς τὴν πληθὺν τῶν ἐπιστημόνων τοῦ Συλλόγου μελῶν, ἀλλ' ἐλπίζομεν ὅτι τὸ τρέχον ἔτος ἔσται ἐν τούτῳ εὐδαιμονέστερον.

Τὰ δὲ δημόσια μαθήματα σκοπὸν ἔχοντα τὴν διάδοσιν ποικίλων γνώσεων εἰς τὰς διαφόρους τῆς κοινωνίας ἡμῶν τάξεις ἐπὶ τὸ ἐκλαϊκώτερον διδασκόμενα δέον κατὰ τὸν Κανονισμόν νὰ γίνωνται ὑπὸ τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, ἀνατιθεμένης τῆς φροντίδος καὶ ἐποπτείας εἰς

τόν πρῶτον ἀντιπρόεδρον. Ἐγγράφονται ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔτους οἱ βουλόμενοι καὶ οὕτω συντάσσεται ὁ κατάλογος αὐτῶν, ψηφίζομενος ὑπὸ τοῦ Συλλόγου κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς χειμερινῆς περιόδου. Καὶ ἐνεγράφησαν τοιαῦτα μαθήματα τριάκοντα δύο, ἐγένοντο ὁμῶς εἰκοσι καὶ ἓν, ὧν τὰ δέκα ἑπτὰ ὑπὸ τῶν ἐγγραφέντων μελῶν καὶ τέσσαρα ἐκτάκτως, ἔχοντα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὡς ἐξῆς:

Ἐπὶ τοῦ κ. Γ. Χασιώτου μαθήματα δύο «Περὶ τῶν δημοτῶν μνημείων ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματικῇ καὶ ἐν τῇ ζώσῃ λαλιᾷ τοῦ λαοῦ».

Ἐπὶ τοῦ κ. Γ. Μόσχου μαθήματα τρία 1) «Περὶ τῆς φθίσεως ἐν τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ περὶ τῶν μέσων πρὸς καταπολέμησιν καὶ θεραπείαν αὐτῆς», 2) «Περὶ τῆς σωματικῆς καὶ διανοητικῆς ὑπερκοπώσεως καὶ ἰδία τῆς ἐν ταῖς σχολαῖς», 3) «Πῶς πρέπει νὰ προφυλαττώμεθα ἀπὸ τῶν λοιμωδῶν νόσων».

Ἐπὶ τοῦ κ. Α. Γ. Λιμαράκη μαθήματα τρία 1) «Πῶς πρέπει νὰ λουώμεθα», 2) «Περὶ τῶν κακῶν τῶν προσγινομένων εἰς τὰ βρέφη ἐκ τοῦ φασκώματος», 3) «Πῶς νὰ ἐνδύωμεν τὰ βρέφη».

Ἐπὶ τοῦ κ. Δ. Παπαδοπούλου ἐν μάθημα «Αἱ Νεραΐδες» μετ' ἀπαγγελίας ποιημάτων του.

Ἐπὶ τοῦ κ. Χ. Παταζίδου δύο μαθήματα «Ὁ Πλάτων καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς συγχρόνους καὶ τοὺς μεταγενεστέρους».

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἀρ. Δημοπούλου ἐν μάθημα «Ὁ Θουκυδίδης ὁ ὑπὸ διδάσκαλος τοῦ δημοσίου δικαίου».

Ἐπὶ τοῦ κ. Γ. Θεοχαρίδου ἐν μάθημα «Ὁ Παρθενὼν ὑπὸ ψυχολογικῆν ἔποιν».

Ἐπὶ τοῦ κ. Π. Ἀπέρη ἐν μάθημα γαλλιστί «Ἡ πάλῃ διὰ τὴν ὑπαρξιν καὶ ἡ Κυριακὴ ἑβδομαδιαία ἀνάπανσις».

Ἐπὶ τοῦ κ. Δ. Οἰκορομίδου «Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ οἱ μαλλιαροί».

Ἐπὶ τοῦ κ. Ν. Κοκκολάτου «Περὶ τῆς ὑγιεινῆς τοῦ βρέφους καὶ ἰδίως περὶ τοῦ μητρικοῦ θηλασμοῦ».

Ἐπὶ τοῦ κ. Ὁδ. Ἀνδρέαδου «Περὶ τῆς ἐπίδρασεως τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐπὶ τὰς ξένας φιλολογίας καὶ ἰδίως τὴν γερμανικὴν».

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἀρ. Καλεῦρα «Τὸ δραματικὸν ἔργον τοῦ Ἰψέρ».

Ἐπὶ τοῦ κ. Α. Migliewitsch γαλλιστί «Περὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων καὶ τῆς Σουηδικῆς αἰσθητικῆς γυμναστικῆς».

Ἐπὶ τοῦ κ. Κ. Σπαρούδη «Μάχη τοῦ Μαραθῶνος καὶ Μαραθῶνιοι δρόμοι καὶ

Ἐπὶ τοῦ κ. Ἀγγέλου Σημηριώτου «Περὶ τοῦ Γάλλου λυρικοῦ Sully Prudhomme», μετ' ἀπαγγελίας ἐν μεταφράσει λυρικῶν ποιημάτων τοῦ γνωστοῦ τούτου ποιητοῦ.

Ἀληθές ὅτι τὸ βαρὺ τοῦ χειμῶνος καὶ αἱ διακοπαί, τὴν ἀναβολὴν καὶ ματαιώσιν πολλῶν μαθημάτων προὐκλέσαν, ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι καὶ τινες τῶν ἐγγραφέντων, διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον ἐξ ἰδίων ἐκωλύθησαν.

Πέπεισμαι ὅτι οἱ νεαροὶ ἐπιστήμονες καὶ λόγιοι εἰς τὸ μέλλον ἔσονται θερμότεροι, ἐμβαθύνοντες εἰς τὴν σημασίαν καὶ μεγάλην τοῦ ἔργου τούτου τοῦ Συλλόγου ὠφέλειαν.

Ἐκ δὲ τῶν γενομένων μαθημάτων, πάντα μὲν δυνατὸν εἰπεῖν ἦσαν καὶ καλὰ καὶ ὠφέλιμα, ἕνια μάλιστα ἀποτελοῦσι καὶ μονογραφικὰς μελέτας καταλλήλους καὶ διὰ τὰ ἐπιστημονικὰ τμήματα. Τοῦτο καταδεικνύει ὅτι τὸ τάλαντον δὲν ἀπολείπει, ὅτι ἔχομεν καὶ ἐπιστήμονας καὶ λόγιους καλοὺς καὶ οὐκ ὀλίγους, διαφαινομένης καὶ ἐν τούτῳ καὶ τῆς θέσεως καὶ τῆς προόδου τῆς κοινωνίας ἡμῶν.

Πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τῶν τοιούτων μαθημάτων ὁ Σύλλογος τῇ προτάσει δέκα μελῶν κατήγγειλε παλαιὰν ἀπόφασιν καὶ ἐπιτρέπεται νῦν, τῇ ἐγκρίσει πάντοτε τοῦ Συλλόγου, ἢ ἀποδοχῇ αἰτήσεων ὑπὸ μὴ μελῶν τοῦ Συλλόγου διὰ δημόσια μαθήματα.

Διὰ τὴν σύνταξιν καὶ ἐκτύπωσιν τοῦ Περιοδικοῦ αὐτοῦ ἔχει ἰδίαν ἐπιτροπὴν κατ' ἔτος ὁ Σύλλογος ἀποτελουμένη ὑπὸ τῶν γραμματέων τοῦ προεδρείου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιτροπῶν καὶ ἐξ ἐνὸς μέλους ἐκλεγομένου ὑπὸ τοῦ Συλλόγου. Κατὰ τὸ παρελθὸν δ' ἔτος τὴν Συντακτικὴν Ἐπιτροπὴν ἀπῆρτιζον οἱ κ. κ. Χρ. Παταζίδης, πρόεδρος, Π. Τσελλέντης, γραμματεὺς, Ἀρθ. Μαζαράκης, Γ. Παχτίκος, Γ. Σώτροπας, Χρ. Χαραλαμπείδης καὶ Γ. Μόσχος. Δόξα τῷ ἀγίῳ Θεῷ ὅτι ὁ ἀπὸ τοσούτων ἐτῶν ἐκτυπούμενος καὶ οικονομικοῖς λόγοις κυρίως μὴ βλέπων τὸ φῶς, εἰκοστὸς ἕνατος τόμος τοῦ Περιοδικοῦ, προστεθέντων κατὰ τὸ διαρρηῦσαν ἔτος εἰκοσι καὶ δύο ἀκόμη τυπογραφικῶν φύλλον, ἐξεδόθη, ἀποτελούμενος ἐξ ἑξήκοντα τυπογραφικῶν φύλλον καὶ περιέχων σὺν τοῖς πίναξι τῶν μελῶν, ἰδρυτῶν, εὐεργετῶν, προέδρων κλπ., τὰ πρακτικὰ τῶν συλλογικῶν ἐτῶν 42ου, 43ου καὶ 44ου, τὰς ἀνακοινώσεις τὰς γενομένας κατὰ

τὰ ἔτη ταῦτα καὶ τὰς ἐργασίας τῆς Βιολογικῆς Ἐπιτροπῆς 1902 καὶ 1903. Τὸ προεδρεῖον πέποιθεν ὅτι θέλει ἐξεύρει τὰ μέσα ὅπως ἐν τῷ ἀρξάμενῳ συλλογικῷ ἔτει ἐκδοθῇ καὶ ὁ τριακοστὸς τόμος μέχρι τέλους τοῦ λήξαντος 46ου ἔτους.

Γνωστὴ ἡ μεγάλη δωρεὰ τοῦ ἀειμνήστου μεγάλου εὐεργέτου τοῦ Συλλόγου Χρηστάκη ἐφῆρτη Ζωγράφου πρὸς ἐκδοσιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ πεζογράφων, τῶν Πατέρων τῆς ἐκκλησίας, καὶ τῶν δοκιμωτάτων Λατίνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων. Δυστυχῶς κατὰ τὸ διαρρηῦσαν ἔτος οὐδενὸς ἔχομεν τὴν ἐκτύπωσιν νάναγγεῖλωμεν, καίτοι ἀπὸ πολλοῦ διαμείβονται τὰ προκαταρκτικὰ περὶ ἐκτύπωσης τῆς Ἡλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους, καὶ τοῦ Λυσίου. Εὐχαρίστως ὁμῶς ἀγγέλλομεν ὅτι ὁ κ. Σ. Μωραΐτης τελευταίως ἀνήγγειλεν ὅτι ἔχει ἔτοιμον καὶ τὸν δεύτερον τόμον τοῦ Πλάτωνος καὶ πιστεύομεν ὅτι κατὰ τὸ διατρέχον ἔτος ἐπιτευχθήσεται ἡ ἐκτύπωσις τοῦ τόμου τούτου.

Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος παρετηρήθη καὶ πάλιν ὅτι ἡ Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη βραδυπορεῖ, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Σύλλογος ἀνακοινώσας τοῦτο τῇ Φιλολογικῇ Ἐπιτροπῇ παρεκάλεσε νὰ ἐξεύρη τρόπον ἐπιταχύνσεως τῶν ἐκδόσεων, ἄνευ βεβαίως προσβολῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας αὐτῶν. Πρὸς τούτοις παρετηρήθη ὅτι οἱ ἐκδόται δὲν τηροῦσι τὸ πρῶτον μέρος τοῦ Γ' ἄρθρου τοῦ προγράμματος τῆς Ζωγράφειος Βιβλιοθήκης: καθ' ὃ ἡ Ζωγράφειος Βιβλιοθήκη προτίθεται σκοπὸν· ἀπῶτον καὶ κυριώτατον ὅπως τοὺς ἑλληνας ποιητὰς καὶ πεζογράφους κοινότερον καταστήσῃ ἀνάγνωσμα μὴ μόνον τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ πάντων ἐκείνων ὅσοι διακούσαντες τὰ μαθήματα τῆς παρ' ἡμῖν μέσης ἐκπαιδεύσεως καὶ τραπέντες ἐπ' ἄλλας ἐπιστήμας ἢ πρακτικὰ ἔργα οὐκ εἰσὶν ἱκανοὶ ἢ καὶ στεροῦνται τοῦ χρόνου τοῦ ἀπαιτουμένου πρὸς τελείαν κατάληψιν τῶν ἠχυμασίων ἔργων τοῦ δαιμονίου πνεύματος τῶν προγόνων». Αἱ ἐκδόσεις κυρίως ἔγιναν καὶ γίνονται εἰς μέτρον ὑψηλότερον, ὀλοσχερῶς διὰ τοὺς εἰδικῶς φιλολογοῦντας, ἐὰν δὲ προσθέσωμεν ὅτι καὶ ὀλίγα ἐκτυποῦνται ἀντίτυπα, καὶ εἰς μεγάλην πωλοῦνται τιμῇ, κατανοοῦμεν ὅτι ἡ ἐκδοσις ἐξεστράπη τῆς θελήσεως τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ τῶν πονησάντων τὸ πρόγραμμα καὶ ἀπεστερήθη τῆς ὠφελείας ἐκείνης ἣν θὰ ἐκαρποῦτο τὸ γένος, ἐὰν δι' ἀπλουστάτων ἐκδόσεων μεθ' ἐρμηνευτικῶν

σημειώσεων καὶ μεταφράσεων εὐκόλως ἐξεδίδοντο εὐώνως δ' ἐπωλοῦντο, ἡδύνατο ἕκαστος νὰ ἀγοράσῃ καὶ ἔχει σύμπασαν τὴν πατρῶαν σοφίαν. Ἡ Φιλολ. Ἐπιτροπὴ φιλοτίμως πάνυ ἐδράξατο τοῦ ζητήματος καὶ πιστεύομεν ὅτι τὸ προσεχὲς ἔτος θέλει σημειώσῃ καὶ τὴν διόρθωσιν τῆς παρατηρηθείσης ταύτης ἀνωμαλίας παρακωλυσάσης τοιαύτην ἐθνικὴν ὠφέλειαν.

Τὸ προεδρεῖον ἐσκέφθη καὶ ὁ Σύλλογος ἐνέκρινε τὴν ἰδρυσιν καὶ πάλιν τῶν διαγωνισμῶν πρὸς ἐκδοσιν καὶ σχολικῶν καὶ ἄλλων ὠφελίμων βιβλίων.

Καὶ διὰ μὲν τὰ σχολικὰ καθώρισεν νὰ βραβευθῶσιν ἐκ τῶν χορηγιῶν τοῦ μεγάλου δωρητοῦ τοῦ Συλλόγου κ. Κ. Καραπάνου, ὅστις ὤρισεν πρὸς τοῦτο 10.000 φράγκα ἀποστέλλων ἐκάστοτε τὰ διὰ τὰ βραβευόμενα καθορισθέντα ποσά. Ἡ μεγάλη αὕτη τοῦ ἀγωνοθέτου δωρεᾶ ἠγγέλθη τῇ 27 Μαρτίου 1874, ἔκοτε δὲ ἐβραβεύθησάν τινα, δαπανηθέντων ἐν ὄλῳ φρ. 4.250. Διὰ τὰ μένοντα φρ. 5.750, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῆς Φιλολ. Ἐπιτροπῆς μετατροπὴ τῆς τοῦ προγράμματος καὶ ὠρίσθησαν τὰ θέματα ὡς ἐξῆς. Βραβεῖα δύο ἀνὰ 500 φρ. διὰ σύνταξιν Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ πρὸς συλλογὴν ἄσμάτων δημοτικῶν, βραβεῖον 600 φράγκων πρὸς ἐκδοσιν Ἰχνογραφίας, βραβεῖα δύο ἀνὰ 1000 φράγκα πρὸς σύνταξιν Φυσικῆς Ἱστορίας παρενιρομένων καταλλήλως καὶ γνώσεων ὑγιεινῆς καὶ κηπουρικῆς, καὶ πρὸς ἐκδοσιν λαϊκοῦ ἀναγνωσματοταρίου, καὶ βραβεῖον 2.150 φρ. χάριν τοῦ ἀναγκαιοτάτου τοῖς διδασκάλοις ὁδηγοῦ τῆς πρώτης παιδεύσεως. Τούτων προετοιμασθέντων, καὶ εἰδοποιηθέντος καὶ τοῦ μεγάλου δωρητοῦ, παρεκλήθη ἡ Φιλολογικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ συντάξῃ ἐκάστου τῶν διαγωνισμάτων τὸ εἰδικὸν πρόγραμμα.

Ὁ Σύλλογος ἐπίσης ἐψήφισε καὶ 40 λίρας δι' ἕτερα διαγωνίσματα, ὤρισε δὲ νῦν ἡ μὲν Βιολογικὴ Ἐπιτροπὴ τὸ «Περὶ ὑγιεινῆς τῶν Σχολῶν», ἡ δὲ Κοινωνιολογικὴ τὸ «Περὶ διαζυγίου» κατὰ τὴν βυζαντινὴν νομοθεσίαν καὶ τὴν πρᾶξιν τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μέχρι σήμερον. Παρεκλήθησαν δ' ἐπίσης ἀμφοτέραι αἱ ἐπιτροπὴ καὶ ὅπως κατὰ τὸ 97 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ συντάξωσι τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ προγράμματος.

Ὁ Σύλλογος πρὸς τούτοις διένειμεν εὐρέως εἰς σχολὰς καὶ ἀριστεύοντας μαθητὰς τοὺς

τόμους τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης ὡς ὀρίζει τὸ πρόγραμμα, εἰς σχολὰς δὲ καὶ συλλόγους τὰ πολλαπλᾶ τοῦ Περιδικίου, τὰ ἐκδοθέντα Ζῶντα μνημεῖα, χάριτας Ζαφειροπούλου, ὡς καὶ ἐκ τῶν πολλαπλῶν βιβλίων τῆς Βιβλιοθήκης.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς σχέσεις μετ' ἐπιστημονικῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν σωματείων, ὁ Σύλλογος καὶ τὰς ἀρχαίας διετήρησε καὶ νέας προσεκτήσατο μετὰ τοῦ ἐν Γενεύῃ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου, τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἀρχαιολογικῆς Ἀκαδημίας, πρὸς τούτοις μετὰ τοῦ ἐκ τοῦ Συλλόγου γεννηθέντος «*Διδασκαλικῶν Συνδέσμων*» καὶ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συλλόγου «*Ὁ Μεταλλεύς*», οἷς καὶ παρέχει πατρικὴν ξενίαν διὰ τὰς συνεδρίας αὐτῶν.

Μετὰ πολλῶν δ' ἐκπαιδευτικῶν σωματείων σχέσεις τηρεῖ ἀποστέλλων καὶ τὸ Περιδικὸν καὶ πάσας τὰς ἄλλας δημοσιεύσεις αὐτοῦ ἐκτὸς τῆς Ζωγραφείου Βιβλιοθήκης.

Πρὸς τούτοις ἀπεφάσισεν ὁ Σύλλογος νὰ συνδεθῇ καὶ πάλιν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις λογίων ὅπως πέμπωσι τακτικῶς αὐτῷ ἐπιστημονικὰς ἐργασίας καὶ ἰδίᾳ ἀρχαιολογικὰς, γλωσσικὰς, τοπογραφικὰς κτλ.

Ὁ Σύλλογος πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ διατηρεῖ καὶ Βιβλιοθήκην καὶ Ἀναγνωστήριον ἀνοικτὰ καθ' ἑκάστην ὡς δ' ἀπεφασίσθη τὸ Ἀναγνωστήριον ἔσται καὶ τὰς Κυριακὰς ἀνοικτόν. Κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος προσήνεγκον εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τὰ ἐξῆς βιβλία οὐκ ὀλίγα: *

*) 1. Ὁ κ. Ἡλ. Μακρῆς ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του ὑπὸ τὸν τίτλον «*Τηλεπάθεια καὶ Καζνετισμός*». Ἀθῆν., 1906.

2. Ὁ κ. Κ. Σάββας, ἰατρός, ἀντίτυπον συγγράμματός του «*Ἐγχειρίδιον μικροβιολογίας*». Ἀθῆναι, 1906.

3. Ὁ κ. Ε. Α. Σιδερίδης «*Catalogus codicum monuscriptorum praeter Graecos et Orientales in Bibliotheca Angelica*». Tomns prior. Romae, 1893.

4. Ὁ κ. Στέφ. Νούκας «*Γραμματικὴν τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης*». Ἀθῆναι, 1896.

5. Ὁ κ. Ε. Β. Μπονιάνης, γυμνασιάρχης Θεσσαλονίκης, ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του «*Περὶ τῆς εὐθύνης ἡμῶν ὡς κληρονόμων τοῦ πολιτισμοῦ*».

6. Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἀγγλικὴ Ἀρχαιολογικὴ Σχολή «*The annual of the British-School at Athens*». No XI. Session, 1904—1905 London.

7. Ἡ Ἐφορεία τῶν Ὁρθοδόξων Δημοσίων Σχολείων Χίου, ἐκθέσεις τῶν ἐν ταῖς Ὁρθοδόξοις δημοσίοις σχολείοις Χίου πεπραγμένων κατὰ τὰ σχολικὰ ἔτη 1900—1901, 1901—1902, 1902—1903, 1903—1904, 1904—1905.

8. Ὁ Σεβ. ἄγιος Μηθύμνης κ. Στέφανος, χειρόγραφον «*Νομοκάνονος*» Μαλαξοῦ τοῦ ἔτους 1671.

9. Ὁ Πανος. ἀρχιμανθρ. κ. Χρυσόστομος Α. Παπα-

Καὶ περὶ πλουτισμοῦ τῆς Βιβλιοθήκης καὶ τοῦ Ἀναγνωστηρίου ἐσκέφθη ὁ Σύλλογος καὶ ἐγκύκλιοι πρὸς τοῦτο ἐξετυπώθησαν. Πιστεύομεν δὲ διὰ τῶν ἐπισημῶν καὶ ἰδιωτικῶν διαρκῶν ἐνεργειῶν νὰ κατορθώσωμεν νὰ συμπληρώσωμεν ἐν πολλοῖς τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὸ ἀναγνωστήριον ἡμῶν. Καὶ κονδύλιον ἀνεγράφη ἐν τῷ προϋπολογισμῷ πρὸς τοῦτο μὴ δαπανηθὲν εἰςέτι, πρὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ἄνω μέτρου. Ἀνάγκη ὅμως χώρου καὶ χώρου

δόπουλος ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἡ ἱερά Μονὴ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἡ ἐν αὐτῇ Θεολογικὴ Σχολή*». Ἐν Ἱεροσολύμοις, 1905.

10. Ὁ κ. Β. Α. Μυστακίδης ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἱστορία, χρησιμότης αὐτῆς, σχέσεις πρὸς τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας*». Κων/πόλει, 1906.

11. Ἡ ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία «*Ἐφημερίς ἀρχαιολογική*». Περίοδος τρίτη. Τεύχος α' καὶ β' (συνδεδεμένα). Ἀθῆναι, 1906.

12. Ἡ Διεύθυνσις τοῦ *Levant Herald* «*Annuaire-Almanach du Levant Herald pour l'année 1906*». Cons/ple.

13. Ὁ ἱερολογ. κ. Γερμανὸς Στρινόπουλος ἀντίτυπον διατριβῆς του «*Hippolytis philosophische Auschaungen*». Leipzig, 1903.

14. Τὸ Ἐθνικὸν Ἰνστιτούτον τῆς Γενεύης «*Memoires de l'Institut National Genevois*». Tome XVIII (διπλοῦς), 1893—1900. Genève, 1900.

15. Ὁ κ. Π. Ἀπέρης «*Annales medicales et bulletin de statistique de l'hôpital d'enfants Hamidié*». Cons/ple, 1905.

16. Ὁ κ. Ν. Λεβίδης «*Ἡ ἐξ Ἑλλάδος μετανάστευσις*. Ἡ ἔκθεσις τῆς Βουλῆς καὶ ἡ σχετικὴ πρότασις νόμου». Ἀθῆναι, 1906.

17. Ὁ κ. Μιλτ. Πανταζῆς τὰ ἐπόμενα ἔργα αὐτοῦ: α') Ἡ τοῦ κ. Ἀνδρέου Σκιᾶ «*Φιλολογικὴ καὶ λογικὴ δύναμις*» ὑπὸ δύο βιβλίων αὐτοῦ μνησομένη. Ἀθῆν., 1905.

β') Ἡ τοῦ κ. Ἀνδρέου Σκιᾶ «*Ἀπολογία μάλλον τῆς κατηγορίας αὐτὸν ἐλέγχουσα*». Ἀθῆναι, 1906.

18. Ὁ κ. Μπίστης, ἰατρός, ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του: «*Τὸ τράχωμα ἐν τῷ βασιλικῷ ναυτικῷ τῆς Ἑλλάδος μετὰ αἰτιολογικῆς εἰσαγωγῆς τοῦ τραχώματος*». Ἀθῆναι, 1906.

19. Ὁ κ. L. Mongeri, «*Trasmission de la pensée*». Con/ple, 1906.

20. Ὁ κ. Ἰερόθεος Ἀνθουλίδης, ἀντίτυπον ἐπιγραφόμενον: «*Θέσις Θεολογική*». Ἀθῆναι, 1899.

21. Ἡ Φιλόπτωχος Ἀδελφότης τῶν Κυριῶν τοῦ Πέραν: «*Ἐκθέσις τῶν πεπραγμένων κατὰ τὸ ἔτος 1905*». Κων/πόλει, 1906.

22. Ὁ κ. L. Büchner, «*Ephesos*». München, 1905.

23. Ὁ κ. Γ. Λαμπάκης, «*Κατάλογον καὶ ἱστορίαν τοῦ Μουσείου τῆς Χριστιανικῆς ἀρχαιολογίας καὶ τέχνης μετ' εἰκόνων*». Ἀθῆναι, 1906.

πολλοῦ, διότι πλείστα καὶ τῶν νῦν ὑπαρχόντων βιβλίων ἀπόκεινται ἐν αἰθούσαις καὶ ἐπὶ τοῦ δαπέδου, τὰ δὲ ὑπὸ τοῦ Συλλόγου ἐκιδόμενα ἐν ἰσογαίᾳ καὶ ὑπογαίᾳ αἰθούσῃ. Καὶ ἤρξάμεθα δένοντες βιβλία, ὅπως οἰκονομήσωμεν καὶ χῶρον, ἀλλὰ ἀνάγκη ἐπιβάλλεται ἢ κατασκευῆς ἐρμαρίων, τὰ ὅποια νὰ θέσωμεν ἐν τῇδε τῇ αἰθούσῃ ἢ νὰ κτισθῇ καὶ νέα πρὸς τοῦτο ὀροφή, ἢ ὅποια θὰ χρησιμεύσῃ ἐπίσης καὶ διὰ τὰς ἄλλας τοῦ Συλλόγου ἀνάγκας. Ἡ ἀνάγκη αὕτη τοῦ Συλλόγου εἶναι ἐπιτακτικὴ ἀπὸ πολλῶν ἐπιβαλλομένη ἐτῶν καὶ ἀνάγκη οἱ γενναῖοι τοῦ Γένους δωρηταὶ νὰ σπεύσωσιν εἰς βοήθειαν τοῦ Συλλόγου, διότι ἢ ὑπαρξῆς καλῆς καὶ τακτικῆς βιβλιοθήκης εἶναι μεγάλης τῇ κοινῶν ὠφελείας πρόξενος. Μετ'

24. Ὁ κ. Σ. Σταμοῦλης, ἀντίτυπον τῆς ἐνασίμου αὐτοῦ διατριβῆς: «*Cibt es Kein Naturoecht? Versuch einer Kritik der über das Naturrecht herrschenben Theorien*. Letztes Kaqitel: Herbert Spensers Rechtslehre (Darstellung und Kritik), Jenö, 1906.

25. Ὁ κ. Κλ. Κοκκολᾶτος, ἰατρός, ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του: «*Ἐκ τῆς ἱατρικῆς ἀρχαιολογίας*. Ἡ ἱατρικὴ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ τραγηδίᾳ καὶ τῇ εἰδυλλιακῇ ποιήσει». Κων/πόλει, 1906.

26. Ὁ κ. Β. Α. Μυστακίδης, τὰ ἐπόμενα βιβλία: α') «*Essai sur les moyens les plus propres à conserver la santé des gens de mer*, par M. Lind». Londres, 1758.

β') «*The great exhibition and London in 1851*, by Lardner» London, 1851.

γ') «*Die ausgrabungen in Bel-Tempel zu Nipur*, von H. U. Hilprecht». Leipzig, 1903.

27. Ἀνόνομος: «*Lehrbuch der Orthopädischen chirurgie von Dr Albert Hoffa*» Stuttgart, 1905.

28. Τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ὑψάλης τέσσαρας «*Ἐναισμούς διατριβᾶς*» ποικίλης ὕλης.

29. Τὸ ἐνταῦθα Ρωσικὸν Αὐτοκρατορικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον τὸν X τόμον τῶν δημοσιεύσεών του μετ' ἐνὸς ἐτέρου σχετικοῦ τόμου ἀρχαιολογικῶν πινάκων. «*Πίνακες I—CXVIII*».

30. Τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον: α') «*Ἐπιστημονικὴ ἐπετηρίς 1905—1806*». Ἀθῆναι 1906

31. Ἡ Γενικὴ Διεύθυνσις τῶν βασιλικῶν μουσείων τοῦ Βερολίνου, ἀντίτυπον τοῦ ἀρτίως ὑπ' αὐτῆς ἐκδοθέντος ἀρχαιολογικοῦ συγγράμματός ὑπὸ τὸν τίτλον: «*Die Inschriften von Prien*». Berlin, 1906.

32. Ὁ κ. Σπ. Ζαβιζιᾶνος, ἰατρός, ἀντίτυπον πονημάτων του: «*Περὶ ὑγιεινῆς τῶν στρατευμάτων*». Κερκύρα, 1906.

33. Ὁ κ. Κ. Δ. Ζέγγελης, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τὰ ἐπόμενα ἔργα αὐτοῦ:

α') «*Ἐγχειρίδιον ἀνοργάνου χημείας*». Ἀθῆναι, 1905.

εὐχαριστήσεως δὲ παρετηρήθη ὅτι κατὰ τὸ διαρρεῦσαν ἔτος ἠῤῥησεν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναγνωστῶν τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀναγνωστηρίου.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰς ἀρχαιολογικὰς συλλογὰς ὁ πλουτισμὸς αὐτῶν δύσκολος, διότι, ὡς γνωστόν, νέος νόμος τοῦ Κράτους διέπει τὰς τοιαύτας συλλογὰς. Διὰ δὲ τὴν ὀργανοθήκην περισυνελέγησαν τὰ ἐν αὐτῇ ὄργανα, καὶ ἐπιτροπὴ ἐξελέγη πρὸς ἐξέτασιν αὐτῶν, διότι πολλὰ τούτων ἐβλάβησαν καὶ εἶναι ἄχρηστα, δύσκολος δέ, εἰ μὴ ἀδύνατος, ἡ ἐπισκευὴ αὐτῶν.

Τὸ ἕβδομον μέρος τοῦ πρώτου ἀρθροῦ τοῦ Κανονισμοῦ καὶ τὴν ὑποστήριξιν ἀπόρων καὶ ἰδρυσιν νέων σχολῶν ἐπιτάσσει πρὸς ἐπιτέλεσιν τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν

β') «*Στοχεῖα μεταλλουργίας*». Ἀθῆναι, 1902.

γ') «*Ἐνέργεια, ὕλη καὶ αἰθήρ*», λόγος ἐναρκτήριος εἰς τὸ μάθημα τῆς Χημείας. Ἀθῆναι, 1906.

34. Ὁ κ. Β. Αποστολίδης, τρία τεύχη δημοσιεύσεών του: «*Γλωσσικαὶ μελέται ἐξ ἀφορμῆς τῶν Ἀκαδημεικῶν ἀναγνωσμάτων τοῦ κ. Γ. Ν. Χατζιδάκη*». Ἐν Καίτη, 1904, 1905, 1906.

35. Ὁ κ. Ἀντ. Θ. Ἡπίτης, τὰ ἐπόμενα συγγράμματά του:

α') «*Ἀεξιλόγιον Ἑλληνογαλλικόν*». Ἀθῆναι, 1898.

β') «*Ἀεξικὸν Γαλλοελληνικὸν καὶ Ἑλληνογαλλικόν*» ἐπιστημονικῶν καὶ τεχνικῶν ὄρων. Τόμ. Α', Β', Γ' (3). Ἀθῆναι, 1895—98.

36. Ὁ ἰατρός κ. Κλ. Κοκκολᾶτος ἀντίτυπον δημοσιεύσεώς του ὑπὸ τὸν τίτλον «*Traitement des maladies de l'endocarde' du myocorde, du pericarde et des névroses du cœur*». Cons/ple, 1907.

37. Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθῆναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Ἡ αὕτη ἔταιρεία καὶ τὰ τεύχη τρίτον καὶ τέταρτον τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἐφημερίδος. Ἀθῆναι, 1906.

38. Ὁ κ. Δ. Μ. Μελισσόπουλος ἀντίτυπον συγγράμματός του ὑπὸ τὸν τίτλον «*Μεγάλη αὐτοδίδακτος λογιστικὴ καὶ καταστιγιογραφία*». Ἀθῆναι, 1907.

39. Ἡ ἐν Οὐασινγκτῶν τῆς Ἀμερικῆς «*Smithsonian Institution*» τὰς δημοσιεύσεις αὐτῆς τῶν ἐτῶν 1405 καὶ 1906, ἐκ δύο τόμων. Washinhton, 1907.

40. Τὸ ἐνταῦθα Αὐτοκρατορικὸν Ρωσικὸν Ἀρχαιολογικὸν Ἰνστιτούτον, τὰ ἐξῆς:

α') Bulletin de l'Institut archéologique russe à Constantinople. Tome XI. Sofia.

β') Kahrié-Djami I. Istoire de Monastère Khora. Architecture de la mosquée. Mosaiques des narthex, par Th. Schmidt.

41. Ὁ ἰατρός κ. Κ. Σάββας τὰ ἐπόμενα ἔργα αὐτοῦ: α') «*Ἐγχειρίδιον ὑγιεινῆς*». Ἀθῆναι, 1907.

β') «*Ἐκλήσις πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὴν Βουλὴν περὶ ἐξυγιάνσεως τῆς χώρας ἀπὸ τῶν ἐλειογενῶν πυρετῶν*». Ἀντίτυπα τρία. Ἀθῆναι, 1907.

τούτω ὁ Σύλλογος ἀπὸ πολλοῦ περιέστειλε τὰ ἰστία περιοριζόμενος εἰς τὴν ἀποστολὴν εἰκοσαλίου ἐτησίας συνδρομῆς διὰ τὸ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κολωνίας Εὐανθίου Παρθεναγωγίου. Ἡ βοήθεια αὕτη θεωρεῖται ὡς ἀπὸ τοῦ Εὐανθίου κληροδοτήματος ἐξαρτωμένη, ἀλλ' ὁ Σύλλογος ἐκτὸς τῶν ἐν ἀρχῇ ληφθέντων ἀπὸ τοῦ κληροδοτήματος τούτου τόκων, περιεπλάκη κατόπιν εἰς δίκας καὶ ὄχι μόνον οὐδὲν λαμβάνει, ἀλλὰ δαπανᾷ καὶ ἄχθεται φέρον καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων τὸ καλὸν ὅμως βᾶρος τῆς ἐκ τοῦ ὑστερήματος ὑποστηρίξεως τῆς σχολῆς ταύτης. Ἡ δίκη ἐξακολουθεῖ ἢ μᾶλλον περιεπλάκη καὶ ἀδρανεῖ, πάντα δὲ τὰ προεδρεῖα ἀπὸ ἐτῶν τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο μελετώσι δικόγραφα, ἐπιβαρύνουσι τοὺς ὁμογενεῖς δικηγόρους ἐνταῦθα, πληρώνουσι δὲ τοὺς ἐν Ἀθήναις. Ἄλλ' οὐδὲν δυστυχῶς κατορθοῦται. Ἐζητήσαμεν ἐσχάτως καὶ τὴν ἐπικουρίαν τοῦ ἐκ τῶν μεγάλων δωρητῶν τοῦ Συλλόγου, τοῦ ἀγαπῶντος αὐτὸν καὶ προθύμως ἐκάστοτε παρέχοντος πᾶσαν αἰτουμένην συνδρομὴν κ. Κ. Καραπάνου, ἐγράψαμεν δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν καὶ πρὸς τὸν δικηγόρον ἡμῶν ἐν Ἀθήναις, πιστεύομεν δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκθέσεως τοῦ τελευταίου καὶ τὴν γνώμην τῶν ἐνταῦθα νομικῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου νὰ εἰσέλθῃ ἢ ὑπόθεσις εἰς περίοδον τελειωτικῆς διακανονίσεως καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάθεσιν τῶν μετρητῶν καὶ τὴν τῶν χρεογράφων. Ὁ Σύλλογος πρὸς ἐπάνοδον καὶ ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ, τῆς ὑποστηρίξεως δηλ. ἀπόρων σχολῶν, ἐκτὸς τοῦ Εὐανθίου Παρθεναγωγίου, εἰς ὃ κατέβαλε τριακοντα (30) ὄθωμ. λίρας, ἀπέστειλεν εἰς τρία σχολεῖα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀνὰ πέντε (5) ὄθωμ. λίρας διὰ χειρὸς τῆς Α. Θ. Π. τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Ἄλλ' ἐν μέγα ζήτημα ἐπιβάλλον καὶ ἀναγκαιότατον εἶναι ἢ μελέτη τῆς καταστάσεως τῆς ἡμετέρας ἐκπαιδεύσεως ἐν παντὶ τῷ κλίματι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἢ ἐν ἰδίῳ Μητρώφῳ καταγραφή καὶ ἢ διαρκῆς αὐτοῦ ἐν ἐνημερότητι τήρησις. Τὸ ἔργον δυσχερὲς ἀπαιτοῦν καὶ πόρους καὶ μόχθους πολλούς, ἀλλ' ὡς εἶπομεν ἀναγκαιότατον, διότι τότε μόνον θέλομεν γνωρίζει ἀσφαλῶς τί ἔχομεν, τί εἶναι τὸ ὑπάρχον καὶ τὰ δεόντα γενέσθαι ἐν πάσῃ τῇ ἐκπαιδευτικῇ δράσει. Ἄλλὰ καὶ ἢ ὑποστηρίξεις σχολῶν ἀπόρων, καὶ ἢ ἴδρυσις νέων καὶ ἢ γενικῆ καὶ ἢ κατὰ μέρος καὶ ἐπὶ πάσῃ ἐκπαιδευτικῇ ἀνάγκῃ ἐπικουρία ἔχει

ἀνάγκην σὺν ἄλλοις καὶ χρημάτων οὐκ ὀλίγων.

Λυπηρὸν βεβαίως διότι ὁ Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος μὲ ἀπολογισμὸν ἀπὸ τινῶν ἐτῶν, τριακοσίων καὶ τριακοσίων πεντήκοντα λιρῶν, ἀναγκάζεται καὶ πρέπει νὰ βοηθήσῃ καὶ ἄπορα σχολεῖα καὶ τὴν κατὰστασιν τὴν καθόλου νὰ ἐφορᾷ. Οἱ λόγοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τοῦ ὑστερήματος καταβάλλουσι τὰ περιστότερα τῶν χρημάτων τούτων, προσφέροντες συνάμα καὶ κόπους καὶ μόχθους καὶ ἀυπνίας καὶ ὑγίαιαν πρὸς ἐπιτελεσιν καὶ τοῦ ἐν γένει σκοποῦ τοῦ Συλλόγου.

Μεγάλοι εὐεργέται ἀνεφάνησαν τῷ Συλλόγῳ χορηγήσαντες γενναίως καὶ δὴ καὶ διὰ βοήθειας σχολῶν, ἀνάγκη ὅμως καὶ νῦν καὶ πάντοτε χορηγοὶ καὶ ἀθληταὶ νὰ βαίνωμεν παραλλήλως καὶ ἀδελφικῶς. Φιλανθρωπία δὲν εἶναι μόνον τὸ χορηγεῖν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀσθενῶν, τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν ἀναπήρων, ἀλλὰ καὶ ἢ χορηγία περὶ διατηρήσεως καὶ ἐνισχύσεως τῆς ὑγείας σώματος καὶ ψυχῆς, διότι ὑγιεῖς τὸ σῶμα καὶ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἦθος πολιταὶ ἀπεργάζονται τὴν ἰσχύν καὶ τὴν πρόοδον τῶν κοινωνιῶν, ἀνταποδίδοντες πολλαπλασίως τὰ ὑπὲρ αὐτῶν ὑπὸ τῶν χορηγῶν δαπανηθησόμενα.

Τέλος μνημονεύομεν ὅτι ὁ Σύλλογος στοιχῶν καὶ τῷ πνεύματι τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ συνέστησεν εἰς τὸ *Νοβέλειον βραβεῖον* τὸν ἐν Ἀθήναις ποιητὴν κ. Γ. Σουρῆν, τὸν ἐξοχὸν μὲν καὶ ἐν ἄλλοις κλάδοις τῆς ποιήσεως ἰδίᾳ ὅμως ἐν τῇ *Σατυρικῇ*, ἣτις σπουδαίως συντελεῖ εἰς τὴν κατὰ τε τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος καὶ τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν κοινωνιῶν, ἐν εὐαρέστῳ μάλιστα διαχύσει γενομένης τῆς τοιαύτης ἐπιδράσεως. Ὁμολογουμένως δὲ ἢ νεωτέρα ἡμῶν φιλολογία καὶ ἀφθόνως καὶ καλῶς ἐπλουτίσθη καὶ πλουτίζεται ἐκ τῆς ἀνεξαντλήτου τοιαύτης δράσεως τοῦ κ. Γ. Σουρῆ.

Καὶ τοιοῦτοι μὲν οἱ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος συγκροτηθέντες ποικίλοι πνευματικοὶ ἀγῶνες, μεγάλης ὠφελείας διὰ τε τὰς ἀγωνισθέντας καὶ τὰς ἐγγύθεν καὶ πόρρωθεν θεατὰς, ἀναγνώστας καὶ ἀκροατὰς, καὶ δι' ὧν ὁ Σύλλογος συντελεῖ εἰς τὴν προπαιδεῖαν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἔθνους ἐν τῷ *πολιτισμῷ*.

Ἐκ τῶν ἀγωνισμάτων καταφαίνεται ὅτι ὁ Σύλλογος στοιχῶν τῷ σκοπῷ καὶ τῷ Κανονισμῷ αὐτοῦ, σὺν τῇ προγονικῇ ἀρχαίᾳ καὶ μέσῃ καὶ νεωτέρᾳ φιλολογίᾳ, καλλιεργεῖ καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἐκ τῶν ἀφθόνως καὶ ἐκ τῶν

πρωταθλούντων σήμερον ἐν τε ταῖς ἐπιστήμασι καὶ ταῖς τέχναις λαῶν, βάσιν ὅμως κρατεῖ τὴν διὰ τῆς προγονικῆς σοφίας καὶ μεθόδου ἀγωγὴν τῆς ψυχῆς, ἣτις εἶναι διὰ σύμπαντα μὲν τὸν κόσμον, δι' ἡμᾶς δ' ἰδίως ἢ μόνη καταλληλοτέρα καὶ σύμφωνος πρὸς τὴν ἰδιοσυστασίαν ἡμῶν, ἀποτελοῦσα τὸ ἐθνικὸν ἡμῶν ἐκπαιδευτικὸν πρόγραμμα.

Ἄλλ' ἂν τὸ ἔργον ἦτο ἐν ἀρχῇ εὐχερέστερον, ἀπὸ τινος κατέστη δυσχερέστερον. Ἡ ἔφεσις, ὅπως ταχύτατα ἀναπτυχθῶμεν καὶ ἰδίᾳ ἐν τῷ ἐμπολαίῳ Ἑρμῇ καὶ τῷ Πλούτῳ, ἢ ἐκπληξίς ἐπὶ τῇ μεγάλῃ ἀναπτύξει τῶν ἀπὸ πέντε περίπου αἰῶνων, ὑπὸ τῶν τότε προγόνων καὶ διδασκάλων, διὰ τῆς προγονικῆς σοφίας καὶ μεθόδου προπαιδευθέντων ἔθνων, αἱ πολλαπλαῖ ἐκπαιδευτικαὶ ἀνάγκαι, ἢ ἀναγκαιόσα ἐκμάθησις δύο ἢ τριῶν γλωσσῶν καὶ ἄλλων ἐπαγγελματικῶν γνώσεων, τοιαύτην ἐπήνεγκον σύγχυσιν, ὥστε αἰθεριώδη καὶ ἰδεώδη, τινὲς μάλιστα καὶ ἔωλον καὶ περιττὴν τὴν τῶν προγόνων σοφίαν τολμῶσι νὰ ἀποκαλῶσι, καὶ ἤρξαντο ψάλλοντες ἐν ποικίλοις ἤχοις τὸν ἀναβαλλόμενον κατὰ τῶν κλασικῶν λεγομένων σπουδῶν, δηλ. τῆς προγονικῆς μεθόδου, καὶ τὴν ἐλάττωσιν τούτων ἢ καὶ τὴν παντελῆ κατάργησιν προτεινοντες, ἐννοοῦσιν ἀπὸ τὰς μορφωτικῆς σχολᾶς τὴν διδασκαλίαν καὶ δύο ἢ τριῶν ξένων γλωσσῶν καὶ πάσης πρακτικῆς γνώσεως, ὡς λέγουσιν, καὶ δὴ ἐν τῷ αὐτῷ ὡς καὶ πρότερον χρονικῷ διαστήματι.

Ἄλλοι τὴν ἐν τῇ Ἑῶα καὶ τῇ Ἀμερικῇ συζήτησιν περὶ τῆς σπουδῆς, οὐχὶ τῆς προγονικῆς σοφίας, ἀλλὰ τῆς γλώσσης, ὡς γλώσσης καὶ παρ' ἡμῖν μεταφυτεύοντες, παραπλανοῦσι πολλούς, μηδαμῶς ὁμολογοῦντες ὅτι οἱ ξένοι καίτοι τὰ ἀθάνατα ἔργα τῶν προγόνων εἰς τὰς γλώσσας αὐτῶν μετέφρασαν, καίτοι καὶ ἰδὲν μορφωτικὴν φιλολογίαν διέπλασαν, ἐπιμένουσιν ὅμως καὶ κρατοῦσιν ἀκόμη καὶ αὐτὴν τὴν σπουδὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς καὶ τὴν πλοκὴν ἀκόμη καὶ σύνταξιν αὐτῆς θεωροῦντες λαμπρὰν ἀκόνην πρὸς ἀγωγὴν καὶ λέπτυνσιν τῆς ψυχῆς. Καὶ διὰ μὲν τὸ δεύτερον οὐδεμία συζήτησις παρ' ἡμῖν χωρεῖ, ἀλλ' ἐν τῷ πρώτῳ ὀφείλομεν ἀνὰ ἐννοήσωμεν πλέον πάντες, ὅτι ἄλλο μορφωτικὴ καὶ ἄλλο ἐπαγγελματικὴ παιδείσις, καὶ ὅτι ὅσονδήποτε καὶ ἂν μεταρρυθμισθῶσιν αἱ δημοτικαί, αἱ ἀστικαὶ σχολαὶ καὶ τὰ γυμνάσια, αἱ σχολαὶ αὗται δεόν νὰ ἦναι

»μορφωτικαί, καὶ ὅτι ἀναλόγως τοῦ ἐπαγγελματος εἰς τὸ ὅποιον θὰ ἐπιδοθῶμεν ὀφείλομεν πρότερον νὰ ἐκπαιδευθῶμεν εἰς τὴν »μίαν, τὰς δύο ἢ καὶ εἰς πάσας ἐξ αὐτῶν». (Ἰδε ὑπόμνημα 1899 σελίς 7). Πλάνη εἶναι τὸ νομίζειν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι μόνον εἰς τὰ ἰδεώδη καὶ θεωρητικὰ κατεγίνοντο. Καὶ πέρυσιν ἐν τῷ ἐκφωνηθέντι ἐντεῦθεν λόγῳ ἐμνημόνευσα τοῦ Ἰσοκράτους λέγοντος ἐν τῷ πανηγυρικῷ τῶν Ἀθηναίων: «ἔτι δ' ἀγῶνας ἰδεῖν μὴ »μόνον τέχνης καὶ ρώμης ἀλλὰ λόγων καὶ »γνώμης καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀπάντων »καὶ τούτων ἄθλα μέγιστα, . . . τὰ γὰρ »ὑφ' ἡμῶν κριθέντα τσαύτην λαμβάνει δό»ξαν, ὥστε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαπᾶ»σθαι. . . . Χωρὶς δὲ τούτων αἱ μὲν ἄλλαι »πανηγύρεις διὰ πολλοῦ χρόνου συλλεγεῖσαι »ταχέως διελύθησαν, ἢ δ' ἡμετέρα πόλις »ἅπαντα τὸν αἰῶνα ταῖς ἀφικνουμένοις πα»νήγυρις ἔστιν». (Ἰσοκρ. Πανηγ. ἰβ' 46).

Ἐκτὸς δὲ τῶν σφζομένων συγγραμμάτων ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει καὶ συγγράμματα περὶ γεωργίας, καὶ ἐκτὸς τῶν παρὰ τεχνίταις ποικίλων σχολῶν κατὰ τὸν ἴδιον Ἀριστοτέλη ὑπῆρχεν ἐν Συρακούσαις ὁ διδάσκων τὴν δουλικὴν ἐπιστήμην· αἰεὶ γὰρ λαμβάνων τις μισθὸν ἐδίδασκε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας. Εἴη δ' ἂν καὶ ἐπὶ πλείω τῶν τοιούτων μᾶθησις οἷον ὀψοποιικὰ καὶ τᾶλλα γένη τῆς διακονίας».

Ὁ δὲ Λουκιανὸς ἐν ἀρχῇ τοῦ ἐνυπνίου αὐτοῦ γράφων, «ἄρτι μὲν ἐπεπαύμην ἐπὶ τὰ »διδασκαλεῖα φοιτῶν ἤδη τὴν ἡλικίαν πρὸς»ἦθος ὦν», καταδεικνύει ὅτι πρὸ τῆς φοιτήσεως παρὰ τεχνίτη πρὸς ἐκμάθησιν τέχνης, μέχρις ἐφηβίας μάλιστα εἰς τὰ διδασκαλεῖα δηλ. τὰ μορφωτικὰ σχολεῖα ἐφοῖτα.

Ἄλλοίμονον εἰς τὰ ἔθνη ἂν ἄνευ τῆς ἀπαιτουμένης μορφώσεως νομίζωσιν ὅτι δύνανται νὰ ἐπιτύχωσιν εἰς τὰς τέχνας, τὴν ἐμπορίαν καὶ τὰς βιομηχανίας καὶ μάλιστα ἐν τοῖς σήμερον χρόνοις, ὅτε καὶ αἱ συγκοινωνίαι καὶ αἱ ἀνταποκρίσεις παγκόσμιαι καὶ ταχύταται. Ἄνευ τῆς ἐνισχύσεως τῆς διανοίας, τῆς ἐν ἀρετῇ ἀσκήσεως καὶ τῆς προαγωγῆς ἐν τῇ συναίσθησιν τοῦ καλοῦ, οὔτε δορυφόροι τῶν ἄλλων ἐθνῶν δύνανται νὰ γίνωσι καὶ εἰς τὰ τοιαῦτα ἔργα, ἀλλὰ θέλουσι παράγει ἀπλοῦς χρηματιστὰς ἐργαζομένους διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς ἀπάτης — Σκοπὸς εἶναι καὶ ἢ ἐξελίξις καὶ προαγωγή ἡμῶν καὶ ἐν τούτοις νὰ γίνῃ τοιαύτη ὥστε καὶ τὰ ὑφ' ἡμῶν δημιουργού-

μενα και κρινόμενα, «απαρὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις ἀγαπᾶσθαι». Πῶς δ' ἐπιτυγχάνεται τοῦτο; Ἀμέσως κατωτέρω παρατίθησιν ὁ Ἰσοκράτης: «Φιλοσοφία τοίνυν ἢ πάντα ταῦτα» συνεξεῦρε καὶ συγκατεσκεύασε καὶ πρὸς τὰς πράξεις ἐπαίδευσεν». Ὁ δὲ Ὀλύμπιος Περικλῆς ἐν τῷ ἐπιταφίῳ καί τοῦτο καταδείκνυσι λέγων «καὶ αὐτοὶ ἦτοι κρινόμεν γε ἢ ἐνθυμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βλάβην ἡγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μάλλον λόγῳ πρότερον, ἢ ἐπὶ ἃ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν».

Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐπιτυχίας εἰς τὰ πρακτικὰ ἐπαγγέλματα, διὰ ποίας φιλολογίας θέλομεν μορφώσῃ τὴν διάνοιαν, τὸ ἦθος καὶ τὴν αἰσθητικὴν τοῦ εἰς τὰς ὠραίας τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας ἐπιδοθησομένου; Διὰ ποίων φώτων φωτιζόμενοι θέλομεν γράψῃ καὶ τελειοποιήσῃ τὴν νεωτέραν ἡμῶν φιλολογίαν; Πῶς καὶ διὰ τίνων ἐκτὸς τῆς θρησκείας ζωντανῶν ἐκ τῆς ἱστορίας παραδειγμάτων, θέλομεν ἀσκεῖσθαι ἐν τῇ ἀρετῇ, καὶ τηρεῖν τὰ πρὸς ἀλλήλους καὶ τὸν πλησίον καὶ τὴν κοινωνίαν καθήκοντα; Πῶς θέλομεν ἐκγυμνάσῃ τὸ ἦθος ὥστε οὔτε κακουργεῖν οὔτε ἀντικακουργεῖν κακῶς πάσχοντες; οὐδὲ ἀδικεῖν, οὐδὲ ἀδικούμενον ἀνταδικεῖν οὔτε κακῶς ποιεῖν οὐδένα ἀνθρώπων οὐδ' ἂν ὀτιοῦν πάσχη τις ὑπ' αὐτῶν; (Πλάτ. Κρίτ.) ἀλλ' ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀδικουμένους ἐρρωμενέστερον ἐργάζεσθαι ὅπως ἐλαττωντῆται αἱ ἀδικίαι καὶ κακουργίαι; Πῶς τέλος ἀπαρνούμενοι τὸ ἀνέσπερον τῆς προγονικῆς σοφίας θὰ δυναθῶμεν ἐξελισσομένοι διὰ τοῦ χρόνου, νὰ φθάσωμεν καὶ ἀνέλθωμεν μέχρις αὐτῶν.

Μὴ λησμονῶμεν ὅτι τὸ ἔθνος ἀκολουθῆσαν

τὸ προγονικὸν ἐκπαιδευτικὸν σύστημα, σὺν ἄλλοις κατὰ τοὺς μέσους χρόνους δύο μεγάλα ἐπετέλεσεν ἔργα, τὴν διάδοσιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν εἰρηνικὴν ἀφομοίωσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. Κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα ἐν ἀσθενεῖς σωματικῇ καὶ ψυχικῇ, νέον θαῦμα ἐπιτελεῖ, τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων ἐν τῇ Δύσει, αἴτιον γενόμενον τοῦ μεγάλου τῆς σήμερον πολιτισμοῦ. Ἐπὶ τέσσαρας δὲ καὶ πλέον κατόπιν αἰῶνας συνεχῶς ἀνεδείξεν ἐν τε τῷ κλήρῳ καὶ τῷ λαῷ, ὀλίγους μὲν ἀλλὰ τελείους ἀνδρας, ὧν οἱ λαϊκοὶ καὶ τῷ κράτει ὑπηρετήσαν καὶ ἀλλαγῷ ἀνεδείχθησαν καὶ τῷ ἔθνει πολλὰ πρὸς μὀρφωσιν αὐτοῦ ἐποίησαν, καταλαβόντες ἐντιμον καὶ εὐφημον θέσιν ἐν τῇ γενικῇ ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸν τίτλον οἱ Φαραριῶται.

Ἐρωτῶ ποῖα τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἀπὸ τίνος δίκην ὑποκαμίσων ἀλλασσομένων νέων προγραμμάτων;

Στῶμεν καλῶς! στῶμεν μετὰ φόβου! πρὸς-σχωμεν!

Συσπειρωθῶμεν λοιπὸν περὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο παλλάδιον, καὶ τὰ ἐν ταῖς σχολαῖς προγράμματα ἐν τούτῳ τηροῦντες, ἐνισχύσωμεν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον, τὸ Στάδιον τοῦτο τῆς εὐγενοῦς πνευματικῆς ἀμίλλης καὶ τῆς διαδόσεως ἀνα τὴν Ἀνατολὴν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐπὶ τῇ βᾶσει καὶ διὰ τῆς μεθόδου τῆς προγονικῆς σοφίας. Πάντες καὶ οἱ ἐν τῇ κοινίστρᾳ ἀθλοῦντες καὶ οἱ χορηγοὶ ἐντεινῶμεν τὰς δυνάμεις καὶ γενναίστεροι εἰς τὸν ἀγῶνα κατέλθωμεν, βεβαίοντες ὅτι οὕτω προπονούμενοι τὰς ψυχὰς, τὴν πρόοδον καὶ εὐτυχίαν ἡμῶν τε αὐτῶν καὶ τοῦ Γένους ἐπιτυγχάνομεν.

Ο ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΤΩΝ ΜΕ' ΚΑΙ ΜΣΤ' ΣΥΛΛΟΓΙΚΩΝ ΕΤΩΝ 1905—1907

Η ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΑΡΧΑΙΟΙΣ ΑΘΗΝΑΙΟΙΣ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΠΤΩΧΩΝ ΚΑΙ ΠΕΝΗΤΩΝ ΜΕΡΙΜΝΑ

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

γενομένη κατά την 'ΑΦΛΓ' ἑκτακτον γενικὴν συνεδρίαν τῆς ἐπετείου ἑορτῆς
τῆ 119 Ἰουνίου 1906 ὑπὸ τοῦ νέου προέδρου

Α. Γ. ΛΙΜΑΡΑΚΗ

Ὅντως ἱερὰ διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Φιλολογικὸν Σύλλογον εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς σήμερον καὶ ἡμέρα σεμνῆς πανηγύρεως. Ἐπὶ τῆς ἐπετείου τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ ἑορτῆ συνήλθομεν καὶ πάλιν, ὡς ἔθος, ὅπως, ἀναμνησκόμενοι τῶν γεννητόρων, τῶν πρὸ 45ετίας ἰδρυσάντων τὸ στάδιον τοῦτο τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων πρὸς καλλιέργειαν καὶ διάδοσιν ἀνά τὴν Ἀνατολὴν τῆς τε προγονικῆς καὶ τῆς ἄλλης σοφίας, ἐπισκοπήσωμεν τοὺς ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ ἀφιππεύσαν ἔτος τελεσθέντας πνευματικούς ἀθλους.

Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων ἐξιστόρησεν ἡδὴ ἐπαξίως τῆς ἡμέρας καὶ τῶν πραγμάτων ὁ γεραρὸς πρόεδρος κ. Χρῆστος Χατζηγηρήτου, τῷ κελεύσματι δ' αὐτοῦ στοιχῶν ἀναβαίνω καὶ γὰρ τὰς βαθμίδας τοῦ βήματος τούτου, ὅπως κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς ἡμέρας, τὸ ὀριζόμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κανονισμοῦ, ἀναγνώσω ἐπιστημονικὴν πραγματείαν.

Τὸ ἔργον βεβαίως δυσχερὲς οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ ἐπιστήμου τῆς ἡμέρας καὶ τῆς παρουσίας τοσούτων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἐπιστήμασι διακρινόμενων καὶ τῆς ἐμῆς ἀσθενείας καὶ τοῦ ἀπὸ τῶν ἀρχαιρεσιῶν ὀλίγου χρόνου, ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιστήμονα τὸ 117 ἄρθρον τοῦ Κανονισμοῦ τὴν πραγματείαν ταύτην ἐπιτάσσει, ὅτε καὶ κίνδυνος ψόγου, μὴ ἄλλοις μὲν φανῶ ξηρὸς καὶ τοῖς εἰδικοῖς ὄροις τὸ θέμα πραγματευόμενος τοῖς εἰδικοῖς μόνον καταληπτὸς γένωμαι, ἄλλοις δὲ δόξω ὅτι περὶ τὰ γνωστὰ ἀσχοληθεὶς τῇ ἐκλαϊκευτικῇ ἐχρησάμην μεθ' ὧν, τοῖς μὴ εἰδικοῖς χαριζόμενος.

Ἀλλὰ τῇ ἀνάγκῃ πειθόμενος καὶ τὴν εὐγενῆ ἐπιείκειαν πάντων προὑπολογιζόμενος, ἐτόλμησα νὰ παραστῶ ἐνώπιον ὑμῶν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ καὶ τοῦ τελευταίου σκοπέλου ἐξελεξάμην τὸ περὶ πτωχῶν καὶ πενήτων

θέμα, τῇ κοινωνιολογίᾳ μὲν κυρίως ἀνήκον, ἀπτόμενον δ' ὅμως καὶ πάσης ἄλλης ἐπιστήμης καὶ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας καὶ τέχνης καὶ τῆς σκέψεως καὶ δράσεως παντὸς ἀνθρώπου, κοινὴ δὲ πᾶσιν οὐ μόνον ἡ ἐπικαρπία τῶν ὠφελίμων ἐκάστῳ ἐκ τῆς γνώσεως τῶν μελετημάτων τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἡ μελέτη καὶ ἔρευνα τοῦ ζητήματος πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν αἰτίων καὶ πρὸς ἐφεύρεσιν καὶ ὀργάνωσιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἀπαιτουμένων θεσμῶν διὰ τὸ μέγα τοῦτο πάσης πολιτείας ἠθικοκοινωνικὸν ζήτημα.

Ἐπειδὴ τὸ θέμα εἶναι εὐρύτατον, περιωρίσθην εἰς τὸ ἱστορικὸν μέρος αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ εἰς ἕν καὶ τοῦ μέρους τούτου κεφάλαιον, περὶ τῆς τῶν πτωχῶν δηλονότι καὶ πενήτων μερίμνης παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις, στερρῶς οὕτως ἐχόμενος τῶν τοῦ Συλλόγου παραδόσεων καὶ τοῦ Κανονισμοῦ, ὅστις ἐν τῷ 54ῳ ἄρθρῳ ὀρίζει καὶ ἀνακοινώσεις «περὶ ἐθῶν, ἠθῶν, θεσμῶν, νομοθεσιῶν καὶ λοιπῶν τῆς ἀρχαιότητος ἠθικοκοινωνικῶν ζητημάτων καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτῶν ἐπὶ τὴν διαδοχικὴν ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τοῦ πολιτισμοῦ».

Καὶ ὅσα μὲν πρὸς τὴν μελέτην τοῦ ζητήματος ἀπαιτοῦνται ὑπάρχουσιν ἀποκείμενα ἐν τοῖς ἀθανάτοις βιβλίοις τῶν ὑπερφῶν πνευμάτων, ἅτινα ἐξέθρεψεν κυρίως ὁ μέγας τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων πολιτισμός. Ἀλλὰ κατόπιν τοσοῦτον δυσμενῶς τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Ρώμῃ μετετρέπησαν καὶ τοιοῦτος ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν μέσων χρόνων ἐκ τῆς καταβάσεως καὶ συμμίξεως πολλῶν ἐθνῶν πνευματικὸς χειμὼν ἐξεχύθη ἐν τῇ δυσμικῇ κυρίως Εὐρώπῃ, ὥστε οὐ μόνον ἡ σημασία τῶν ἀθανάτων ἐκείνων γραφῶν παρηνοεῖτο, ἀλλ' ἐν πολλοῖς καὶ ἀκατανόητα ἦσαν.

Ἄλλ' ὅτε ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολιτισμοῦ τὸ πνεῦμα τῶν νεωτέρων ἔθνων ἀνένηφε καὶ ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τῶν παρουσιαζομένων κοινωνικῶν ἀναγκῶν καὶ ἐζητοῦντο καὶ ἐξηρηνώοντο τίνα τὰ αἰτία καὶ τίνα τὰ δέοντα γενέσθαι καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ τὰ περὶ πτωχῶν καὶ πενήτων ζητήματα, τότε ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἀθανάτων συγγραμμάτων τῆς ἀρχαιότητος κατενοεῖτο ὅτι οὐδὲν καινὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ ὅτι, ὅπως ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις κλάδοις τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ πάσῃ τέχνῃ, καὶ ἐν τοῖς ζητήμασι τούτοις αἱ ἀρχαῖαι κοινωνίαι καὶ ἰδίαι ἢ τῶν Ἀθηναίων καὶ ἔγνω καὶ ἐμελέτησε καὶ ἐνομοθέτησε καὶ ἐφῆρσε τὰ δέοντα.

Διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον νομίζω νὰ προτάξω ὅσον ἔνεστι συνοπτικῶς τίνα καὶ πόσα περὶ πενήτων καὶ πτωχῶν μελετῶνται ὑπὸ τῶν πεπολιτισμένων ἔθνων σήμερον καὶ τίνες αἱ γνώμαι, οἱ θεσμοὶ καὶ οἱ νόμοι, δι' ὧν τὰ τοῦ ζητήματος διακανονίζονται.

Καὶ ὄντως μόνον ἡ τοιαύτη μέθοδος θὰ χορηγήσῃ ἡμῖν τὰ δέοντα ἐρμηνευτικὰ σχόλια καὶ τὸν ἀριάθειον μίτον πρὸς εὐχερῆστέραν κατανόησιν τῶν ἐν τοῖς προγονικοῖς συγγράμμασι περὶ τοῦ ζητήματος τούτου λεγομένων.

ΜΕΡΟΣ Α'

Περὶ τῶν τελουμένων ἐν ταῖς νεωτέροις κοινωνίαις.

Ὁ ἄνθρωπος φύσει πολιτικὸν ζῷον, εἶπεν ὁ μέγας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος φιλόσοφος Ἀριστοτέλης. Καὶ ὄντως ὁ ἄοπλος καὶ ἄνευ ὑπερασπίσεως ἄνθρωπος διὰ τῆς ἐν κοινωνίᾳ διαβιώσεως καὶ τῆς κοινῆς συνεργασίας ἐπήυξσε τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, ὥστε οὐ μόνον ἑαυτὸν υπερήσπισεν, ἀλλὰ καὶ τὰ περίξ ἐν πολλοῖς καθυπέταξε καὶ ἀνυψώθη κατὰ τὴν διάνοιαν καὶ τὸ ἦθος. Ἄλλ' εὐθύς ἀπ' ἀρχῆς παρετηρήθη ὅτι διὰ ποικίλους σωματικούς καὶ ψυχικούς λόγους οἱ πάντες ἐν τῇ ἐργασίᾳ ὁμοίως δὲν συνεισφέρουσι, τινὲς δ' ἐν τῇ ὁδῷ ὑστεροῦσι, πίπτοντες καὶ καθιστάμενοι ἀδύνατοι νὰ συντηρήσωσιν ἑαυτούς, ἢ θνήσκοντες ἐγκαταλείπουσιν οἰκογένειαν καὶ ἀνήλικα ἀδύνατα καὶ ἄνευ οὐδενὸς μέσου.

Ἐν ταῖς πρωτογόνοις καὶ βαρβάραις κοινωνίαις βεβαίως ὑπῆρξαν πλεονέκται ἰσχυροὶ ἀδιαφόρως πρὸς τοὺς τοιοῦτους διατεθειμέ-

νοι, ἀλλὰ καὶ ἐν πεπολιτισμέναις κοινωνίαις ὑπῆρξαν οἱ διδάξαντες ὅτι ἐν τῇ βιοπάλῃ οἱ ἰσχυροὶ καὶ δυνάμενοι δέον νὰ προχωρῶσιν, ἀδιαφοροῦντες διὰ τοὺς περίξ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν πίπτοντας. Ἄλλὰ τὸ ἔμφυτον τῆς κοινωνικότητος αἴσθημα καὶ ἐν τῇ ἀσαφεῖ αὐτοῦ συναισθήσει διήγειρε πάντοτε τὸν ἔλεον, τὴν συμπάθειαν καὶ τὴν εὐπλαγχνίαν, ὧν ἕνεκα καὶ ὁ βάρβαρος ἐστράφη πρὸς τὸν πλησίον καὶ ἐβοήθησεν αὐτόν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐκ συναισθήσεως τῆς τοιαύτης ἀνάγκης ἐπιβαλλομένης ἀλληλεγγύης ἐν τοῖς θρησκευμασιν ἐθεσμοθετοῦντο τὰ δέοντα, ταῦτα δὲ ἐχειραγώγησαν πάντοτε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὰς μᾶλλον βαρβάρους ἐποχὰς καὶ ἐδίδαξαν ὅτι καθῆκον ἐπιβαλλόμενον παρὰ Θεοῦ εἶναι τὸ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων μεριμνᾶν.

Ἄλλὰ βαθμηδὸν κατενοεῖτο ἐν τῇ ἐξελίξει τοῦ πολιτισμοῦ ὅτι ἡ τάξις, ἡ νομιμότης, ἡ δικαιοσύνη, ἡ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνάπτυξις καὶ πᾶσα ἄλλη τοῦ ἀνθρώπου ἀξία διὰ τῆς κοινωνίας προάγεται, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτο συντελοῦσι κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων αὐτῶν πάντα τὰ συνιστῶντα τὴν πολιτείαν ἄτομα. Φυσικὸν λοιπὸν ἐκ τοῦ ἀξιώματος τούτου ἐξαγόμενον ὑπῆρξε καὶ παρὰ τοῖς νεωτέροις λαοῖς ὅτι ἡ πολιτεία οὕτω δέον νὰ ὀργανίζηται, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζῃ τὰ τῆς συντηρήσεως τῶν συνιστῶντων αὐτὴν ἀτόμων διὰ τῆς ἐργασίας, καὶ ὅτι ὑποχρεωτικῶς ὀφείλει νὰ μεριμνᾷ ὑπὲρ παντὸς ἀπόρου πίπτοντος ἐν τῷ τοιοῦτῳ ὑπὲρ τῆς κοινωνίας ἀγῶνι καὶ καθισταμένου ἀνικάνου νὰ διαθρέψῃ ἑαυτόν. Ἐν τῷ ἐν Παρισίοις κατὰ τὸ 1889 πρώτῳ συνελθόντι Διεθνῇ Φιλανθρωπικῷ Συνεδρίῳ πρῶτον ἐπὶ τοῦ τάπητος ἐτέθη ζήτημα τὸ τῆς ὑποχρέωσεως, ἢν αἱ πολιτεῖαι ὀφείλουσιν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων νὰ ἔχωσιν, ἐψηφίσθησαν δὲ τὰ ἑξῆς: Πανταχοῦ δέον διὰ νόμου νὰ κηρυχθῇ ὑποχρεωτικὴ ἢ τοῦ δημοσίου βοήθεια πρὸς τοὺς ἐνδεεῖς, οἵτινες προσωρινῶς ἢ διαρκῶς εὐρίσκονται ἐν φυσικῇ ἀδυναμίᾳ νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς (ιδεὶ Congrès international d'assistance πρακτικὰ συνεδριάσεως 29 Ἰουλίου 1889, σελ. 339).

Τὸ ἀξίωμα τοῦτο πολλὰ κράτη, καὶ ἰδίως οἱ Ἄγγλοι, εἶχον ἀναγνωρίσει καὶ ἐφαρμόσει ἤδη ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισάβετ (1601), ἐν Ἀμερικῇ δὲ καὶ Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ καὶ Δανιμαρκίᾳ καὶ Σουηδίᾳ καὶ Νορβηγίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ πρὸ τοῦ 1889 ἐφηρμοζέτο, ταχθέντων ἰδίων φόρων

ὑπὲρ τῶν πτωχῶν ἢ ἐκ τοῦ γενικοῦ προϋπολογισμοῦ χορηγουμένων τῶν ἀναγκαίουμένων χρημάτων ἢ ἀφειθέσεως τῆς φροντίδος καὶ τῆς δαπάνης τοῖς δημαρχιακοῖς διαμερίσματι, ταῖς κώμαις καὶ τοῖς δήμοις, κηρυχθεῖσιν ὑποχρεοῖς νὰ φροντίζωσι τὰ περὶ τῆς ἐργασίας καὶ βοηθείας τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων τῶν περιφερειῶν αὐτῶν.

Ἄλλὰ καλῶς ἐνοηθήτω ὅτι ἡ τοιαύτη τῆς κοινωνίας ὑποχρέωσις, ἀναφερομένη, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν πρώτων ἀναγκῶν τῆς ζωῆς, ἀπορρέει ἐκ τῆς ἀμοιβαιότητος τῶν καθηκόντων πολίτου καὶ πολιτείας, καὶ διὰ τοῦτο πᾶς πτωχός, ὕγιως ἔχων καὶ μὴ ἐργαζόμενος, ἀλλ' ὡς παράσιτον καὶ ἐπαίτης ἐκ τοῦ ἰδρώτος τῶν ἄλλων ἐννοῶν νὰ τραφῇ, οὐ μόνον οὐδὲν τοιοῦτον δικαίωμα κέκτηται, ἀλλὰ καὶ καταδικαστέος εἶναι, διότι τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς κοινωνίας ἀπεργάζεται, προσβάλλων τὴν πολιτείαν πρῶτον οἰκονομικῶς καὶ ἐμπορικῶς, διότι μὴ ἐργαζόμενος ἐλάττωι καὶ τὸν δημόσιον πλοῦτον καὶ τὴν παραγωγὴν τῆς χώρας, καὶ δεύτερον ἠθικῶς, διότι παράδειγμα τοῖς ἄλλοις γίνεται καὶ τοὺς ἀπογόνους ὁμοίως ἀνατρέφει καὶ ἐν τῇ ὀνηρίᾳ, τῷ ψύδει, τῷ δόλῳ καὶ πάσῃ ἄλλῃ ἀνηθικότητι ἀνατρεφόμενος τὴν καταστροφὴν τῆς κοινωνίας προπαρασκευάζει, γνωστὸν δὲ ἐκ τῶν δικαστικῶν στατιστικῶν πάντων τῶν ἔθνων ὅτι ἐκ τῆς τοιαύτης τάξεως ἐξέρχονται καὶ οἱ περισσώτεροι τῶν ἐγκληματιῶν καὶ κακούργων.

Ἡ κατάσταση αὕτη τῶν τοιοῦτων πολιτῶν ἀνεγνωρίσθη ὡς νόσος κοινωνικὴ *pauperisme*, ἐκ τοῦ λατινικοῦ *pauper*¹ ἔπονο-

1. Τὰς λέξεις *pauper* καὶ *pauperisme* δέον νὰ μεταφράζωμεν διὰ τῶν λέξεων *πτωχός* καὶ *πτωχεία*, διότι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις πένης μὲν ἐλέγετο ὁ πόνος καὶ κόπος ποριζόμενος τὰ τοῦ βίου ἐκ τῆς ἐργασίας, πτωχός δὲ ὁ ζῶν χωρὶς νὰ ἐργάζεται. Ὁ Ξενοφῶν λέγει ἐν τοῖς *Ἀπομνημονεύμασι* ἀπροσαίτην ὡς περ τοὺς πτωχοὺς, ἢ δὲ Πενία ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἐν τῷ *Συμπόσιῳ* παρίσταται κατὰ μῦθον τινα καὶ Σέαινα, κατὰ δὲ τὸν Θεόκριτον καὶ ἐφευρέτις τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας θεωρεῖται. Ἄλλ' ἐν τῷ Πλούτῳ τοῦ Ἀριστοφάνους ἔτι σαφέστερον ἡ διαφορά καταφάνεται (455—612). Ἡ Πενία προτρέπουσα τὸν *Χρημύλον* καὶ *Κλεψίδημον* νὰ μὴ ζητῶσι τὴν *Σεραπειάν* τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ τυφλοῦ Πλούτου, λέγει, αὐτὸν » χειροτέχνην ὡς περ δέσποινα ἐπιναγκάζουσα κάθηται διὰ » τὴν χρεῖαν καὶ τὴν πενίαν ζητεῖν ὁπόθεν ἔξει τὸν βίον » καὶ ἐπιδεικνύει ἑαυτὴν μόνην ἀγαθῶν πάντων οὐσιν αἰτίαν. Πρὸς δὲ τοὺς ἀποδίδοντας αὐτῇ τὰς ἀθλιότητας τῆς πτω-

μασθείσα, χαρακτηριζομένη δὲ διὰ τῆς ἐξασθενείσεως καὶ παραλίψεως τῆς βουλήσεως, διὰ τῆς διαστροφῆς καὶ ναρκώσεως τῆς διανοίας, τῶν ἠθῶν, τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἐν γένει, ὧν ἕνεκα καὶ καθίστανται οἱ τοιοῦτοι ἀνίκανοι νὰ διαθρέψωσιν ἑαυτούς.

Ἀνάγκη λοιπὸν ἀνεγνωρίσθη ἡ τῆς νόσου ταύτης καταπολέμησις καὶ διάφορα πρὸς τοῦτο ἐπενοοῦντο μέτρα. Ἐν ταῖς εὐρωπαϊκαῖς πολιτείαις, ὅτε τὸ *φειδολικὸν* σύστημα ἐπεκράτει, τὰ δὲ τῶν μὴ εὐγενῶν δικαιώματα παρεωρῶντο καὶ ἀνίσως εἶχον καὶ τὰ ζητήματα ἰδιοκτησίας, κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ὑπὲρ τῶν εὐγενῶν ἐκανονίζοντο, ἕκαστος εὐγενῆς ἐμερίμνα ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων τοῦ διαμερίσματος αὐτοῦ ἐξ ἐλέους καὶ εὐσπλαγχνίης, ἢ δὲ *Παπικὴ Ἐκκλησία* πολλὰ κατὰ τὰς ἀρχαίας παραδόσεις τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐκανόνιζεν. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τῆς ἐξαλείψεως τῆς ἐπαίτειας ἐνέργεια ἐγένετο, φοβεροὶ δὲ καὶ ἀπάνθρωποι νόμοι κατὰ τῶν ἐπαίτων ἐνομοθετοῦντο καὶ μαστιγώσεις καὶ στιγματισμοί, καὶ δὴ καὶ θανατικὴ ποινὴ.

Τὰ τῆς πτωχείας δ' ὅμως καὶ ἐπαίτειας ηὐξάνοντο, εἰ δὲ καὶ ἡ μεγάλη ἐν Γαλλίᾳ μεταβολὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἐκήρυξε τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου καὶ τὴν ὑποχρεωτικὴν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν καὶ ἐνδεῶν μερίμναν ἀνεγνώρισεν, ὅμως κατὰ τὸν ΙΘ' αἰῶνα τὰ τῆς πτωχείας καὶ τὰ ἐκ τοῦ πωπερισμοῦ δεινὰ ἐτι μᾶλλον ἐπολλαπλασιάσθησαν, προστεθείσης τοῖς ἄλλοις αἰτίαις καὶ τῆς συρροῆς τῶν ἐπαρχιωτῶν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας, τῆς ἐν ταύταις δυσχερείας καὶ ἀκριθείας τοῦ βίου καὶ ἀνθυγιεινῆς διαίτης καὶ κατοικίας, τοῦ διεθνοῦς ἀνταγωνισμοῦ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας παρέρχοντος ἀνεπαρκῆ ἡμερομισθία κ. τ. τ., ὥστε οὐ μόνον οἱ ἐργάται καὶ πένητες δὲν δύνανται ἐργαζόμενοι νὰ ζῶσιν, ἀλλ' ἐν ὄρα νόσου ἢ ἄλλης δυστυχίας πίπτουσιν εἰς τὰς ἀγκάλας

χείας ἀπαντᾷ «σὺ μὲν οὐ τὸν ἐμὸν βίον εἴρηκας, τὸν τοῦ » πτωχοῦ ὑπεκρούσω», καὶ κατωτέρω «ἀλλ' οὐχ οὐμὸς » τοῦτο πέπονθε βίος. Πτωχοῦ μὲν γὰρ βίος, ὃν σὺ » λέγεις, ζῆν ἐστὶ μηδὲν ἔχοντα, τοῦ δὲ πένητος ζῆν » φειδόμενον καὶ τοῖς ἔργοις προσέχοντα, περιγίγνεσθαι » δ' αὐτῷ μηδὲν, μὴ μέντοι μηδ' ἐπιλείπειν». Τούτων ἕνεκα τὴν πραγματείαν ἐπεγράψαμεν «ἡ περὶ πτωχῶν καὶ πενήτων μερίμνα», μεταχειριζόμεθα δὲ τὴν λέξιν πτωχός καὶ πτωχεία συνώνυμον τῷ πωπερισμῷ πρὸς παράστασιν τῆς καταστάσεως, ἣν σήμερον ἐπαίτειαν καλοῦμεν.

τῆς πλήρους ἐνδείας καὶ ἐθίζονται βαθμηδὸν εἰς τὸν πωπερισμὸν καὶ τὴν ἐπαιτείαν. Οὕτως ἐγεννήθησαν τὰ μεγάλα κοινωνικὰ ζητήματα καὶ αἱ ἔριδες μεταξύ ἐργασίας καὶ κεφαλαίου καὶ αἱ τσαῦται πρὸς ἐξομάλισιν τούτων κοινωνικαὶ αἰρέσεις, ἐνδεῖα δὲ καὶ πτωχεῖα, ἤτοι πωπερισμὸς εἰς ἔντασιν, καταλαμβάνων ὡς νόσος καὶ διαδιδόμενος διὰ τῶν μυρίων τεχνασμάτων αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας τῶν δύο κόσμων.

Πρὸς θεραπείαν τῆς καταστάσεως ταύτης ἀνεπαρκῆ ἐθεωρήθησαν τὰ ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων, τῶν φιλανθρωπικῶν ἰδιωτικῶν ἐταιρειῶν καὶ τῶν ἰδιωτῶν δαπανώμενα καὶ ὑξήθησαν διὰ τοῦτο αἱ ὑπὲρ τῶν πτωχῶν κυβερνητικαὶ χορηγίαι, ἐταιρεῖαι δὲ καὶ ἰδιῶται ἐρρωμενέστερον εἰς τὴν πάλιν κατῆλθον. Ἄλλ' οὐδὲν ἀποτέλεσμα ἐπηνέχθη καὶ τὸ κακὸν ἀπειλητικῶς ἐξωγκώθη, δι' ὃ πολλοὶ νέας καὶ πάλιν χορηγίας καὶ νέας ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν θεσμοθεσίας ἐζήτησαν. Ἄλλ' ὅμως σοβαροὶ παρατηρηταί, τὰ αἷτια τῆς ἐνδείας καὶ πτωχείας ἐρευνῶντες, ἀνεῦρον ὅτι ἐν τῶν μεγίστων αἰτίων τῆς αὐξήσεως τῆς πτωχείας εἶναι καὶ καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν ἡ βοήθεια παρέχεται. Διότι καὶ κυβερνήσεις καὶ ἐταιρεῖαι καὶ ἰδιῶται δίδουσι εἰς πάντα αἰτοῦντα χωρὶς ποσῶς νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τοσοῦτον προθυμότεροι καὶ συμπαθέστεροι καὶ γενναῖότεροι εἴμεθα ὅσον οἱ ἐπαῖται γοερώτερον καὶ τεχνικώτερον ζητοῦσιν. Διὰ τοῦτο, λέγουσιν, οὐ μόνον οἱ ἐπαῖται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐργασίας δὲν ἐπανερχονται, ἀλλὰ τὸ μόλυσμα τῆς νόσου διαβιβάζεται καὶ εἰς τοὺς ἐργάτας, οἵτινες βλέποντες τὸ εὐκόλον τῆς διανομῆς τῶν βοηθημάτων καὶ κυρίως τὴν στοργὴν καὶ τὴν συμπάθειαν, μετ' ἧς τοὺς δόλους καὶ ὀκνηροὺς καὶ ἀνηθικούς βοηθοῦμεν, ἀποφεύγουσι τὰς βαρεῖας ἐργασίας, μηχανώμενοι καὶ ἀσκούμενοι καὶ αὐτοὶ πῶς διὰ τοῦ δόλου καὶ τῆς πανουργίας νὰ ἐξασφαλίσωσι διαρκῶς ἐντεῦθεν ἢ ἐκεῖθεν βοήθειαν, οὕτω δὲ τὸ κατὰ τῆς πτωχείας ὄπλον μεταβάλλεται εἰς μόλυσμα ὁξῦνον καὶ πολλαπλασιάζον αὐτήν.

Ἐνεκα τούτου ἤρξαντο σκεπτόμενοι πῶς νὰ κανονισθῶσι τὰ πράγματα οὕτως, ὥστε νὰ παρέχεται βοήθεια μόνον εἰς τοὺς ἀληθῶς ἐνδεεῖς. Οὕτω λοιπὸν ἐγεννήθη ἡ ἰδέα τῆς ἐρεύνης καὶ ἀνακρίσεως πρὸς εὔρεσιν τοῦ ἀληθῶς ἐνδεοῦς καὶ μετὰ πολλὰς δοκιμὰς κάλλιπτον σύστημα κατεδείχθη ἢ διαίρεσις τῶν μεγάλων πόλεων εἰς δημοκρατικὰ διαμερί-

σματα ἢ ἐνορίας καὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς κώμας καὶ δήμους, διότι ἐκάστη τοιαύτη κοινότης εὐκόλως δύναται νὰ ἐξελέγῃ τοὺς ἀληθεῖς αὐτῆς ἀπόρους καὶ ἐνδεεῖς, καὶ εἰς αὐτὰς ἀνετέθη καὶ ἡ ἀνεύρεσις καὶ βοήθεια τῶν πραγματικῶν ἐνδεῶν.

Ἄλλὰ παρὰ πάντα ταῦτα ἡ πτωχεῖα (ὁ πωπερισμὸς δὴλα δὴ) ἐπιμένει ἀξαναμένει, ὅξεις δὲ παρατηρηταί οὐχὶ πλέον τὰ ποσά, ἀλλὰ τὸν τρόπον τῆς βοηθείας καταγγέλλουσι. Διότι λέγουσιν ὅτι τὸ δίδοναι καὶ εἰς τὸν ὄντως ἀπορον εἶναι βλαβερὸν, ἅτε δὴ ἐθιζόμενον καὶ τοῦτον εἰς τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν βαθμιαίαν ἀπώλειαν τοῦ αἰσθήματος τοῦ συντηρεῖν ἑαυτόν. Οὕτω καὶ οἱ ἐξ ἀσθενειῶν ἢ ἄλλων αἰτίων πραγματικῶς ἐνδεεῖς γενόμενοι ἐργάται ἀποφεύγουσι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ ἐξακολουθοῦσι λαμβάνοντες τὰ ἐλεῖν, ἢ δὲ ἴδρυσιν ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ πλείστον φιλανθρωπικῶν καθιδρυμάτων, κυβερνητικῶν ἢ ἰδιωτικῶν, χορηγούντων ἀνευ οὐδεμιᾶς συνεννοήσεως καὶ συνεργασίας, παρέχει τὴν εὐκολίαν νὰ λαμβάνωσι σήμερον παρὰ τούτου καὶ αὔριον παρ' ἐκείνου ἢ καὶ παρὰ πάντων συγχρόνως, πρόχειρον πρὸς τούτοις ἔχοντες καὶ τὴν διὰ μυρίων τρόπων ἐκμετάλλουσι καὶ τῆς ἰδιωτικῆς ἐλεημοσύνης, ἧτις πάντοτε σχεδὸν τυφλῶς παρέχεται. Κυβερνήσεις τινὲς μάλιστα, ἀπὸ δὲ τοῦ 1865 καὶ φιλανθρωπικαὶ ἐταιρεῖαι ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, «ὀργανωτικαὶ τῆς ἀγαθοεργίας» ἐπικληθεῖσαι, ἐπεδόθησαν εἰς σοβαρὰς μελέτας πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος. Ἐφήρμοσαν σύστημα αὐστηροτάτης ἀνακρίσεως, ἀναγράφουσαι πᾶσαν αἴτησιν τῶν πτωχῶν καὶ ἀναζητοῦσαι καὶ τὴν πραγματικὴν ἐνδειαν καὶ τοὺς δόλους τῶν αἰτούντων. Γενικῶς δὲ κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐξ 100 αἰτούντων περὶ τοὺς 10% ἔχουσι ἀνάγκην διαρκῆ βοήθειας, 27 προσωρινῆς, 40 καὶ πλέον ἔχουσι ἀνάγκην μόνον ἐργασίας, 23 δὲ εἶναι ἀνάξιοι προσοχῆς.

Πρὸς τούτοις κατεδείχθη ὅτι καὶ αἱ ἐν καιρῷ θεομηνιῶν, σεισμῶν, ψύχους, πυρκαϊῶν χορηγούμεναι εἰς τοὺς ἐργάτας ἑκτακτοὶ βοήθειαι βλαβερῶς ἐπ' αὐτοὺς ἐπιδρῶσι καὶ πολλοὶ ἐκ τούτων εἰς τὴν ὀκνηρίαν καὶ τὴν μέθην οὕτως ἐθίζονται, ὥστε ἀρνοῦνται τὴν προσφερομένην αὐτοῖς προσωρινὴν ἐργασίαν. Ἐκ πάντων τούτων ἐναργέστατα καταδειχθείσης τῆς βλάβης, ἧτις προσγίνεται ἐκ τῆς τυφλῆς καὶ ἀσκόπου βοηθείας, οἱ ἐν τῷ Διεθνῆϊ Συνεδρίῳ

τοῦ 1889 συνελθόντες ἀντιπρόσωποι κρατῶν καὶ φιλανθρωπικῶν ἐταιρειῶν καὶ μετὰ τὴν ἀνακλήρυσιν τῆς ὑποχρεωτικῆς μερίμνης ὑπὲρ τῶν ἀπόρων καὶ ἐνδεῶν παρεδέξαντο κατ' ἀρχὴν καὶ ἐπεφύησαν τὰς: 1) νὰ προηγηθῆται πάσης βοηθείας αὐστηρὰ ἀνάκρισις περὶ τῆς ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς καταστάσεως τοῦ αἰτούντος καὶ 2) νὰ παρέχεται εἰς τοὺς ὑγίεις ἀπόρους καὶ πτωχοὺς βοήθεια διευκολύνουσα αὐτοῖς τὰ μέσα, δι' ὧν οἱ ἴδιοι διὰ τῆς ἐργασίας νὰ ἐπαρκῶσιν εἰς τὰς ἀνάγκας αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ αἰτῶν πτωχὸς ἀγνοεῖ πολλάκις τί νὰ ζητήσῃ καὶ τί τὸ δυνάμενον νὰ βοηθήσῃ ἀποτελεσματικῶς αὐτόν καὶ ἐπειδὴ πολλάκις καὶ ὀκνηρία καὶ κακαὶ ἔξεις καὶ ἀτολμία καὶ πάντα τὰ συμπτώματα τοῦ πωπερισμοῦ παρακολουθοῦσι, κατεδείχθη ὅτι δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ τοιαύτη βοήθεια, ἀλλὰ δεόν καὶ διαρκῶς νὰ ἐπιμελώμεθα καὶ νὰ ἐπιτηρῶμεν τὸν βοηθούμενον διὰ καταλλήλων προσώπων, ὅπως καὶ ἠθικῶς θεραπεύοντες αὐτόν κατορθώσωμεν τὴν ἀναγέννησιν ἐν αὐτῷ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν διὰ ταύτης διάσωσιν καὶ ἠθικὴν αὐτοῦ ἀνύψωσιν.

Καὶ ὄντως πολιτεῖαι τινες, καὶ ἰδίᾳ ἡ τῆς *Elbelfelder* ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἑλβετίᾳ καὶ Ἀμερικῇ, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πρὸς τὰ τοιαῦτα δόγματα ὀργανίζονται, αἱ δὲ ὀργανωτικαὶ τῆς φιλανθρωπίας ἐταιρεῖαι κατ' ἔτος πολλαπλασιάζονται. Τὰς τοιαύτας διατάξεις πολλοὶ συντηρητικοὶ κατεπολέμησαν καὶ ἐκ τῆς θεωρίας τῆς προβολῆς τοῦ ἀπορρήτου ἢ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου καὶ ἀπὸ θρησκευτικῆς ἀπόψεως. Ἄλλ' οὐδεμίᾳ ἐλευθερίᾳ πρὸς τὸ κακοεργεῖν κατὰ τῆς κοινωνίας ἐπιτρέπεται, τὸ δὲ μὴ γνώτω ἢ ἀριστερὰ τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ εἰς τὴν λομπορημονύνην τοῦ ἐλευθύντος ἀφορᾷ. Ἐχομεν δὲ τὰ διδάγματα τοῦ Ἀποστόλου Παύλου αἰεὶ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω» (πρὸς Θεσσαλ. Β' γ' 10). Εἰ δὲ καὶ ἐν ταῖς διδασκαλίαις τῶν Ἀποστόλων (ὑπὸ τοῦ σεβασμ. ἀγίου Νικομηδείας κ. Φιλοθέου Βρυεννίου ἐκδοθείσας) ἀπαντᾷ «παντὶ τῷ αἰτούντι σοὶ δίδου», ἀλλὰ ὑπάρχει κατωτέρω τὸ «οὐαὶ τῷ λαμβάνοντι, εἰ μὲν γὰρ χρεῖαν ἔχων λαμβάνει τις, ἀθῶος ἔσται, ὁ δὲ μὴ χρεῖαν ἔχων δώσει δίκην ἵνα τί, ἐν συνοχῇ ἢ δὲ γενόμενος ἐξετασθήσεται περὶ ὧν ἔπραξε ἢ καὶ οὐκ ἐξελεύσεται ἐκεῖθεν μέχρις οὐ ἀποδῶ τὸν ἔσχατον κοδράντην». Ἄλλὰ καὶ περὶ τούτων δὲ εἴρηται: «Ἰδρωσάτω ἢ ἐλεημο-

» σὺνη εἰς τὰς χεῖράς σου μέχρις ἂν γνῶς τίνε » δῶς» (Κεφ. Α', § 5).

«Πᾶς δὲ ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου » δεχθήτω, ἔπειτα δὲ δοκιμάσαντες αὐτὸν γνώ » σεσθε, σύνεσιν γὰρ ἔξετε δεξιὰν καὶ ἀριστε » ράν. — Εἰ μὲν παρόδιος ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος, » βοηθεῖτε αὐτῷ, ὅσον δύνασθε, οὐ μενεῖ δὲ » δὲ πρὸς ὑμᾶς εἰ μὴ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας, ἐάν » ἢ ἀνάγκη. — Εἰ δὲ θέλει πρὸς ὑμᾶς καθῆ » σθαι τεχνίτης ὢν, ἐργαζέσθω καὶ φαγέτω, εἰ » δὲ οὐκ ἔχει τέχνην, κατὰ τὴν σύνεσιν ὑμῶν » προνοήσατε πῶς μὴ ἀργὸς μεθ' ὑμῶν ζή » σεταὶ χριστιανός. — Εἰ δὲ οὐ θέλει οὕτω » ποιεῖν, χριστέμπορος ἐστίν, προσέχετε ἀπὸ » τῶν τοιούτων» (Διδαχὴ Ἀποστόλων, Κεφ. ΙΒ' § 1, 2, 3, 4, 5).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἄνω ρημάτων καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος ἀπεστόμωσε τοὺς ἀντιφρονούντας, καταδείξασα καὶ ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν πτωχῶν καὶ ἐλάττωσιν τῶν ὑπὲρ τῶν πτωχῶν δαπανῶν καὶ εἰς τὴν ἐργασίαν ἐπάνοδον πολλῶν ἐξ αὐτῶν, ἐξυψωθέντων οὕτω καὶ ὑλικῶς καὶ ἠθικῶς.

Ἡ τοιαύτη δὲ τῶν πραγμάτων ἀντίληψις ἐμεγέθυσε καὶ τὸν κύκλον τῆς δράσεως, ὥστε καὶ ἰδιῶται καὶ κοινότητες καὶ κυβερνήσεις δὲν περιορίζονται μόνον εἰς τὴν καταπολέμησιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐνδείας καὶ τῆς πτωχείας, ἀναμένοντες τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν καὶ σπεύδοντες τότε πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πασχόντων, ἀλλ' ἐνεργοῦσι καὶ προληπτικῶς, ἀναζητοῦντες καὶ πολεμοῦντες τὰς αἰτίας καὶ προλαμβάνοντες ἔτι καὶ ταύτας.

Καὶ πρὸς τοῦτο συντελοῦσιν ἢ τε αὐστηρὰ ἐξετάσις τοῦ αἰτούντος καὶ ἡ διαρκῆς περὶ αὐτοῦ ἐπιμέλεια καὶ ἡ ἀναγνώρισις ὅτι ἡ σωτηρία καὶ ἀνύψωσις τοῦ πτωχοῦ καὶ παντὸς ἐν γένει ἀνθρώπου ἐγκεῖται ἐν τῇ ἐργασίᾳ, ἀλλ' οὐχὶ τῇ διαρκῶς ἐν φιλανθρωπικοῖς ἐργαστηρίοις παρεχομένη, ἀλλὰ τῇ ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν πολιτῶν εὐρισκομένη. Αὕτη κυρίως σώζει καὶ ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τηρεῖ αὐτὸν ἐλεύθερον καὶ ὑπερήφανον ἐν τῇ συναισθήσει τῆς διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων συντηρήσεως ἑαυτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς φιλανθρωπικοῖς ἐργαστηρίοις προσωρινὴ δέον ἐργασία νὰ παρέχεται.

Πρὸς τούτοις κατενόηθη ὅτι καὶ αἱ κυβερνήσεις τὰ τῶν φόρων δέον πλουτίνδην νὰ ὀρίζωσιν, ἀνακουφίζουσαι τοὺς πενεστερέους, συγχρόνως δὲ νὰ κανονίζωσιν ὡς δεῖ τὰς σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας καὶ νὰ φροντίζωσιν

ὅπως τὰ τρόφιμα τῆς πρώτης ἀνάγκης ἀφθονα καλλιεργῶνται ἢ ἐξ ἄλλων μερῶν συγκομίζονται καὶ ἐν τοῖς τελωνείοις καὶ ταῖς ἀγοραῖς διὰ νόμων καὶ ἐξελέγξων περιορίζονται καὶ αἱ ἀπληστία τῶν ἐμπόρων καὶ αἱ νοθεύσεις τῶν προϊόντων τιμωρῶνται. Δέον πρὸς τούτοις διὰ ποικίλων νόμων καὶ θεσμῶν καὶ μέσων τὰ τῆς γεωργίας, βιομηχανίας, τεχνῶν, ἐμπορίας καὶ ναυτιλίας νὰ προστατεύωσι καὶ προάγωσι καὶ τὰ τῆς καταναλώσεως τῶν προϊόντων καὶ δι' ἀποικίων καὶ ἄλλων διεθνῶν μέσων νὰ ἐυκολύνωσιν, ὥστε πολλαπλασιαζομένων τῶν ἐργασιῶν, οἱ πολῖται μόνοι νὰ εὐρίσκωσιν ἐργασίας. Ἀνάγκη ἐστὶ καὶ περὶ τῆς γενικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς καὶ ἐιδικωτέρας ἐπὶ τὰ ἔργα μορφώσεως νὰ μεριμῶσιν, ὅπως τελειότερον καταρτιζόμενοι οἱ πολῖται τελειότερα τὰ προϊόντα καὶ προτιμώμενα παρὰ πάντων νὰ ἀπεργάζωνται. Ἐκτός δὲ τούτων καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως δημοσίων ἐν τῷ κράτει ἔργων ἀνοίγονται πολλαὶ διὰ πολλοὺς ἐργάτας ἐργασίαι, ἵνα μὴ εἰς τοὺς μὴ εὐρίσκοντας ἐργάτας ἐργασίαν ἀναγκάζεται νὰ παρέχῃ ἢ πολιτεία χρήματα, ὡς ἐνιαχοῦ ἐνομοθετήθη.

Ἄλλ' ὅμως μόνη ἢ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀγάπη δὲν ἀρκεῖ, ὁ ἐργαζόμενος ἔχει ἀνάγκην καὶ ἄλλων ἀρετῶν πρὸς πρόληψιν τῶν αἰτίων, ἅτινα εἴτε ἐξ ἰδίας ἐνεργείας εἴτε ἐξ ἀνωτέρων τῆς θελήσεως αὐτοῦ δυνάμεων ρίπτουσιν αὐτὸν ἀποτόμως εἰς τὴν ἐνδειαν καὶ τὴν πτωχείαν. Καὶ πολλὰ μὲν καὶ ποικίλα τὰ τοιαῦτα αἴτια, ἐν οἷς καὶ ἀτασθαλία καὶ ἀσωτία καὶ ἀσθένεια καὶ γῆρας καὶ πυρκαϊαὶ κ. ἄ., τὰ πλείστα δὲ τούτων, ἵνα μὴ εἴπωμεν πάντα, συντάσσομεν εἰς μίαν γενικωτέραν αἰτίαν, τὴν ἀπρονοησίαν. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἴπομεν, μόνη ἢ πρὸς τὴν ἐργασίαν ἀγάπη δὲν ἀρκεῖ, ὅσονδήποτε δὲ καὶ ἐὰν αὐξηθῶσιν οἱ μισθοὶ καὶ τὰ κέρδη τῶν ἐργατῶν, ἐὰν ἐλλείπῃ τὸ πνεῦμα τῆς οικονομίας, τὸ πνεῦμα τῆς προνοίας πρὸς πᾶν καὶ διὰ πᾶν ἀπρόοπτον δυστύχημα, τὸ δαμόκλειον τῆς ἐνδείας καὶ τῆς πτωχείας ζῆφος ἐπικρέμαται.

Ἐνεκα τούτων ἡ τακτικὴ ἐξοικονομησις ἔστω καὶ ἐλαχίστων ποσῶν εἶναι σωτηρία διὰ τὸν ἐργαζόμενον, κατορθοῦται δὲ τοῦτο διὰ τῆς καταλλήλου ἀνατροφῆς καὶ διαρκοῦς ἐπιμελείας καὶ διὰ τῆς ἰδρύσεως ταμιευτηρίων, λαϊκῶν τραπέζων, ἀσφαλειῶν, συνεταιρισμῶν καὶ ἰδίᾳ ἀλληλοβοηθητικῶν σωματείων, συγ-

κροτουμένων ἐκ τῆς ἐλευθέρως βουλήσεως τῶν πολιτῶν καὶ προοριζομένων πρὸς βοήθειαν τῶν μελῶν αὐτῶν ἐν ὥρᾳ τοιαύτης ἢ τοιαύτης δυστυχίας. Τὰ τοιαῦτα δὲ ἀλληλοβοηθητικὰ σωματεία οὐ μόνον ὑλικῶς ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς τὰ μέλη προβιάζουσι, διότι σὺν τῇ ἰδίᾳ ὠφελείᾳ συντελεῖται καὶ ἡ πρὸς τὸν πλησίαν βοήθεια.

Τοιαῦτα αἰ ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις χώραις τῆς σήμερον ἰσχύουσαι ἀρχαὶ ἐν τῷ κλάδῳ τούτῳ τῆς κοινωνιολογίας, ἐπενεγκοῦσαι, ὡς εἴπομεν, διὰ στατιστικῶν ἀριθμῶν τὴν ἐλάττωσιν τῶν πτωχῶν καὶ τὴν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν τῶν θεραπευθέντων ἀνύψωσιν. Εἰ δὲ καὶ ἡ ἰδέα τῆς ὑποχρεωτικῆς ὑπὲρ τῶν ἐνδεῶν μερίμνης πρὸ πολλοῦ ἐκηρύχθη, ὅμως δὲν ἔχει πανταχοῦ νόμιμον ὑπόστασιν διὰ τὸν ἐνδεῶν, ὁ ἀνάπηρος δηλαδὴ δὲν δύναται διὰ τοῦ δικαστηρίου νὰ ἀπαιτήσῃ βοήθειαν οὐδὲ οἱ ἀργοὶ κολάζονται. Τὸ σύστημα τῆς ἐπιβλέψεως καὶ διαρκοῦς ἐπιμελείας τῶν ἐνδεῶν καὶ πτωχῶν ἐνεργεῖται πλατωνικῶς, μόνον σχεδὸν διὰ τῶν ὀργανωτικῶν τῆς ἀγαθοεργίας ἐταιρειῶν, ἵνα μὴ ἴσως προσβληθῇ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τῶν ἐν τοιαύτῃ νάρκῃ καὶ καταπτώσει εὐρισκομένων πολιτῶν.

ΜΕΡΟΣ Β'

Τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις γενόμενα.

Τὰς τελευταίας ταύτας μελέτας καὶ γνώσεις τῶν σήμερον ἐν τῷ πολιτισμῷ πρωταθλούντων ἔθνῶν περὶ τοῦ ζητήματος τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων ὑπ' ὄψιν ἔχοντες, δεῦτε ἴδωμεν τίνα καὶ πόσα ἐν ταῖς ἀρχαίαις Ἀθῆναις περὶ τούτων ἐγένοντο.

Ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων, ἀπὸ Ἰωνος ἀρχομένη καὶ κυρίως ἀπὸ Θεσέως συσταθεῖσα, πολλὰς περὶ τὴν μορφήν καὶ τὴν σύστασιν μεταβολὰς σὺν τῷ χρόνῳ ὑπέστη, ἅς ὁ Ἀριστοτέλης ἀναβιβάζει εἰς ἑνδεκά (Ἀριστ. Ἀθ. Πολ. ΧLI). Ἀλλὰ διὰ τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς ζήτημα πᾶσαι αὐταὶ αἱ μεταβολαὶ εἰς δύο περιόδους κυρίως νὰ ἀναχθῶσι δύνανται, τὴν ἀπὸ Θεσέως μέχρι Σόλωνος καὶ τὴν ἀπὸ Σόλωνος μέχρι Περικλέους καὶ ἐφεξῆς· δυνατὸν δὲ εἶναι, ὡς θὰ ἴδωμεν, νὰ συγκριθῶσιν αὐταὶ πρὸς τὸς δύο τῆς νεωτέρας ἱστορίας περιόδους, ἢ πρώτη πρὸς τὴν ἀπὸ τῶν μέσων χρόνων μέχρι τῆς γαλλικῆς μεταπολίτευσως

καὶ ἡ δευτέρα, ἢ ἀπὸ Σόλωνος, πρὸς τὴν τῷ ἸΘ' αἰῶνος καὶ τοῦ παρόντος εἰκοστοῦ.

Ὅτε ὁ Θεσέως τοὺς δώδεκα ἀνεξαρτήτους δήμους τῆς Ἀττικῆς, ὧν ἕκαστος ἴδιον πρυτανεῖον καὶ βουλευτήριον καὶ ἀρχὰς εἶχεν, εἰς Ἀθῆνας συνώκιζεν, ἀναπέθων καὶ δήμους καὶ γένη, καὶ προσκαλούμενος διὰ τοῦ ἀδεῦρ' ἔτε πάντες λέω, οἱ πένητες καὶ ἰδιῶται ἐνεδέχοντο ταχὺ τὴν παράκλησιν αὐτοῦ, τοῖς δυνατοῖς δὲ καὶ ἀρχουσι . . . δημοκρατίαν προέτεινε καὶ ἰσομοιρίαν παρεχώρει. Ἀποκρίνας δὲ τοὺς ἀστούς εἰς εὐπατρίδας, γεωμόρους καὶ δημιουργούς, εἰς τοὺς πρώτους προώρισε τὸ γινώσκειν τὰ θεῖα καὶ παρέχειν ἀρχοντας καὶ νόμων διδασκάλους εἶναι καὶ ὁσίων καὶ ἱερῶν ἐξηγητὰς (Πλούταρχ. ἐν βίῳ Θεσέως 24-25). Οὕτω δὲ καὶ ὅτε ἰσόβιος καὶ διαδοχικὴ βασιλεία ὑφίστατο μέχρι Κόδρου καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης λέγει, « ἢ » πολιτεία ἦν ὀλιγαρχικὴ πᾶσι, καὶ δὴ ἰδοῦ » λευον οἱ πένητες τοῖς πλουσίοις καὶ αὐτοὶ » καὶ τὰ τέκνα καὶ αἱ γυναῖκες καὶ ἐκαλοῦντο » καὶ πελάται καὶ ἐκτῆμοροι, κατὰ ταύτην » γὰρ τὴν μίσθωσιν εἰργάζοντο τῶν πλουσίων » τοὺς ἀγρούς, ἢ δὲ πᾶσα γῆ δι' ὀλίγων ἦν » καὶ, εἰ μὴ τὰς μισθώσεις ἀποδίδοιεν, ἀγώ » γιμοὶ καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίγνοντο καὶ » οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν » μέχρι Σόλωνος. (Ἀθην. Πολ. II).

Ἡ τοιαύτη τῆς πολιτείας συγκρότησις κατ' ἀνάγκην τὴν ἐνδειαν ἐγένενα καὶ τὴν ἐκ ταύτης εἰς τὴν πτωχείαν μετάπτωσιν, ὅσον καὶ ἐὰν οἱ δανεισμοὶ ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν, ἀγώγιμοι δὲ καὶ οἱ δανειζόμενοι καὶ οἱ παῖδες αὐτῶν ἐγίνοντο. Καὶ διὰ τοῦτο ἀπαντῶμεν τὴν ἐπαιτείαν ἐλευθέρως ἀσκουμένην, τοὺς δὲ πτωχοὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Διὸς προστατευομένους. Ὁ Οἰδίπους ἦλθεν εἰς Ἀθῆνας ὡς ἐπαίτης καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς εἰς Ἰθάκην, ὃν ὁ Εὐμαῖος ὑποδεχόμενος λέγει:

Ξεῖνε, οὔμοι θυμὸς ἐστὶ . . .

Πρὸς γὰρ Διὸς εἶπον ἅπαντες ξεῖνοί τε πτωχοὶ τε, . . . ἀλλ' ἔπειθ' ἐκίσθη δ' ἴομεν, γέρον, ὄφρα καὶ αὐτὸς σίτου καὶ οἴνου κορυσσόμενος κατὰ θυμὸν . . .

(Ὀδυσσ. Ξ. 45, 47, 57).

Ἀλλὰ καὶ πάλιν σχεδὸν οἱ θεοὶ τοὺς πτωχοὺς ἐπροστάτευον, ἰδίᾳ δὲ ὁ Ἑἷλος καὶ ἡ Ἐκάτη, πρὸς ἣν ἐδέσματα κατὰ πᾶσαν νομηνίαν ἐν ταῖς ὁδοῖς οἱ πολῖται προσέφερον, δεῖπνα τῆς Ἐκάτης λεγόμενα, ἅτινα τὴν νύ-

κτα οἱ πτωχοὶ ἔσθιον. Ὁ Διογένης ἐντελλόμενος τῷ Πολυδεύκει προσκαλέσαι τὸν Μένικπον εἰς Ἄδου παραγγέλλει « ἐμπλησάμενον τὴν πύραν ἤκειν θερμῶν τε πολλῶν καὶ » εἶπον εὔροι ἐν τῇ τριόδῳ Ἐκάτης δεῖπνον » κείμενον ἢ φὸν ἐκ καθαρσίου ἢ τι τοιοῦτον » (Λουκιανοῦ Νεκρ. Διάλ. I). Πρὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰδωλοθύτων καὶ τῶν ἄλλων πρὸς τοὺς θεοὺς προσφερομένων πλακουντίων καὶ τραγημάτων καὶ ἄλλων ἰδωδύμων εἶχον βεβαίως καὶ οἱ πτωχοὶ μερίδα.

Οἱ θεοὶ δ' ὅμως καὶ ἡμίθεοι καὶ τὰς βαναύσους τέχνας καὶ τὰς βιομηχανίας καὶ τὰς γεωργίας καὶ τὰς ἐμπορίας καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς ὠραίας τέχνας ἐπροστάτευον καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐδίδασκον. Κατ' ἐξοχὴν δὲ ἡ πολιοῦχος τῶν Ἀθηνῶν Ἀργάνη Ἀθηνᾶ καὶ μετὰ τῆς Δήμητρος καὶ τοῦ Ἑρμοῦ πολλὰς τέχνας καὶ εἰσῆγαγον καὶ ἐπροστάτευον, παιδαγωγουμένων οὕτω τῶν πολιτῶν εἰς τὸ θεωρεῖν τὰς τέχνας καὶ τὴν ἐργασίαν ἱερά.

Ἀλλὰ σὺν τοῖς σκληροῖς καὶ ἀνίστοις νόμοις καὶ ἡ τοιαύτη βεβαίως φιλανθρωπία σὺν ἄλλοις καὶ τὰ τῆς ἀργίας καὶ πτωχείας ἐπέδεινον, ὅσον καὶ ἐὰν καὶ ἡ θρησκεία τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐργασίαν ἐκκλιέργει καὶ μεγάλοι συγγραφεῖς, ὡς ὁ Ἡσίοδος, ἐδίδασκον « ἐργασίη οὐδὲν ὄνειδος, ἀεργίη δ' ὄνειδος ». Ἐφ' ἣ καὶ ἡ πολιτεία μέτρα κατὰ τῆς ἀργίας ἐλάμβανεν, ἀναμιμνήσκοντα τὸν μεσαιῶνα. Καὶ δύνανται μὲν νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἐπιβολὴ πρὸς τὴν ἐργασίαν αὐτὰ τὰ πρῶτα νομοθετήματα, αἰμὴ τὰς μισθώσεις ἀποδίδοιεν, ἀγώγιμοι καὶ » αὐτοὶ καὶ οἱ παῖδες ἐγίγνοντο καὶ οἱ δανεισμοὶ πᾶσιν ἐπὶ τοῖς σώμασιν ἦσαν μέχρι » Σόλωνος » (Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. II), ἀλλ' ἔχομεν κατόπιν καὶ τὸν νόμον τοῦ Δράκοντος α τοὺς ἀργοὺς ἀλόγως ἀποθνήσκειν » (Πλουτ. ἐν βίῳ Σόλωνος XVIII). Ἀλλὰ τὰ νομοθετήματα ταῦτα ὡς δικαιώματα τῶν κεφαλαιούχων, γεωκτημόνων καὶ εὐγενῶν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν, οὐχὶ δὲ ὡς ἀναγκνώσεις ὑποχρεώσεως πρὸς ἐξασφάλισιν διὰ τὸν πένητα ἐργασίας καὶ βοήθειαν διὰ τοὺς ἀναπήρους καὶ ἀδυνάτους, καὶ διὰ τοῦτο δεῖνοῦσιν ἐτι μᾶλλον τὴν κατάστασιν, ἄγοντα πρὸς ἀντεγκλήσεις, ρήξεις καὶ στάσεις σοβαρᾶς καὶ μεγάλας καὶ σὺν ἄλλοις καὶ εἰς τὴν τῆς πτωχείας καὶ ἀργίας ἐνίσχυσιν, ἕως οὗ ἡ κοινωνία διὰ τῶν καταλλήλων ἀνδρῶν ἐφεύρη τὴν ὁδὸν τῆς διορθώσεως τῶν πραγμάτων καὶ τὴν λήξιν τῶν στάσεων.

Καί ὄντως κατὰ *Πλούταρχον* « ἅπας μὲν » ὁ δῆμος ἦν ὑπόχρεως τῶν πλουσίων. Ἡ » γὰρ ἐγεώργουν, ἐκείνοις ἕκτα τῶν γινόμε- » νων τελούσιντες, ἐκτημόριοι προσαγορευόμε- » νοι καὶ θῆτες, ἢ χρέα λαμβάνοντες ἐπὶ τοῖς » σώμασιν, ἀγώγιμοι τοῖς δανείζουσιν ἦσαν, » οἱ μὲν αὐτοῦ δουλεύσαντες, οἱ δὲ ἐπὶ » τῇ ξένῃ πιπρασκόμενοι. Πολλοὶ δὲ καὶ παῖ- » δας ἰδίους ἠναγκάζοντο πωλεῖν (οὐδεὶς γὰρ » νόμος ἐκώλυε) καὶ τὴν πόλιν φεύγειν διὰ τὴν » χαλεπότητα τῶν δανειστών. Οἱ δὲ πλείστοι » καὶ ρωμαλεώτεροι συνίσταντο καὶ παρεκά- » λουν ἀλλήλους μὴ περιορᾶν, ἀλλ' ἐλομένους » ἕνα προστάτην ἄνδρα πιστόν, ἀφελέσθαι » τοὺς ὑπερήμερους καὶ γῆν ἀναδάσασθαι καὶ » ὅλως μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν » (ἐν βίῳ *Σόλωνος* XIII). Τὴν δεινὴν καὶ φοβερὰν ταύτην κατάστασιν καὶ ὁ *Σόλων* ὑπεραμυνόμενος κατόπιν τῶν νόμων αὐτοῦ περιγράφει διὰ τῶν ἐξῆς στίχων :

« Πολλοὺς δ' Ἀθήνας, πατρίδ' εἰς θεόκτιστον, ἀνήγαγον πραθέντας, ἄλλον ἐκδικίως, ἄλλον δικαίως, τοὺς δ' ἀναγκαίης ὑπὸ χροεῖος φυγόντας, γλώσσαν οὐκέτ' Ἀττικὴν ἰέντας, ὡς ἂν πολλὰ πλανωμένους, τοὺς δ' ἐνθάδε αὐτοῦ δουλείην ἀεικέα ἔχοντας, ἦθη δεσποτῶν τρομευμένους, ἔλευθέρους ἔθηκα »

(Ἀριστ. Ἀθην. Πολ. XII).

Οὕτω λοιπὸν τῶν πραγμάτων ἐχόντων, ὥστε ἕνεκα τῆς πτωχείας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν νὰ πωλῶσι, καὶ τῆς τῶν πενήτων πρὸς τοὺς πλουσίους ἀνωμαλίας ὡς περ ἀκμὴν λαβούσης, καὶ ἐμφύλιος πόλεμος ἐπηπειλεῖτο, πολλαὶ δὲ αἰρέσεις κοινωνικαὶ καὶ αὐτὴ ἰσομοιρία, ἢ κατανομή δῆλα δὴ τῶν γαιῶν εἰς ἴσα μέρη, πρὸς θεραπείαν ἐπροτείνετο. « Δι' ὃ τῶν Ἀθηναίων οἱ φρονιμώτατοι », κατὰ *Πλούταρχον* (*Σόλ. XIV*), « συνορῶντες » τὸν *Σόλωνα* μόνον μάλιστα τῶν ἀμαρτη- » μάτων ἐκτὸς ὄντα καὶ μήτε τοῖς πλουσίοις » κοινωνοῦντα τῆς ἀδικίας μήτε ταῖς τῶν » πενήτων ἀνάγκαις ἐνεχόμενον ἐδέοντο τοῖς » κοινοῖς προσελθεῖν καὶ καταπαῦσαι τὰς δια- » φοράς ». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης λέγει αἰσχυρᾶς » τῆς στάσεως οὐσης (Ἀθην. Πολ. V) καὶ » πολλὸν χρόνον ἀντικαθημένων ἀλλήλοις, εἰ » λοντο κοινῇ διαλλακτὴν καὶ ἄρχοντα *Σό- » λωνα* καὶ τὴν πολιτείαν ἐπέτρεψαν αὐτῷ, » ποιήσαντι τὴν ἐλεγεσίαν, ἧς ἐστὶν ἡ ἀρχή ».

Βαρύτατον ὄντως τὸ ἔργον, ἀλλ' ὅπως πᾶσαι αἱ τοιαῦται καταστάσεις ζυμούμεναι ἀπὸ αἰώνων παρασκευάζουσι τοὺς καταλλή-

λους ἄνδρας, ὅπερ καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους αἰῶνας παρατηροῦμεν, οὕτω κατεδείχθη καὶ τότε ὅτι τὰ δέοντα γενέσθαι ἐν οὕτῳ χαλεποῖς καιροῖς ἐγίνωσκον οἱ μελετήσαντες καὶ φιλοσοφῆσαντες καὶ εἶχον ἔτοιμα, ὁ δὲ *Σόλων* ἐφάνη συνενῶν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἐμπειρίαν πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν μέτρων καὶ τὴν σύνεσιν καὶ διπλωματικὴν πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν τῆς τε πολυπλόκου κοινωνικῆς κρίσεως καὶ σύνταξιν πολιτεύματος, προλαμβάνοντος τὴν ἐπανάληψιν τῶν κακῶν καὶ προπαρασκευάζοντος τὴν ἀπρόσκοπτον ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς τὰ πρόσω πορείαν. Ἐξ ὧν δὲ κατὰ τῆς ἀργίας καὶ περὶ βοήθειας ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων ἐγένοντο, ὡς θέλομεν ἴδει, κατανοεῖται ὅτι εἶχον μελετητὴ καὶ τὰ τῆς τυφλῆς ἐλεημοσύνης ἀποτελέσματα, ὡς καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ διδόναι, ἔστω καὶ κατόπιν ἐρεύνης, ἀλλ' ἄνευ διακροῦς περὶ τῶν τοιούτων πολιτῶν ἐπιμελείας.

Καὶ πρῶτον μὲν ὁ *Σόλων* διὰ τοῦ νόμου τῆς σεισραχθείας ἔλυσε τὰς διαφορὰς γεωκτημόνων καὶ ἐργατῶν, κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἐκώλυσε δὲ δανείζειν ἐπὶ τοῖς σώμασι καὶ καταλύσας τοὺς δρακοντεῖους νόμους τὰ τῶν πολιτῶν πλουτίνδην διέταξε, διαιρέσας αὐτοὺς εἰς πεντακοσιομέδιμους, τριακοσιομέδιμους, ζευγίτας καὶ θῆτας. Καὶ τὰς μὲν ἀνωτάτας ἀρχὰς τῇ πρώτῃ ἐπαφῆκε τάξει, τὰς δὲ κατωτέρας ταῖς δύο ἄλλαις, πρὸς δὲ τοὺς θῆτας ἔδωκε τὸ δικαίωμα τοῦ μετέχειν τῶν ἐκλογῶν τῶν ἀρχόντων καὶ τῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης. Τὰ τῆς πολιτείας βάρη τοῖς πλουσίοις δι' ἀδρᾶς φορολογίας ἀνέθηκε, ἀποκουφίζων τοὺς πένητας, οὕτω δὲ ἐκάνομισε καὶ τὰς σχέσεις κεφαλαίου, γεωκτημόνων καὶ ἐργασίας, ὥστε κατὰ τὸν *Ἰσοκράτην* (Ἀρεοπαγ. II) « οἱ τε πενίστεροι τῶν πολιτῶν » τοσοῦτον ἀπέχον τοῦ φθονεῖν τοῖς πλείω » κεκτημένοις, ὡς ἂν ὁμοίως ἐκῆδοντο τῶν οἰ- » κων τῶν μεγάλων ὡς περ καὶ τῶν σφετέρων » αὐτῶν, ἠγούμενοι τὴν ἐκείνων εὐδαιμονίαν » αὐτοῖς εὐπορίαν ὑπάρχειν, οἱ τε τὰς οὐσίας » ἔχοντες οὐχ ὅπως ὑπερεώρων τοὺς καταδεέ- » στερον πράττοντας, ἀλλ' ὑπολαμβάνοντες » αἰσχύνῃν αὐτοῖς εἶναι τὴν τῶν πολιτῶν » ἀπορίαν, ἐπήμυνον ταῖς ἐνδείαις, τοῖς μὲν » γεωργίας ἐπὶ μετρίαις μισθώσασσι παραδι- » δόντες, τοὺς δὲ κατ' ἐμπορίαν ἐκπέμποντες, » τοῖς δὲ εἰς τὰς ἄλλας ἐργασίας ἀφορμὴν » παρέχοντες ». Καὶ πίστις δὲ μεγίστη τότε ἐκ τῆς καλῆς ἀπονομῆς τῆς δικαιοσύνης ὑπῆρχε, διότι ὁ αὐτὸς *Ἰσοκράτης* λέγει αὐδεις

» οὔτε ἀπεκρύπτετο τὴν οὐσίαν οὔτε ὄκνει » συμβάλλειν, ἀλλ' ἠδιδον ἐώρων τοὺς δανει- » ζομένους ἢ τοὺς ἀποδιδόντας, ἅμα γὰρ τοὺς » τε πολίτας ὠφέλουν καὶ τὰ σφέτερ' αὐτῶν » ἐνεργὰ καθίστασαν αἱ μὲν γὰρ κτή- » σεις ἀσφαλεῖς ἦσαν οἷσπερ κατὰ τὸ δίκαιον » ὑπῆρχον, αἱ δὲ χρήσεις κοιναὶ πᾶσι τοῖς » δεομένοις τῶν πολιτῶν ».

Τὰ τῆς ἐμπορίας διὰ νόμων ἐπίσης ἐκάνομίσθησαν ὡς καὶ τῶν εἰδῶν τῆς πρώτης ἀνάγκης, κατασταθέντων ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀγορανόμων καὶ μετρονόμων καὶ σιτοφυλάκων καὶ ἐμπορίας ἐπιμελητῶν καὶ οἱ μὲν σιτοφύλακες ἐπεμελοῦντο ὅπως « ὁ ἐνάγορᾶ σίτος ἀργὸς ὄνιος ἔσται δικαίως », ἔπειτα, « ὅπως οἱ τε μυλωθοροὶ » πρὸς τὰς τιμὰς τῶν κριθῶν τὰ ἄλφιτα πωλή- » σουσιν καὶ οἱ ἀρτοπῶλαι πρὸς τὰς τιμὰς τῶν » πυρῶν τοὺς ἄρτους καὶ τὸν σταθμὸν ἄγοντας » ὅσον ἂν οὗτοι τάξωσιν, ὁ γὰρ νόμος τούτους » κελεύει τάττειν ». « τοῖς τῶν ἐμπορίων ἐπιμε- » ληταῖς προστέτακται τῶν τε ἐμπορίων ἐπιμε- » λείσθαι καὶ τοῦ σίτου τοῦ καταπλέοντος εἰς τὸ » σιτικὸν ἐμπόριον τὰ δύο μέρη τοὺς ἐμπόρους » ἀναγκάζειν εἰς τὸ ἄστυ κομίζειν », (Ἀθην. Πολ. LI), ταῦτα δὲ πάντα πρὸς ἀνακούφισιν τῶν πενήτων καὶ πρόληψιν τῆς πλεονεξίας τῶν ἐμπορευομένων, διότι ἐκτὸς τῶν ἄλλων καταχρήσεων καὶ τὰ πολυώνυμα σύγχρονα *Trast* γνωστά ἦσαν καὶ τότε, διότι ὁ Ἀριστοτέλης ἀναφέρει ὅτι « *Θαλῆς* ὁ φιλόσοφος τοιοῦτον κα- » τανόημα χρηματιστικὸν ἐποίησατο μονοπω- » λίαν ἐλαίου ἐν *Μιλήτῳ* καὶ *Χίῳ* ἑαυτῷ κα- » τασκευάσας, ἐν *Σικελίᾳ* δὲ τις συνεπρίατο » πάντα τὸν σίδηρον ἐκ τῶν σιδηρείων, μετὰ » δὲ ταῦτα, ὡς ἀφίκοντο, ἐκ τῶν ἐμπορίων » οἱ ἔμποροι, ἐπώλει μόνος ἐπὶ τοῖς πενή- » κοντα ταλάνταις ἐπιλαβὼν ἑκατόν. Ἀλλὰ » καὶ τῶν πόλεων εἶναι μονοπωλίαν τῶν ὠ- » νίων ποιοῦσιν, ὅταν ἀπορῶσι χρημάτων ». (Ἀριστοτ. Πολιτικ. Α. δ. 5, 6, 7).

Ἀλλὰ μὴ νομίσωμεν ὅτι ὁ *Σόλων* περιορίσθη μόνον εἰς τοιαῦτα ὑπὲρ τῶν πενήτων καὶ κατὰ τῶν πλουσίων νομοθετήματα. Ἐξ ἐναντίας πάσας τὰς ἄκρας κοινωνιστικὰς αὐτῶν ἀρχὰς ἀπέριψεν. ἰσομοιρίαν, δηλ. ἴσῃν διανομὴν κτημάτων, δὲν ἐπέτρεψεν, οὐδὲ τοῖς ἀπαιδεύτοις καὶ κακοῖς ἠθέλησε νὰ ἐμπιστευθῇ τὴν διοίκησιν, λέγει δὲ ὁ ἴδιος :

« *Ἄημος* δ' ὦδ' ἂν ἄριστα σὺν ἠγεμόνεσιν ἔποιτο μῆτε λίαν ἀνεθείς μῆτε βιαζόμενος· τίκει γὰρ κόρος ἕβρον, ὅταν πολὺς ὄλβος ἔπηται ἀνθρώποισιν ὅσοις μὴ νόος ἄριστος ἦ ».

καὶ κατωτέρω :

. . . οὐδὲ πείρας χθονὸς πατρίδος κακοῖσιν ἐσθλοῖς ἰσομοιρίαν ἔχειν . . .

(Ἀριστοτέλ. Ἀθην. Πολ. XII).

Πρὸς τούτοις ἐκ τῆς μελέτης τῶν πραγμάτων γνωρίζωμεν ὅτι καὶ τότε, ὅπως καὶ πάντοτε, ἡ κακοδαιμονία καὶ ἀπορία δὲν ἐξαρτῶνται μόνον ἐκ τῆς σχέσεως πενήτων καὶ πλουσίων, ἐργασίας καὶ κεφαλαίου, ἰδιοκτησίας καὶ ἐλλείψεως ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς πτωχείας, τῆς νόσου δηλ. ταύτης, ἧς ἕνεκα ὁ ἄνθρωπος ἀποβάλλει τὸν ἀνθρωπισμὸν αὐτοῦ καὶ ὑπάρχοντος πλήθους ἐργασίας δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐργάζεται ἀλλὰ παράσιτος ἐκ τῶν ἄλλων νὰ ζῆ, ἔδωκε μὲν καὶ τὴν τῶν χρεῶν ἀποκοπὴν καὶ τὴν τῶν μέτρων καὶ σταθμῶν καὶ τὴν τοῦ νομίσματος αὐξήσιν καὶ ἐκάνομισε διὰ νόμων φιλοπενήτων τὰς σχέσεις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ ἐνομοθέτησεν ὅτι ἕκαστος ὑγιᾶς ἔχων δέον νὰ ἐργάζεται καὶ ὅτι δὲν πρέπει τὰ τῶν πλουσίων καὶ τῆς πολιτείας νὰ νέμονται ἀποροι, μένοντες ἀργαὶ καὶ σχολάζοντες, εἰς τὴν πτωχείαν καὶ τὸν πωπερισμὸν μεθιστάμενοι.

Ἐπειδὴ δὲ παρατήρησεν ὅτι μεγάλη συρροὴ ἀνθρώπων εἰς Ἀθήνας ἐγίνετο πρὸς εὐρεσιν ἐργασίας, ὅπερ καὶ ἡμεῖς εὐρομεν αἰτίαν αὐξήσεως τῆς πτωχείας κατὰ τὸν παρελθόντα καὶ ἀρξάμενον αἰῶνα, ὡς ὁ *Πλούταρχος* ἱστορεῖ (*Σόλων* XXII) « ὄρων ὁ *Σόλων* τὸ μὲν » ἄστυ πιμπλάμενον ἀνθρώπων καὶ συρρεόν- » των πανταχόθεν ἀπ' ἐνδείας εἰς τὴν Ἀττι- » κὴν, τὰ δὲ πλείστα τῆς χώρας ἀγεννηὴ καὶ » φαῦλα, τοῖς δὲ χρωμένοις τῇ θαλάττῃ μη- » δὲν εἰωθότας εἰσάγειν τοῖς μηδὲν ἔχουσιν » ἀντιδοῦναι, πρὸς τὰς τέχνας ἔτρεψε τοὺς » πολίτας καὶ νόμον ἔγραψεν *υἱῷ τρέφειν τὸν » πατέρα μὴ διδασκόμενον τέχνην ἐπάναγκες » μὴ εἶναι* Τοῖς πράγμασι δὲ τοὺς νό- » μους μᾶλλον ἢ τὰ πράγματα τοῖς νόμοις » προσαρμοζῶν καὶ τῆς χώρας τὴν φύσιν ὄρων » τοῖς γεωργοῦσι γλίσχρους διαρκούσας, ἀρ- » γὸν τε καὶ σχολαστὴν ὄχλον οὐ δυναμένην » τρέφειν, ταῖς τέχναις ἀξίωμα περιέθηκε » ποιῶν τότε, δηλ. πρὸ δύο καὶ ἡμίσεων χιλιάδων ἐτῶν ὅ,τι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ἐποίησε πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἀπονέμων τὸν τίτλον διδάκτορος καὶ πρὸς τοὺς ἀποφοίτους τῶν τεχνικῶν σχολῶν. Γνωρίζωμεν δὲ ὁ *Σόλων* τὴν φύσιν τῶν πτωχῶν καὶ ἀργῶν καὶ ὅτι παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἀργοὶ καὶ σχολάζοντες *paupers* θά

ἐπέμενον ἐν τῇ καταστάσει αὐτῶν, «ἔταξε τὴν βουλὴν τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου ἐπισκοπεῖν, ὅθεν ἕκαστος ἔχει τὰ ἐπιτήδεια καὶ τοὺς ἀργούς κολάζειν», θέσας οὕτω αὐτὴν τὴν πολιτείαν διαρκῶς ἐπιμελεῖσθαι τῶν πολιτῶν. Ἐμερίμνησε δὲ καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδυνάτων νὰ ἐργασθῶσι, τῶν ἀνηλικῶν δηλ. καὶ γερόντων καὶ ἀναπήρων. Ὁ πατὴρ δέον νὰ ἐκτρέφῃ τὰ τέκνα καὶ ὁ υἱὸς τοὺς γονεῖς, ἐκτός ἂν δὲν ἐφρόντισαν νὰ διδάξωσιν αὐτὸν τέχνην. Οἱ ἐκλεγόμενοι ἄρχοντες ἐδοκιμάζοντο καὶ ἐν ἄλλοις, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς γονέας εὖ ἐποίουν. Πρὸς τοῦτοις διὰ νόμων ἡ πολιτεία διέτρεφε τοὺς ἐν πολέμοις πηρωθέντας καὶ τὰ ὄρφανὰ τῶν ἐν αὐτοῖς πεσόντων καὶ τῶν ἀποθανόντων πολιτικῶν, ἐφρόντιζε δὲ καὶ ἐπετήρει τὰ τῆς περιουσίας τῶν ὄρφανῶν καὶ χηρῶν, τῆς ἐπιμελείας ταύτης ἀναγραφομένης εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ πρώτου ἄρχοντος (Ἀριστοτ. Ἀθ. Πολ. LVI). Εἰς δὲ τοὺς λοιποὺς ἀδυνάτους, τοὺς πίπτοντας δηλ. ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ συνεργασίας, ὑπῆρχε νόμος, ὅστις ἐκέλευε «τοὺς ἐντός τριῶν μῶν κερτημένους καὶ τὸ σῶμα πεπηρωμένους, ὥστε μὴ δύνασθαι μηδὲν ἔργον ἐργάζεσθαι δοκιμάζειν μὲν τὴν βουλήν, διδόναι δὲ δημοσίᾳ τροφήν δύο ὀβολοὺς ἑκάστῳ τῆς ἡμέρας, καὶ ταμίᾳ ἐστὶν αὐτοῖς κληρωτός» (Ἀριστοτ. Ἀθ. Πολιτεία XLXI). Διὰ δὲ τοὺς ὑγιεῖς ἀπόρους προσωρινῶς καὶ βοήθειαι χρηματικαὶ ἐδίδοντο, *λήμματα* ὑπὸ τῶν συγγραφέων ἀποκαλούμεναι. Ἐκ τῶν νόμων τούτων καταφαίνεται ἡ πρὸ χιλιᾶδων ἐτῶν ἀναγνώρισις τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ ἀξιώματος ὅτι δέον ἡ πολιτεία νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συντήρησιν τῶν συμπτώτων αὐτὴν ἀτόμων. Δι' ὃ καὶ ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ἀπόλις ἡ γενῶν καὶ κωμῶν κοινωνία ζωῆς τελευτίας καὶ αὐτάρκους, τοῦτο δ' ἐστὶν τὸ ζῆν εὐδαιμόνως καὶ καλῶς καὶ οὐκ ἀπορεῖν οὐδένα τῶν πολιτῶν τροφῆς» (Πολιτικά Ζ. θ. 6). Ὁ δὲ Ἰσοκράτης εὐδαιμονίαν τῶν ἀρχόντων ἔνοεε καὶ «ἐκ τοῦ μηδένα τῶν πολιτῶν ἀπορεῖν ἐπιτηδείων» (Ἀρεοπαγ. κ'). Ἐκ δὲ τῶν διατάξεων, καθ' ἃς «ἡ ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλὴ τέτακται ἐπισκοπεῖν πόθεν ἔχει ἕκαστος τὰ ἐπιτήδεια καὶ τοὺς ἀργούς κολάζειν καὶ τοὺς ἀδυνάτους δοκιμάζειν», αὐστηρῶς δηλ. ἀνακρίνειν, ὡς ἐπιθυμοῦσιν ἀπὸ τοῦ 1865 αἰ σημερινῶν ὀργανωτικῶν τῆς ἀγαθοεργίης ἐταιρεῖαι, ἔχομεν οὐχὶ πλέον εὐχάς, ὡς ἐν τοῖς Συνεδρίοις τοῦ 1889 καὶ τοῖς δατόπιν, ἀλλὰ πολιτειακὰ θεσπίσματα νεο-

μοποιημένα καὶ ἐφαρμοζόμενα διὰ νόμων καὶ δικαστηρίων πρὸς αὐστηρὰν ἀνάκρισιν καὶ εὐρεσιν τοῦ ἀληθῶς ἐνδεοῦς καὶ παροχὴν τῆς δι' ἐργασίας βοήθειας καὶ βοήθειαν τῶν ἀδυνάτων καὶ διαρκῆ περὶ τοῦ πτωχοῦ ἐποπτεῖαν καὶ ἐπιμελείαν καὶ διὰ τῆς παροχῆς ἐργασίας πόλεμον κατὰ τοῦ πωπερισμοῦ καὶ φροντίδα περὶ ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνυψώσεως τῶν τοιούτων πολιτῶν. Ὁ φιλόσοφος *Κλεάνθης ὁ Φρεάντης* ἤχητο πρὸ τῆς βουλῆς ἵνα ἀποδείξῃ πότε ἐργάζετο, διότι τὴν ἡμέραν εἰς τὰς σχολὰς ἐφοῖτα, καὶ πόθεν τὰ ἐπιτήδεια εἶχεν, ὃ δὲ *Λυσίας* ἔχει λόγον ὑπὲρ ἀδυνάτου, κατηγορηθέντος «ὡς οὐ δικαίως λαμβάνει τὸ παρὰ τῆς πόλεως ἀργύριον, καὶ γὰρ τῷ σώματι ἡδύνατο καὶ οὐκ ἦν τῶν ἀδυνάτων καὶ τέχνην ἠπίστατο». Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τούτων ἀποδεικνύεται καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων τούτων καὶ σὺν ταύτῃ ὅτι καὶ ἕκαστος πολίτης εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγέλλῃ τοὺς ἀδίκως παρὰ τῆς πολιτείας λαμβάνοντας.

Ἐφήρμοζον δὲ ταῦτα ἐνκόλως διὰ τῆς ὑφισταμένης διαιρέσεως τῶν πολιτῶν εἰς φυλάς, φρατρίδας καὶ γένη, ἀπὸ τοῦ *Κλεισθέου* δὲ διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς πολιτείας εἰς κώμας καὶ δήμους καὶ διὰ τῆς διαρκοῦς ἐπιτηρήσεως οὐ μόνον τῶν πτωχῶν καὶ πενήτων ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν πολιτῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν νεωτέρων, καὶ δι' ἄλλου, λόγους καὶ διὰ τὸ ἄγειν τὴν ἀργίαν εἰς τὴν πτωχείαν καὶ ταύτην εἰς κακουργίας, ἐπιτελουμένης οὕτω καὶ τῆς προλήψεως καὶ τῆς θεραπείας τῶν τοιούτων κακῶν, δι' ὃ ὁ Ἰσοκράτης λέγει «οὕτω γὰρ ἡμῶν οἱ πρόγονοι σφόδρα περὶ τὴν σωφροσύνην ἐσπούδαζον, ὥστε τὴν ἐξ Ἀρείου Πάγου βουλήν ἐπέστησαν ἐπιμελεῖσθαι τῆς εὐκοσμίας» (Ἀρεοπ. ιδ'), καὶ κατωτέρω, (ιζ', ιη', κα') ἀπάντων «μὲν οὖν ἐφρόντιζον τῶν πολιτῶν, μάλιστα δὲ τῶν νεωτέρων, ἐώρων γὰρ τοὺς τηλικούτους ταραχωδέστατα διακειμένους καὶ πλείστων γέμοντας ἐπιθυμιῶν καὶ τὰς ψυχὰς αὐτῶν μάλιστα παιδευθῆναι δεομένους ταῖς ἐπιμελείαις *καλῶν ἐπιτηδευμάτων*... ἀπαντας μὲν οὖν ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἄγειν διατριβὰς οὐχ οἷον τ' ἦν ἀνωμάλως τὰ περὶ τὸν βίον ἔχοντας; ὡς δὲ πρὸς τὴν οὐσίαν ἤρμυττεν οὕτως ἑκάστοις προσέταττον, τοὺς μὲν γὰρ ὑποδέεσθαι *πράττοντας ἐπὶ τὰς γεωργίας καὶ τὰς ἐμπορίας ἐκτρέποντες*, εἰδότες τὰς ἀπορίας μὲν διὰ τὰς ἀργίας γινομένης, τὰς δὲ κακουργίας διὰ τὰς ἀπορίας ἀναιροῦντες οὖν τὴν ἀρχὴν τῶν κακῶν ἀπαλλάττειν φορτο καὶ

» τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων τῶν μετ' ἐκείνην γινομένων... Καὶ ταῦτα δὲ νομοθετήσαντες οὐδὲ τὸν λοιπὸν χρόνον ὀλιγώρουν, ἀλλὰ διελόμενοι τὴν μὲν πόλιν κατὰ κώμας, τὴν δὲ χώραν κατὰ δήμους, ἐθεώρουν τὸν βίον τὸν ἑκάστου καὶ τοὺς ἀκοσμοῦντας ἀνήγον εἰς τὴν βουλήν, ἢ δὲ τοῖς μὲν ἐνουθετεῖ, τοῖς δ' ἠπειλεῖ, τοὺς δ' ὡς προσῆκεν ἐκόλαζεν... καὶ οὕτως ἀπήλλαξεν ἡ βουλὴ τοὺς μὲν πένητας τῶν ἀποριῶν ταῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς παρὰ τῶν ἐχόντων ὀφειλαῖς, τοὺς δὲ νεωτέρους τῶν ἀκολασίῶν τοῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ ταῖς αὐτῶν ἐπιμελείαις.

Περὶ τὴν κρίνομεν τὴν ἐρμηνεῖαν τούτων, διότι ἐξ αὐτῶν τούτων καταφαίνεται ὅποσον οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι εἶχον μελετήσει καὶ ἐμβαθύνει εἰς τὰ αἷτια καὶ ἀποτελέσματα τῆς πτωχείας καὶ πῶς δέον καὶ ταῦτα καὶ ἐκεῖνα μὴ μόνον νὰ θεραπεύονται ἀλλὰ καὶ νὰ προλαμβάνονται. Ἀλλὰ πρὸς πᾶσι τοῦτοις ἡ πολιτεία καὶ περὶ τῆς μορφώσεως τῶν πολιτῶν καταλλήλως ἐμερίμνα, ἰδίᾳ περὶ τῆς τῆς διανοίας ἀνυψώσεως καὶ τῆς τοῦ καλοῦ καὶ ὠραίου ἀντιλήψεως, ὥστε καὶ τὰ προϊόντα πάσης τέχνης καὶ βιομηχανίας κατεσκευάζοντο τελειότερα καὶ παρὰ πάντων ἀνθρώπων ἡγαπῶντο καὶ προτιμῶντο.

Ἐδιδάσκοντο δὲ σὺν ταῖς ἄλλαις τέχναις καὶ ἡ γεωργία καὶ βιομηχανία καὶ συγγραφῆαι περὶ τούτων ἐγράφοντο, ὡς ὁ Ἀριστοτέλης μαρτυρεῖ λέγων «ἐν Συρακούσαις λαμβάνων τις μισθὸν ἐπαίδευε τὰ ἐγκύκλια διακονήματα τοὺς παῖδας, εἴη δ' ἂν καὶ ἐπὶ πλείω τῶν τοιούτων μάθησις, οἷον ὄψοποιικὴ καὶ τ' ἄλλα τὰ τοιαῦτα γένη τῆς διακονίας» (Πολιτ. Α. β', 22), κατωτέρω δὲ ἱστορεῖ «... ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἐνίοις γεγραμμένα περὶ τούτων οἷον *Χάρητι* δὴ τῷ *Παρίῳ* καὶ *Ἀπολλοδώρῳ* τῷ *Λημνίῳ* περὶ γεωργίας καὶ ψιλῆς καὶ πεφυτευμένης, ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλοις περὶ ἄλλων» (Πολιτ. Α. δ', 4), καὶ ὁ *Πλάτων* (Γοργίας κεφ. 73, Β) «*Μίθαικος* ὁ τῆς ὄψοποιίας συγγεγραφώς», καὶ ὁ Ἀθήναιος (7. 326) «*Μίθαικος* ἐν ὄψαρτύτι κθ'.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύτης μορφώσεως δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην ἐπίσης ἀναπτύξεως. Ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ *Πανηγυρικῷ* ἀφηγοῦμενος ὅτι τὸ πλῆθος τῶν εἰσαφικνουμένων εἰς Ἀθήνας ἦτο μέγα καὶ τὸ αἷτιον τούτου ἀνερευνῶν λέγει, «ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἰδεῖν ἀγῶνας μὴ μόνον τάχους καὶ βώμης, ἀλλὰ καὶ λό-

» γων καὶ γνώμης καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀπάντων καὶ τούτων ἄθλα μέγιστα. Τὰ γὰρ ὑφ' ἡμῶν κριθέντα τοσαύτην λαμβάνει δόξαν, ὥστε παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγαπᾶσθαι, χωρὶς δὲ τούτων αἰ μὲν ἄλλαι πανηγύρεις διὰ πολλοῦ χρόνου συλλεγεῖσαι ταχέως διελύθησαν, ἢ δ' ἡμετέρα πόλις ἅπαντα τὸν αἰῶνα τοῖς ἀφικνουμένοις πανηγυρῖς ἐστίν», ἦσαν δηλαδή οἱ *Παρίσιοι* καὶ τὸ *Λορδῆρον* τῆς σήμερον.

Πάντων τούτων ἕνεκα καὶ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων νομοθετημάτων ὁσήμεραι τὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ἐπηξάνοντο, ὥστε οὐ μόνον εὐκόλος τοῖς πολίταις ὑπῆρχεν ἡ ἐξέυρεσις ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ σπάνις ἐνίοτε παρετηρεῖτο τεχνιτῶν, ἐφ' ᾧ ἡ πολιτεία κατὰ διαφόρους ἐποχὰς ἠναγκάσθη καὶ τοῖς μετοίκους νὰ δώσῃ δικαίωματα καὶ τοῖς δούλοις ἐλευθερίαν, ἵνα ἐλευθέρως ἀναλάβωσιν τὴν ἐξάσκησιν τῶν ποικίλων τεχνῶν. Ἐνεκα τῆς τοιαύτης τῶν Ἀθηναίων εὐδαιμονίας διαρκῶς ἐξηκολούθουν οἱ πρὸς ταύτας μεταναστεύοντες, ἀλλὰ καὶ διαρκῶς ἐπεσκοπεῖτο νὰ μὴ διαταραχθῇ ἡ ἰσορροπία μεταξὺ ἐργατῶν καὶ ἐργασίας καὶ διαρκῶς μέτρα πρὸς τοῦτο ἐλαμβάνοντο, ὅμοια πρὸς τὰ ἐν τῷ πρώτῳ μέρει τῆς παρούσης μελέτης ἐκτεθέντα.

Ὅτε καὶ τὰ συμμαχικὰ χρήματα εἰς Ἀθήνας συνέρρευσαν, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ὑπόχρεοι διὰ συνθηκῶν ἦσαν νὰ ὑπερασπίζωσι καὶ βοηθῶσι τοὺς συμμάχους, ἡ πολιτεία ἐπὶ *Περικλέους*, ἐπὶ τῶν αὐτῶν τοῦ *Σόλωνος* ἀρχῶν στηριζομένη, ἐδίδεν ἐργασίαν διὰ τοῦ στόλου, ὃν ὄφειλε διαρκῶς νὰ συντηρῇ. Πρὸς τοῦτοις ἐργασία ἐδίδετο διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν δικαστικῶν, ἑκάστου πολίτου δικάζοντος λαμβάνοντος ἀποζημιώσιν, καὶ διὰ τῶν βουλευτικῶν χρημάτων, δι' ὧν ἀπέζημιούντο οἱ εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσερχόμενοι πένητες κυρίως. Ἐπίσης καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀναπτύξεως τῶν δημοσίων ἔργων καὶ τῆς διὰ τούτων παροχῆς ἐργασίας καὶ ἐπὶ *Πεισιστράτου* μὲν, ἐπὶ *Περικλέους* δὲ ἰδίως ἐτίθη εἰς ἐνέργειαν, ἰδοὺ δὲ τί περὶ τούτων ἱστορεῖ ἐν τῷ βίῳ τοῦ *Περικλέους* ὁ *Πλούταρχος* «τοῖς μὲν γὰρ ἡλικίαν ἔχουσι καὶ βώμην αἰ στρατεῖαι τὰς ἀπὸ τῶν κοινῶν εὐπορίας παρεῖχον. Τὸν δ' ἀσύντακτον καὶ βάνασον ὄχλον οὐτ' ἄμοιρον εἶναι λημμάτων βουλόμενος, οὔτε λαμβάνειν ἀργὸν καὶ σχολάζοντα, μεγάλας παρασκευασμάτων

» ἐπιβολὰς καὶ πολυτέχνους ὑποθέσεις ἔργων
» διατριβὴν ἔχοντων, ἐνέβαλλε φέρων εἰς τὸν
» δῆμον, ἵνα μὴδὲν ἦττον τῶν πλεόντων καὶ
» φρουρούντων καὶ στρατευομένων τὸ οἰκου-
» ροῦν ἔχη πρόφασιν ἀπὸ τῶν δημοσίων ὠφε-
» λείσθαι καὶ μεταλαμβάνειν ὅπου γὰρ ὕλη
» μὲν ἦν, λίθος, χαλκός, ἐλέφας, χρυσός,
» ἔβενος, κυπάρισσος, αἱ δὲ ταύτην ἐκπονοῦσαι
» καὶ κατεργαζόμεναι τέχναι, τέκτονες, πλά-
» σται, χαλκοτύποι, λιθουργοί, βαφεῖς, χρυ-
» σοῦ μαλακτῆρες καὶ ἐλέφαντος, ζωγράφοι,
» ποικιλταί, τορευταί, πομποὶ δὲ τούτων καὶ
» κομιστῆρες, ἔμποροι καὶ ναῦται καὶ κυβερ-
» νῆται κατὰ θάλατταν· οἱ δὲ κατὰ γῆν ἀμα-
» ξοπηγοὶ καὶ ζευγοτρόφοι καὶ ἡνίοχοι καὶ
» καλωστρόφοι καὶ λιουργοὶ καὶ σκυτοτόμοι
» καὶ ὁδοποιοὶ καὶ μεταλλεῖς. Ἐκάστη δὲ
» τέχνη, καθάπερ στρατηγός, ἴδιον στρατεύμα,
» τὸν θητικὸν ὄχλον καὶ ἰδιώτην συντεταγμέ-
» νον εἶχεν, ὄργανον καὶ σῶμα τῆς ὑπηρεσίας
» γινόμενον. Εἰς πᾶσαν ὡς ἔπος εἰπεῖν ἡλι-
» κίαν καὶ φύσιν αἱ χρεῖαι διένεμον καὶ διέ-
» σπειρον τὴν εὐπορίαν». (Περικλ. XII).

Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει εἶπομεν ὅτι τὰ κρά-
τη τῆς σήμερον καὶ κατακτήσεις ποιοῦνται,
καὶ δὴ καὶ εἰς βαρβάρους χώρας καὶ ἀποικίας
ἐκπέμπουσι καὶ διὰ συνθηκῶν καὶ ἄλλων μέ-
σων προσπαθοῦσι τὰ προϊόντα τῆς ἐργασίας
τῶν πολιτῶν αὐτῶν νὰ καταναλίσκωσι καὶ
δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν τῆς ἀργίας
καὶ τῆς πτωχείας καταπολέμησιν.

Ἐπ' ἴσης οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς γινώσκωμεν,
καὶ κατακτήσεις ἐποιοῦντο καὶ τὰς γαίας διὰ
τῆς κληρουχίας διένεμον τοῖς ἀπόροις κυρίως
παρέχοντες αὐτοῖς καὶ τὰ τῆς μεταβάσεως
ἐξόδα καὶ συνθήκας πρὸς τὰς πόλεις συνῆπτον
καὶ ἀποικίας κυρίως πλείστας ὅσας ἐξέπεμπον.

«Καὶ χιλίους μὲν ἔστειλε», λέγει ὁ Πλού-
ταρχος περὶ τοῦ Περικλέους, «εἰς Χερρόνη-
» σον, εἰς δὲ Νάξον πεντακοσίους, εἰς δὲ
» Ἄνδρον ἡμίσεις τούτων, εἰς δὲ . . .
» χιλίους, ἄλλους δ' εἰς Ἰταλίαν . . . Καὶ
» ταῦτα ἔπραττεν ἀποκουφίζων ἀργοῦ καὶ
» διὰ σχολῆν πολυπράγμονος ὄχλου τὴν πό-
» λιν, ἐπανορθούμενος δὲ τὰς ἀπορίας τοῦ
» δήμου». Ὡστε καὶ ἐν τούτοις διαβλέπει τις
σὺν ἄλλοις τὴν ἔλλογον βοήθειαν διὰ τῆς
προτροπῆς τῶν πολιτῶν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ
τὴν καταπολέμησιν τῆς πτωχείας καὶ τῶν
αἰτίων αὐτῆς.

Ἄλλ' ἡ πολιτεία, ἐπιβάλλουσα τοῖς πένη-
σιν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐξεύρεσιν ταύτης οὕτως

ἐξασφαλίζουσα καὶ τοὺς ἀργοὺς καταδιώκου-
σα καὶ περὶ τῆς καταλλήλου παιδεύσεως ἐκά-
στου μεριμνῶσα, ἐφρόντιζε καὶ περὶ ἄλλων
φιλανθρωπῶν θεσμῶν, τὰ τῶν πενήτων ἀπο-
κουφίζουσα. Εἶχε δημόσια ἰατρεία, «ἔθυσεν
» δὲ ἡ πόλις ἰερεῖα πολλὰ ὡς οὐχ οἶον τ' ἐστίν
«ἐκάστῳ τῶν πενήτων θύειν» (Ξενοφ. Πολιτ.
Ἀθην. 2, 9), καὶ γυμνάσια δὲ καὶ λουτρά
καὶ ἀποδυτήρια καὶ παλαιστρας, ὥστε ὁ ὄχλος
δωρεᾶν πλείω ἀπέλαυε κατὰ Ξενοφῶντα τῶν
πλουσίων.

Πρὸς τούτοις ἡ πολιτεία καθῆκον καὶ ὑπο-
χρέωσιν ἐθεώρησε νὰ θεραπεύσῃ καὶ ἄλλας
ψυχικὰς ἀνάγκας τῶν πενήτων, δωρεᾶν πα-
ρέχουσα τὰ μέσα τῆς ἀπολαύσεως ψυχαγω-
γικῶν θεαμάτων, μεγάλως ἐπὶ τὸ φρόνημα
καὶ τὸν χαρακτήρα δρώντων, λογισαμένη ὅτι
καὶ τὰ αἰσθήματα ταῦτα, ὡς τὸ τῆς πείνης,
θέλουσι τὴν κατάλληλον τροφήν καὶ ἐν ἀπο-
ρίᾳ ὁ στερούμενος θέλει ἀναζητήσῃ ταύτην
ἐν τῇ μέθῃ, τῇ κυβείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ψυχο-
φθόροις ἀπολαύσεσιν, αἰτίνες σὺν ταῖς σωμα-
τικαῖς καταστροφαῖς καὶ τὴν ὁδὸν πρὸς τὸν
πωπερισμὸν διανοίγουσι. Πρὸς τοῦτο δὲ καθιέ-
ρωσε τὴν διὰ τοῦ θεάτρου ψυχαγωγίαν τοῖς
θεωρικοῖς λεγομένοις χρήμασιν, ἐξ ὧν οἱ πέ-
νητες διώβολον λαμβάνοντες ἐφοίτων εἰς τὸ
θέατρον, καὶ τὰς δαπάνη τῆς πολιτείας καὶ
τῶν πλουσίων πομπὰς καὶ πανηγύρεις καὶ
εορτάς, ἐν αἷς καὶ ἀγῶνες ἐτελοῦντο, «παι-
» δαγωγουμένης οὕτω τῆς πόλεως», ὡς λέγει
ὁ Πλούταρχος, «οὐκ ἀμούσοις ἡδοναῖς . . .». Πολλοὶ
τὰ νομοθετήματα ταῦτα ἐκάνισαν καὶ κακίζου-
σιν, ἀλλ' ὀλίγη σκέψις καὶ μελέτη
τῆς τοῦ ἀνθρώπου φύσεως καταδεικνύουσιν
ὅποια καὶ ἡ ἐκ τοιούτων ἀπολαύσεων τῶν
πολιτῶν ἐπὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν μόρφω-
σιν αὐτῶν ἐπίδρασις καὶ ὅτι αἱ πολιτεῖαι
μόνον διὰ τοιούτων πολιτῶν μεγαλύνονται ἐν
πᾶσι καὶ ἰσχυραὶ καὶ ἀπρόσβλητοι γίνονται.
Μὴ λησμονῶμεν δὲ ὅτι καὶ σήμερον αἱ κοι-
νωνίαι ὅμοια τελοῦσιν, οὐχὶ θεωρικὰ χρήματα
εἰς τοὺς πένητας δίδουσαι, ἀλλ' ἐπιχρηγή-
σεις μεγάλας πρὸς τοὺς ἐργολάβους τῶν θεά-
τρων, ὅπως ἔχωσι καὶ εὐθηνὰς διὰ τὸν λαὸν
θέσεις. Καὶ ἐν τούτοις πόσοι στεροῦνται τῆς
τοῦ θεάτρου ἀπολαύσεως καὶ πόσον προτιμό-
τερον θὰ ἦτο ἂν τὸ αὐτὸ ποσὸν διενέμετο
κατὰ τρόπον ἐξασφαλίζοντα τὸν σκοπὸν πρὸς
τοὺς πένητας, ὅπως καθ' ἐκάστην ἐσπέραν
προσέρχεται εἰς τὸ θέατρον ὠρισμένος ἐξ αὐ-
τῶν ἀριθμός.

Ἐν Ἀθήναις ὑπῆρχον καὶ δοῦλοι καὶ μέτοι-
κοι, ὡς γνωστὸν, μὴ θεωρούμενοι πολῖται καὶ
μὴ μετέχοντες τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν. Ἄλλ'
ἀνεξαρτήτως πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν ἔθνος εἰς
τοσοῦτον πολιτισμῷ προελθὼν ἔδει νὰ ἔχη
δούλους, διὰ τὸ ἡμέτερον θέμα ἀρκεῖ ὅτι οἱ
δοῦλοι εἶχον ἐξησφαλισμένην τὴν διατροφήν
καὶ τὴν ἐργασίαν, εἶχον δὲ τὸ δικαίωμα ἐν
περιπτώσει κακοπραγίας νὰ καταγγέλλωσι
τοὺς δεσπότες αὐτῶν ἢ νὰ καταφεύγωσιν εἰς
τὸ Θεσεῖον πρὸς ἀλλαγὴν δεσπότη, καὶ ἐν
γένει φιλανθρωπῶς εἶχον τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ
ἡ περιουσία δὲ καὶ ἡ τιμὴ αὐτῶν ἦτο σεβα-
στή, δικαίως δὲ ἐκωνομίζοντο καὶ αἱ ἀπολαβαὶ
τῶν ἐπὶ ἀποφορᾷ δουλεύοντων ἐν μεταλλείοις
καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπλούτου δὲ οὗτοι καὶ ἡλευθε-
ροῦντο πολλάκις. Ἐνεκα δὲ τοῦ πλήθους τῶν
τεχνῶν, ὡς εἶπομεν, καὶ τῆς ἐλλείψεως πολι-
τῶν πρὸς ἐργασίαν αἰσηγορίαν», λέγει ὁ Ξε-
νοφῶν, «τοὺς δούλους πρὸς τοὺς ἐλευθέρους
ἐποιήσαμεν».

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τοὺς ξένους ἦσαν ἱεροὶ
οὗτοι καὶ θρησκευτικῶς ὑπὸ τοῦ Διὸς προστα-
τευόμενοι· οἱ ἐγκαθιστάμενοι δὲ ἐξ αὐτῶν διαρκῶς,
οἱ καὶ μέτοικοι λεγόμενοι, ἐτύγγανον
πολλῶν δικαιωμάτων, μάλιστα ἂν ὑπηρεσίαν
τινὰ τῇ πόλει προσήνεγκον, ὅτε καὶ ἐγκτήσεως
δικαίωμα εἶχον. Ἐστρατεύοντο δὲ καὶ εἰς τὸ
ναυτικόν, «καὶ εἰς τούτους δέ», λέγει ὁ Ξενο-
φῶν, αἰσηγορίαν ἐποιήσαμεν διὰ τε τὸ πλῆθος
τῶν τεχνῶν καὶ διὰ τὸ ναυτικόν». Εἶχον δὲ
προστάτας οἱ ξένοι ἐντοπίους καὶ προξένους
ἀντιπροσώπους τῶν πόλεων, ἐξ ὧν κατήγοντο,
φροντίζοντας περὶ τῶν κατ' αὐτοὺς, πολλάκις
δὲ διὰ συνθηκῶν ἰσοπολιτείας πρὸς ἄλλας πό-
λεις, ἀμοιβαίως εἶχον οἱ ξενιζόμενοι ἴσα πρὸς
τοὺς ἰθαγενεῖς δικαιώματα.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσα ἡ πολιτεία περὶ τῶν
πτωχῶν καὶ πενήτων ἐμερίμνα ὑποχρεωτικῶς·
ἀλλὰ καὶ ἡ ἰδιωτικὴ ἐλεημοσύνη γενναῖα ἐχο-
ρηγεῖτο, Κίμων δὲ καὶ ἄλλοι διὰ τὰς ἐλε-
μοσύνας αὐτῶν διεφημίσθησαν, ἀλλ' αἰτίνες
πρὸς τὸ τυφλῶς βοηθεῖν φαίνονται ὁμοιζου-
σαι. Ὑπῆρχον δὲ καὶ φιλανθρωπικαὶ ἀδελφότη-
τες, καὶ δὴ αἱ ἐκ τῶν προνοητικῶν καὶ τῆς
λελογισμένης πρὸς οἰκονομίαν παιδαγωγίσεως
τῶν πολιτῶν ἀπορρέουσαι. Λατίνοι συγγρα-
φεῖς¹ περιέσωσαν κυρίως νόμον τοῦ Σόλωνος,

καθ' ὃν ἐπετρέπετο τοῖς πολιταῖς ἰδρύειν ἐται-
ρείας καὶ ἰδίους αὐτῶν κανονισμοὺς συντάσσειν
ἢ κατὰ φρατρίας ἢ καὶ συμμίκτους διὰ φιλαν-
θρωπικὸν σκοπὸν ἢ πρὸς τέλεσιν τελετῆς ἢ
καὶ χάριν ἀλληλοβοηθείας. Ἐρανοὶ δὲ ἐλέ-
γοντο αἱ συνδρομαὶ καὶ ἐραράργαι οἱ διοι-
κοῦντες. Εἶχον δὲ σκοπὸν αὐταὶ τὴν βοήθειαν
μελῶν πασχόντων ἢ δανείζειν αὐτοῖς ἀτόκως
καὶ ἄνευ προθεσμίας, ἕως οὐ δηλ. δυνηθῆ νὰ
πληρώσῃ ὁ δανειζόμενος. Ἄλλ' ἂν δὲν ἀπέ-
διδον οἱ λαβόντες, δικαίως ἠγεῖροντο εἰς τὰς
ἐμμήνους καταλογιζόμενοι καὶ ἐρανικαὶ λεγό-
μεναι καὶ ἐρανικοὶ οἱ νόμοι οἱ διέποντες καὶ
ταύτην τὴν περίστασιν καὶ τὰς ἄλλας δια-
φοράς, ἢ δὲν κατεδιώκετο μὲν ὁ ἀρνούμενος
νὰ ἀποδώσῃ ἀλλὰ ἐκηρύσσετο ἄτιμος.

Ἐκ πάντων τούτων καταδεικνύεται ὅτι καὶ
ἡ περὶ πτωχῶν καὶ πενήτων μερίμνα παρὰ
τοῖς ἀρχαίοις Ἀθηναίοις σὺν τῇ θρησκευτικῇ
αὐτῆς ὄψει ἐμελετήθη καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς
ἐλευθέρας σκέψεως καὶ τῆς δικαιοσύνης. Οἱ
ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἐγνώσαν καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς
κοινωνικὰς, ἐφ' ὧν τὸ ζήτημα ἐδράζεται, καὶ
τὰς αἰτίας καὶ τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν περιω-
πὴν καὶ σημασίαν τοῦ θέματος καὶ τὰς με-
θόδους καὶ τὸν τρόπον τῆς ὀργανώσεως αὐτῶν
πρὸς ἐπιτυχῆ καὶ τῇ κοινωνίᾳ ὠφέλιμον λύσιν
τοῦ ζητήματος.

Πάντα δὲ ταῦτα ἐφήρμοσαν πολιτειακῶς
διὰ νόμων, ὥστε οἱ θεσμοὶ εἶχον κυβερνητικὴν
καὶ νόμιμον ὑπόστασιν, ἐν ᾧ ἡμεῖς σήμερον ὡς
ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔτι εἰς εὐχὰς ἐν συνεδρίοις
περιοριζόμεθα καὶ τῶν ἰδιωτικῶν σωματείων
τὰς δοκιμὰς καὶ τὰς μελέτας ἀναμένομεν.

Καὶ ὅποια μὲν ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα
τῶν ἡμιμέτρων τῶν ἀπὸ τοῦ 1865 ἰδία ὑπὸ
φιλανθρωπικῶν ἐταιρειῶν καὶ τινων ἐπικρα-
τειῶν ἐφαρμοσθέντων εἶδομεν, ἐλάττωσις δὴλα
δὴ καὶ ἐξόδων καὶ ἀριθμοῦ τῶν πτωχῶν καὶ
ἀπόδοσις εἰς τὴν ἐργασίαν πολλῶν ἐξ αὐτῶν.
Ὅποια δὲ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς Σο-
λωνίου νομοθεσίας μαρτυρεῖ ὁ Ἰσοκράτης ἐν
τῷ τέλει τοῦ Ἀρεοπαγαιτικοῦ (λη') «Οὐδεὶς
» ἦν τῶν πολιτῶν ἐνδεὴς τῶν ἀναγκαίων οὐδὲ
» προσαιτῶν τοὺς ἐντυγχάνον· ας τὴν πόλιν
» κατήσχυνε».

Ὁ Emile Laurent ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐ-
τοῦ συγγράμματι «Περὶ τῶν ἀλληλοβοηθη-
τικῶν ἐταιρειῶν» («Le pauperisme et les
associations de Prévoyance», Paris
1860, δεῦτερον μέρος, κεφ. 1ον), γράφων περὶ
τῆς ἱστορικῆς αὐτῶν ἀρχῆς καταδεικνύει τὴν

1. Ἰδε Emile Laurent «Le pauperisme et les associations de Prévoyance», Paris 1860, Μέρος Β' Κεφ. 1ον.

ὑπαρξίν αὐτῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἄρχεται δ' οὕτως: «Ἡ πρόοδος, ἣτις πρέπει νὰ εἶναι» πάλιν πρὸς τὸ παρελθόν, συνηθέστερον εἶναι» δάνειον συνολογούμενον ἐκ τοῦ παρελθόντος. Ἡ ἱστορία εἶναι ἡ πείρα τῶν ἐθνῶν, ἡ δὲ πείρα σπουδαῖον τῆς σοφίας μέρος καὶ τὸ παρελθόν εἶναι ἡ σοφία τοῦ μέλλοντος». Εὐρύνωμεν τὸ διὰ τὰς ἀλληλοβοηθητικὰς ἐταιρείας λεχθὲν καὶ θέλομεν κατανοήσει διατὶ τὰ νεώτερα ἔθνη διὰ τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐρευνητῶν αὐτῶν ἀνευρόντα ἐν τοῖς βιβλίοις τῶν προγόνων τὰ τοῦ ἐπασχολήσαντος ἡμᾶς σήμερον θέματος, καὶ ἐν τούτῳ θαυμάζουσι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ πρὸς τοῦτο ρυθμίζουσι τὰς ἐργασίας αὐτῶν πρὸς λύσιν καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ὁμοίων κοινωνικῶν ζητημάτων.

Ἴδου δὲ διατὶ καὶ ὁ σοῖδιμος Κοραῖς ἐν τοῖς Προλεγόμενοις αὐτοῦ εἰς τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους (σελ. μα', σημ. 4) ἐγνωμάτευεν, ὅτι δεόν ἰδιαιτέρως ταῦτα νὰ διδάσκωνται καὶ ἰδοὺ διατὶ οἱ γεννήτορες ἡμῶν πρὸ 45 ἐτῶν ἰδρυσαν τὸ στάδιον τοῦτο τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων, ὅπως δηλαδὴ μελετῶντες τὰ τῆς ἀρχαίας σοφίας ἐν παραβολῇ πρὸς

τὰ τῆς τῶν νεωτέρων χρόνων διαδιδόμεν ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν. Δόξα καὶ τιμὴ καὶ στέφανος αὐτοῖς. Ἀμα τὴν ἰδέαν γεννήσαντες ἀμέσως καὶ ἠνδρωσαν καὶ τῷ κόσμῳ ἐγνώρισαν καὶ τὸ τέμενος τοῦτο αὐτῇ ἀνέστησαν καὶ τοῖς ἀναγκαιοῦσιν ἐπλούτισαν, ἐχειραγώγησαν δὲ καὶ ἡμᾶς, οὓς ἐγέννησαν, καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτῶν ὑπέδειξαν, ἡμῶν δὲ ἀνδρωθέντων καὶ μεθ' ἡμῶν συνηγωνίσθησαν καὶ ἤδη οἱ τε τεθνεῶτες καὶ οἱ ἐπιζῶντες δύνανται ἐν χορῷ τὰ ἴδια ἔργα ἀνασκοπούμενοι νὰ ἐπαναλαμβάνωσι τὸ «ἄμμες ποὶ ἡμεῖς ἄλκιμοι». Ἐργασθῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς, ἐντιμοὶ ἐταῖροι, καὶ διὰ τῶν ἔργων πρὸς αὐτὸν ἀντιφωνήσωμεν «ἄμμες δὲ γ' εἰμές», ὅπως τὰ ἔργα ἡμῶν τοῖς τέκνοις δεικνύοντες ἀκούσωμεν καὶ αὐτῶν τὴν τερψίθυμον ᾠδὴν «ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῶν κάρρονες», καὶ οὕτω ἐπαναλάβωμεν καὶ ἡμεῖς πρὸς τὰ τεκνία μετὰ τῆς αὐτῆς τῶν πατέρων ἠδυθύμου συναίσθησεως τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος τὸ ἐν τῇ μετωπίδι τῆς αἰθούσης ταύτης γραφὲν ὑπὸ τῶν πατέρων Θεοκρίτειον ρῆμα.

«Θαρσεῖν γρή, τίχ' αὐριον ἔσσει' ἄμειρον».

ΕΠΙΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΕΠΙ ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ

ὑπὸ
ΔΗΜΟΣΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ
Ἀντιπροέδρου

(Ἀνεκοινώθη ἐν τῇ ἈΦΞΕ' ἐκτάκτῃ γενικῇ συνεδρίᾳ τῆς ἐπετείου ἐορτῆς τῇ 13ῃ Μαΐου 1907).

Συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ ἐν ἰσχύϊ κανονισμοῦ τοῦ γερaroῦ τούτου Συλλόγου τὴν ὀρίζουσαν ὅπως κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἰδρύσεως αὐτοῦ πανήγυριν, ἐὰν ὁ αὐτὸς ἐκλεγῆ καὶ αὐτὴς πρόεδρος, ὁ πρῶτος τῶν νέων ἀντιπροέδρων ἀναγνώση ἐπιστημονικῆν πραγματείαν, τολμῶ ἤδη ὅπως ἐν τῇ ιδιότητι τοῦ ὑπουργήματος, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ τὰς ἐσχάτως γενομένας ἀρχαιολογίας ἐτιμήθη, ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα τοῦτο ἀναπτύξω συντόμως καὶ μετὰ τῆς δυνατῆς ἀκριβείας θέμα τὰ μάλιστα διαφέρον, τὸ ὁποῖον οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὅσῃ σπουδαιότητα φέρει τοσοῦτον καὶ δυσχερὲς ἐν τῇ πραγματείᾳ ἀποβαίνει. Τοῦτο ἐπιγράφεται: «**Ἐπίδρασις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τὸ ρωμαϊκόν**». Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐξάντλησις αὐτοῦ ἐντὸς στενωπῶν τοῦ χρόνου ὀρίων ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῆ, ἡ πραγματεία θέλει περιορισθῆ εἰς τὰ οὐσιωδέστατα σημεῖα χωρὶς μάλιστα νὰ συμπεριληφθῶσιν ἐν αὐτῇ οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου χρόνοι.

Δύο λαοὶ ἀδελφοὶ ἐν τῇ ἀρχαιότητι σπουδαιοτάτην ἀναπτύξαντες δρᾶσιν λαμπροτάτην δικαίως κατέλαβον θέσιν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἱστορίᾳ. Οἱ λαοὶ οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνας καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀμφοτέρω ἀνήκοντες εἰς τὴν μεγάλην τῶν Ἀρίων οἰκογένειαν. Καὶ ἐμεγαλοῦργησαν μὲν ἀληθῶς καὶ οἱ δύο καὶ ἐδοξάσθησαν εἰς βαθμὸν μέγαν, ἀλλ' ἕκαστος αὐτῶν κατὰ διάφορον τρόπον· διότι μεθ' ὅλην τὴν στενήν μεταξὺ αὐτῶν συγγένειαν ἐν πολλοῖς διέφερον ὁ χαρακτήρ των. Κατὰ τὴν περίοδον τὴν ὀνομαζομένην γραικοῖταλικήν μετὰ τὸν πτωχίμως γενόμενον ἀποχωρισμὸν τῶν Κελτῶν οἱ Γραικοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐπὶ τινὰ χρόνον ἐξηκολούθησαν ἀποτελοῦντες ἐν ἔθνος, ἕως ὅτου οἱ δεῦτεροι ἐξε-

λεξαν πρὸς κατοικίαν των τὴν χερσόνησον τῶν Ἀπερνήτων, ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνας ἔμειναν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Πρὸ τοῦ ἀποχωρισμοῦ των ἠσχολοῦντο καὶ οἱ δύο περὶ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἀμπελουργίαν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μεγάλης ὁμοιότητος σχετικῶν πρὸς τὰ ἔργα ταῦτα λέξεων, αἱ ὁποῖαι διασφύζονται καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ καὶ ἐν τῇ λατινικῇ συγγρόνως. Ἐπειδὴ δὲ κατ' ἀρχὰς ἔλειπον αἱ ἀφορμαί, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτυξάν βαθμηδὸν τὰς διαφορὰς τὰς δικρινοῦσας ἔπειτα τὰ δύο ταῦτα μεγάλα τῆς ἀρχαιότητος ἔθνη, ἐννοεῖται, ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς ἐτι μετὰξὺ αὐτῶν καὶ ἡ ἀντίθεσις ἡ ἐσωτερικὴ, τὴν ὁποίαν ἀπαντῶμεν ἔπειτα ἐν τῷ πνευματικῷ αὐτῶν βίῳ. Τοσοῦτον δὲ μεγάλη ἀληθῶς παρουσιάζεται βραδύτερον ἢ πνευματικῇ μετὰξὺ Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων διαφορὰ, ὥστε ἡ ἐπενέργεια αὐτῆς διακρίνεται ἐτι καὶ σήμερον. Τόσον ἰδιορρυθμῶς, ἀλλὰ καὶ τόσον συμφώνως πρὸς τὸν ἐθνικὸν ἐκατέρου τῶν λαῶν τούτων χαρακτήρα ἀνεπτύχθησαν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἰταλίᾳ ἡ οἰκογένεια, ἡ πολιτεία, ἡ θρησκεία καὶ ἡ τέχνη, ὥστε σχεδὸν δυσδιάκριτος ἀποβαίνει ἡ κοινὴ βῆσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβάδισαν ἀμφοτέρω. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ χώρα, τὸ κλίμα καὶ ἄλλα περιστατικὰ συνετέλεσαν ὅπως ἀναλόγως πρὸς αὐτὰ μορφωθῆ καὶ ὁ ἰδιάζων εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ εἰς τοὺς Ῥωμαίους ἐθνικὸς χαρακτήρ. Πᾶς δὲ τὴν ἱστορίαν αὐτῶν καλῶς γινώσκων εὐκόλως διακρίνει, ὅτι τὰ οὐσιώδη σημεῖα τῆς διαφορᾶς τοῦ χαρακτήρος των εἶναι τὰ ἐξῆς:

Ὁ μὲν Ἕλληνας διεκρίθη πάντοτε διὰ τὴν ὑψηλὴν φαντασίαν καὶ τὴν δημιουργὸν αὐτῆς δύναμιν, διὰ τὴν λεπτὴν μορφωτικὴν αὐτοῦ αἰσθησίν, διὰ τὴν τάσιν του πρὸς τὸ ἰδανικόν

καὶ διὰ τὸν ἔρωτα τοῦ εἰδέναι, διὰ τὸ ἔμφυτον αἰσθημα πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ διὰ τὴν ἑλευθέραν τῆς ἀτομικότητος ἀνάπτυξιν, ὁ δὲ Ρωμαῖος διὰ τὸν ὄξυν καὶ πρακτικὸν αὐτοῦ νοῦν, διὰ τὴν νηφάλιον σκέψιν, διὰ τὴν σοβαρὰν καὶ ἀρρενωπὴν αὐτοῦ στάσιν, διὰ τὴν φιλοπονίαν του καὶ τὴν αὐστηρὰν ὑπακοὴν εἰς τὴν πολιτείαν, χάριν τῆς ὁποίας καὶ αὐτὴν τὴν ἀτομικότητά του καὶ τὰ καθ' ἑκάστα ἐθυσίζεν. Ὁ μὲν Ἕλληνας διέπρεψεν ὡς ἰδίως προωρισμένος πρὸς καλλιέργειαν τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν καὶ ὡς εὐεργέτης τῆς ἀνθρωπότητος, ὁ δὲ Ρωμαῖος ὡς ἀνθρωπος φιλοπόλεμος πρὸ παντός τὸ ἀτομικὸν αὐτοῦ συμφέρον ἐπιδιώκων καὶ διὰ τοῦτο εἰς ἔργα τοῦ πρακτικοῦ βίου μᾶλλον ἐπιδίδων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ρωμαῖοι ἐν μικρῷ μόνον βαθμῷ εἶχον τὴν δημιουργικὴν τῆς φαντασίας δύναμιν, ἥτις παράγει καὶ ζωογονεῖ τὴν τέχνην, καὶ ἐπειδὴ ἑστεροῦντο τῆς αἰσθήσεως ἐκείνης τοῦ καλοῦ, ἥτις τὸ πᾶν ζωυροῦσα ὑπῆρξε τὸ ζωτικὸν στοιχεῖον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀνέλαμψεν ἡ θαυμασία ἑλληνικὴ τέχνη ἢ τὸν κόσμον σύμπαντα καταγοητεύουσα καὶ καταγοητεύουσα εἰσέτι, ἐννοεῖται, ὅτι λαὸς τοιοῦτος δὲν ἦτο δυνατόν οὔτε εἰς τὰ γράμματα οὔτε εἰς τὰς ὠραίας τέχνας νὰ διαπρέψη· ἄλλως τε καὶ αἱ τοιαῦται ἀσχολίαι οὔτε ἐπιθυμηταὶ ἦσαν εἰς τὸν ρωμαϊκὸν λαόν, οὔτε ἐθεωροῦντο ὑπ' αὐτοῦ ἀπαραίτητοι εἰς τὴν ἐθνικὴν του ὑπαρξιν, ἀλλ' ἐλογίζοντο μᾶλλον πράγματα πολυτελείας τῶν πλουσίων, τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν. Ὡς ἀνθρωποὶ μᾶλλον τῶν κατακτήσεων ἐκίπτοντο οἱ Ρωμαῖοι πῶς θὰ ἠδύναντο περισσώτερον νὰ ἐπεκτείνωσι τὴν κυριαρχίαν αὐτῶν, ἔγραψον νόμους καὶ εἰς ἄλλους δ' ἐπέβαλλον τοιοῦτους. Καὶ ἐθαύμαζον μὲν τὴν ἑλληνικὴν τέχνην καὶ ἐγίνωσκον νὰ προσελκύωσιν αὐτὴν εἰς αὐτούς, δὲν κατώρθωσαν ὁμως νὰ δημιουργήσωσιν ἰδίαν τέχνην καὶ διὰ τοῦτο ὡς παρίσταται ἡ ρωμαϊκὴ τέχνη ἐξέχει μᾶλλον διὰ τὴν μίμησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμὸν τοῦ ξένου, παρὰ διὰ τὴν πρωτότυπον καλλονὴν καὶ ἀξίαν. Ἐντεῦθεν οὐδὲν τὸ θαυμαστόν, ἂν πλούσιος πνευματικὸς καὶ γραμματολογικὸς βίος ἐν Λατίῳ δὲν ἀνεπτύχθη πρὸ τῆς ἐπιμιξίας τῶν κατοίκων αὐτοῦ μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἂν πρωτοτυπία εἰς τὴν ρωμαϊκὴν γραμματείαν δὲν ὑπάρχει. Οὐσιωδῶς ἀκολουθεῖ ἡ ρωμαϊκὴ γραμματεία τὰ προκείμενα πρότυπα, τὰ προϊόντα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ μεταβάλλει αὐτὰ συμφῶνως πρὸς τὴν

ἰδιαιτέραν τοῦ Ρωμαίου πνευματικὴν δεξιότητα. Ἀλλὰ καὶ τοιαύτη οὐσα ἔχει πάλιν αὐτὴ τὴν ἀξίαν τῆς· διότι δι' αὐτῆς παρεδόθησαν εἰς τοὺς λοιποὺς τῆς Εὐρώπης λαοὺς οἱ πολῦτιμοι τοῦ πνευματικοῦ τῶν Ἑλλήνων βίου θησαυροὶ καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀφθονον τῆς μορφώσεως γονιμοποίησιν. Ἐν ᾧ ὁ Ἕλληνας μεγίστην εὐχαρίστησιν ἠσθάνετο ν' ἀνέρχεται ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καὶ νὰ ἐντρυφᾷ εἰς τὰ ἰδεώδη, ὁ Ρωμαῖος εἰς τὰ ὑλικά τοῦ κόσμου ἀγαθὰ ἀποβλέπων καὶ εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἀφοσιούμενος εἶχε πλήρη συναίσθησιν τῶν ὑποχρεώσεων αὐτοῦ πρὸς τὴν οἰκογένειαν καὶ τὴν πολιτείαν, ἀκριβῶς δὲ περὶ τῆς ὑλικῆς εὐμερείας ἀμφοτέρων ἰδιαζόντως μεριμνῶν δὲν ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς καλλιέργειας τῶν γραμμάτων καὶ τῶν ὠραίων τεχνῶν, ἀπ' οὗ μάλιστα οὔτε τὴν ἀπαιτουμένην ἰδιοφυίαν καὶ κλίσιν εἶχε, διὰ ν' ἀσχολῆται καὶ περὶ ταῦτα, οὔτε καιρὸν διαθέσιμον. Οὕτω δ' ἐξηκολούθησε διαβίων πέντε ὀλοκλήρους αἰῶνας ἕως ὅτου ἕνεκα τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπικοινωνίας ὁ βίος αὐτοῦ νέαν ἔλαβε τροπὴν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμως ἀνεπτύξε τὴν δημόδη βωμολοχίαν, εἶδος τι λυρικῆς ποιήσεως χρησιμεῖον εἰς ὠρισμένους πρακτικοὺς σκοποὺς, τὰ χρονικά καὶ τὴν συλλογὴν νομικῶν διατάξεων, τὰ ὁποῖα πάντα οὐδεμίαν εἶχον ἀνάγκην ἐντέχνου ἀναπτύξεως. Καὶ ἐπειδὴ ὁ πεζὸς λόγος περιορίζεται μᾶλλον εἰς τὸ πραγματικὸν καὶ θετικόν, οὐδὲν εἶναι θαυμαστόν, ἂν οὗτος παρὰ τοῖς Ρωμαῖοις ἀνεπτύχθη ἐντέχνως πρὸ τῆς ἐντέχνου αὐτῶν ποιήσεως, ἡ ὁποία ὡς σπουδαιότατον σημεῖον ἀπαιτεῖ τὴν ὠραιότητα τοῦ τύπου.

Ὅτι δ' ἐν Ρώμῃ δὲν εὐρίσκωμεν πρωτότυπον τὸ ἠρωϊκὸν ἔπος, τὸ ὁποῖον ἐν Ἑλλάδι ἀποτελεῖ τὸ ἀρχικὸν καὶ λαμπρὸν σημεῖον τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως, τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήττη ἡμᾶς ἔχοντας πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι οἱ Ρωμαῖοι στερούμενοι φαντασίας δὲν εἶχον μυθολογίαν πολὺμορφον καὶ πλήρη περιστατικῶν καὶ ὅτι ἐν τῇ θρησκείᾳ των ἡ ἰδέα ὑπερίσχυε τῆς εἰκόνας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τοιαύτῃ τῶν πραγμάτων σχέσει ἡ γραμματεία παρὰ τῷ ρωμαϊκῷ λαῷ δὲν εὗρεν ἕδαφος εὐνοϊκόν, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἕξωθεν ἰσχυρὰ ὄθησις, ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν ρωμαϊκὴν φαντασίαν καὶ ἡ ὄθησις αὕτη ἐδόθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν. Ὡς ἐκ τούτου λοιπὸν ἡ ἐντέχνος τῶν Ρωμαίων ποίησις στηρίζεται οὐσιωδῶς ἐπὶ βάσεως ἑλληνικῆς, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ πεζὸς λόγος εἰς τὰ εἶδη

μάλιστα, τὰ ὁποῖα κατ' οὐσίαν καὶ κατ' ἀρχὴν ἦσαν γνησίως ἐθνικὰ τῶν Ρωμαίων προϊόντα, ὡς ἰδίως εἰς τὴν ρητορικὴν, ἔλαβε τὸν τύπον τῆς τέχνης παρὰ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειδὴ δὲ ἡ τοιαύτη τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων εἰσαγωγή εἰς τὴν ρωμαϊκὴν γραμματείαν ἐπετελέσθη τὸν ἕβδομον καὶ ἕκτον αἰῶνα ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, πᾶν ὅτι πρὸ τῶν χρόνων τούτων παρήχθη, ὅσον καὶ ἂν εἶναι πρωτοφανές, ὅσον καὶ ἂν ἔχη τὴν σημασίαν του, παρίσταται πάντοτε ἀκατέρηστον καὶ ἀνεξέλικτον καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ πρώτη ἀπόπειρά καὶ ἀρχὴ πρὸς ἐντέχνον καὶ καλλιμορφον παραγωγήν.

Ἀλλ' ἂν καὶ ὁμολογουμένως ἡ ρωμαϊκὴ γραμματεία εἶναι ἀπαύγασμα τῆς ἑλληνικῆς, ἂν καὶ χαρακτηρίζει αὐτὴν μίμησις, ἐν τούτοις οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ ἀποτύπωσις ἑλληνικῶν ὑποδειγμάτων ἐν τῇ ποιήσει τῶν ἐξοχωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν ἔφθασεν εἰς μέγαν βαθμὸν κάλλους καὶ ὅτι οἱ ποιηταὶ οὗτοι, εἰ καὶ ὡς πρὸς τὴν μορφήν παρίστανται δουρικῶς μιμηθέντες τὰ πνευματικὰ τῶν Ἑλλήνων προϊόντα, ὡς πρὸς τὰ μερικὰ ὁμως τῆς ποιήσεως εἶδη, τὴν *saturar*¹ καὶ τὴν ἐπιγραμματοποιίαν, ἐγνώριζον νὰ προσδίδωσιν εἰς τὰ ἔργα των ἐθνικὴν χροιάν καὶ ν' ἀποτυπώσωσιν εἰς αὐτὰ τὸν ἰδιαιτέρον ρωμαϊκὸν χαρακτήρα. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸν πεζὸν λόγον μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτυχίας εἰργάσθησαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου, ἐν τῇ ρητορίᾳ καὶ ἐν τῇ ἱστοριογραφίᾳ.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ γλῶσσα εἶναι τὸ πρῶτον θαυμασιὸν τεχνικὸν ἔργον παντός λαοῦ τὸ ἐκφράζον διὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ τύπου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν αὐτοῦ χαρακτήρων πιστῶς πάσας τὰς ἐντυπώσεις, τὰς ὁποίας ὁ λαὸς οὗτος δέχεται ἐκ τῆς χώρας, τὴν ὁποίαν κατοικεῖ, καὶ ἐκ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν φύσεως, ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα εἶναι ἡ ἀπεικονίζουσα τὴν πνευματικὴν παντὸς ἔθνος κατάστασιν, ἀνάγκη ὅπως λεχθῶσιν ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ χαρακτηριστικὰ τῆς λατινικῆς γλώσσης, ὡς καὶ τινὰ περὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν.

Πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης τὴν Ἰταλίαν κατώκουσαν πολλὰ καὶ διάφορα φυλαὶ διάφορον ἔχουσαι τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ πολλὰς ἀποτελοῦσαι μικρὰς πολιτείας

ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτήτους· πιθανὸν δὲ θεωρεῖται, ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῆς χώρας ταύτης ἀνήκον εἰς τὸν *Πελασγικὸν* ἢ *Ἑλληνολατινικὸν κλάδον* τῆς *Καυκασίας φυλῆς*. Ἡ γλωσσικὴ ἐπιστήμη διδάσκει, ὅτι τρεῖς ἀρχέγονοι φυλαὶ ὑπῆρχον κατ' ἀρχὰς ἐν Ἰταλίᾳ, οἱ *Ἰάπυγες*, οἱ *Ἐτροῦσκοι* καὶ οἱ *Ἰταλοὶ* ἢ *Λατῖνοι*. Ἐκ τούτων οἱ *Ἰάπυγες*¹ πρῶτως συνεγωνεύθησαν μετὰ τῶν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν τὸ πρῶτον ἀποικησάντων Ἑλλήνων, καὶ ἡ συγγένεια τούτων ἀποδεικνύεται προσέτι ἐκ τῶν ὀνομάτων ἑλληνικῶν θεοτήτων πολυειδῶς ἀναγινωσκομένων ἐν ἐπιγραφαῖς, οἱ δ' Ἐτροῦσκοι ἐν Ἐτρούριχ συγκεντρωθέντες ἀπετέλουν ὁμοσπονδίαν δέκα πόλεων καὶ φαίνεται, ὅτι ἐκαλλιέργησαν τὰς τέχνας καὶ ἰδίως τὴν πλαστικὴν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ κομψῶν ὑδριῶν ἐτρούσκικῆς τέχνης καὶ ἐξ ἄλλων πηλίνων ἀγγείων κεκοσμημένων δι' ἀνθρωπίνων συμπλεγμάτων καὶ δι' ἄλλων ὠραίων παραστάσεων. Σπουδαιότατη ὁμως φυλὴ ὑπῆρξεν ἡ τῶν Λατίνων, ἡ ὁποία μετὰ τῶν *Ομβρῶν* καὶ τῶν νοτίων αὐτῶν παραφυάδων, τῶν *Μαρσῶν* καὶ *Σαμνιτῶν* συνεδέθη εἰς στενωτέραν οἰκογένειαν, τὴν Ἰταλικήν.² Οἱ Ἰταλοὶ οὗτοι, οἵτινες καὶ ἰδίως Λατῖνοι ὀνομάζονται, κατώκουσαν ἐν Λατίῳ ἔχοντες τριάκοντα πόλεις ἠνωμένας εἰς ὁμοσπονδίαν καὶ ἐχούσας πρωτεύουσαν τὴν *Albar Λόγγαν*, ἕως ὅτου τὸν ὄγδοον π. Χ. αἰῶνα ἐκτίσθη ἡ Ρώμη καὶ ἐκ τῆς συναναμειξέως τῶν μνημονευθειῶν ἤδη τριῶν κυριωτάτων φυλῶν προῆλθεν εἰς μέσον τὸ ρωμαϊκὸν ἔθνος. Οἱ Λατῖνοι ἦσαν φυλὴ γεωργικὴ καὶ ρωμαλέα, μετ' εὐσεβείας λατρεύουσα θεοὺς προστάτας τῆς εὐφορίας τῆς χώρας.

Ἡ ἰταλικὴ φυλὴ ὑπῆρξε συγγενὴς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν οὐ μόνον γεωγραφικῶς, ἀλλὰ καὶ γλωσσικῶς· καὶ αὕτη δὲ ἡ μυθικὴ παράδοσις διδάσκει, ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν ὄδηγιαν τοῦ *Αἰνείου* ἐγκατασταθεῖσα ἐν Λατίῳ ἀποικία τῶν *Τρώων* φυγάδων συνεγωνεύθη μετὰ τῶν ἰθαγενῶν. Τὴν δὲ οὐσιώδη ἐνότητα ὅλων τῶν ἰταλικῶν καὶ ἑλληνικῶν φυλῶν καὶ διαλέκτων φαίνεται, ὅτι πρῶτως καὶ σαφῶς ἐνόησαν τὰ δύο ταῦτα μέγιστα τῆς ἀρχαιότητος ἔθνη· διότι ἐν μὲν τῇ λατινικῇ γλώσσῃ ἡ ἀρχαιο-

1. Ἡ χώρα αὐτῶν *Ἰαπυγία* ὑπῆρχεν ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλλάδι.

2. *Th. Mommsen röm. Geschichte I Bd. 7 Aufl. S. 11—12 Berlin 1881.*

1. Αὕτη τὸ πρῶτον διὰ τοῦ Γαίου Λουκιλίου (148—103 π. Χ.) λαβοῦσα τὸν εἰρωνικὸν κριτικὸν χαρακτήρα διετῆθησεν αὐτὸν ἔκτοτε.

τάτη και αινιγματώδους καταγωγής λέξις *Grajus* ἢ *Graicus* δηλοῖ πάντα Ἑλληνα, ὡς διδάσκει ὁ πολὺς *Th. Mommsen*,¹ ἐν δὲ τῇ ἑλληνικῇ διὰ τοῦ ὀνόματος Ὀπικὸς ὀνομάζεται πᾶς ἀνήκων εἰς οἰκονομίας τῶν γνωστῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐν τῇ ἀρχαιότητι λατινικῶν καὶ σαμιτικῶν φυλῶν, οὐχὶ ὁμοῦ καὶ τῶν Ἰαπύγων ἢ Ἐτρούσκων.

Ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ὡς καὶ ἡ συγγενὴς πρὸς αὐτὴν ἑλληνικὴ, ἀνήκει εἰς τὴν μεγάλην τῶν Ἀρίων γλωσσῶν οἰκογένειαν καὶ ἐν ᾧ ἐξ ἀρχῆς ἦτο τραχεῖα καὶ ὡς ἐκ τοῦ ὄγκου αὐτῆς δυσκίνητος καὶ ἀκατέργαστος, πάντως ὁμοῦ ὠρισμένη καὶ οὐχὶ ἐστερημένη δυνάμει, βαθμηδὸν καλλιεργηθεῖσα καταλλήλως, ἐκ τῆς ἑλληνικῆς πλουτισθεῖσα καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς ἀναπτυχθεῖσα καὶ τὴν τραχύτητα καὶ τὴν δυσκίνησιν αὐτῆς ἐμετρίασεν ὡςδὴποτε, ἐξηγηθῆσθαι ὅσον ἐπέτρεπεν ἡ φύσις τῆς καὶ κατέστη λεία, ἰσχυρά, καθαρὰ καὶ σαφές. Βραχυλογία, κυριολεξία, καθαρότης, σαφήνεια καὶ αὐστηροτέρα τῶν συντακτικῶν κανόνων τήρησις χαρακτηρίζουσιν αὐτὴν εἰς τοὺς χρόνους τοῦ *Κικέρωνος*. Ὡς γλῶσσα τῶν λογίων *lingua urbana* ὀνομαζομένη, ἐξέτεινεν ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὴν κυριαρχίαν αὐτῆς ἀπὸ τῶν *Ἡρακλείων σιγῶν* μέχρι τοῦ *Εὐφράτου*, κατὰ δὲ τοὺς μέσους χρόνους ἐφ' ἅπαντα τὸν χριστιανικὸν τῆς Δύσεως κόσμον. Ἡ τραχυτέρα τοῦ κοινοῦ λαοῦ γλῶσσα, ἡ καλουμένη *lingua rustica*, πολλαχῶς συγγενὴ καὶ ἄλλα ζένα στοιχεῖα ἐκ τῶν ἰδιωμάτων τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν προσλαβοῦσα ἐχρησίμευσεν ἔπειτα ὡς βᾶσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέρρευσαν καὶ διεμορφώθησαν αἱ νεώτεροι εὐρωπαϊκαὶ γλῶσσαι αἱ συνήθως *ρωμανικαὶ* καλούμεναι. Τὸ ἀλφάβητόν τῆς παρέλαβεν ἡ λατινικὴ ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἤδη πρὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης καὶ τοῦτο κατ' ἀρχὰς συνέκειτο ἐξ ἑνὸς καὶ εἴκοσι γραμμάτων.²

ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ

Ἰνα σχηματίσθαι τις ἀκριβεστέραν ἰδέαν περὶ τῆς γενέσεως, τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως καὶ τῆς παρακμῆς τῆς λατινικῆς γραμμα-

τείας, ὀφείλει νὰ παρακολουθησῆ πάσας τὰς περιόδους, τὰς ὁποίας αὐτὴ διήλθε, καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι πέντε, αἱ ἐξῆς:

I. Οἱ προϊστορικοὶ χρόνοι μέχρι τοῦ *Λιβίου Ἀνδρονίκου* (240 π. Χρ.).

II. Ἡ ἀρχαῖστικὴ περίοδος ἀπὸ τοῦ *Λιβίου Ἀνδρονίκου* μέχρι τοῦ *Κικέρωνος* (240—80 π. Χρ.).

III. Ὁ χρυσοῦς αἰὼν (80 π. Χ.—14 μ. Χρ.).

1) Οἱ χρόνοι τοῦ *Κικέρωνος*.

2) Οἱ χρόνοι τοῦ *Αὐγούστου*.

IV. Ὁ ἀργυροῦς αἰὼν (14—117 μ. Χρ.).

V. Οἱ χρόνοι τῆς ὀριστικῆς καταπτώσεως, ὁ σιδηροῦς αἰὼν (117 μ. Χρ. μέχρι τοῦ 5^{ου} μ. Χρ. αἰῶνος).

Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ σκοπὸς τῆς πραγματείας ταύτης εἶναι ἀπλῶς νὰ ἐξαρθῆ ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπὶ τὸ ρωμαϊκόν, ἀνάγκη ὅπως ἐκ τῶν εἰρημένων περιόδων θιγῶσι μόνον αἱ ἄμεσον σχέσιν πρὸς αὐτὸν ἔχουσαι καὶ τοῦτο μάλιστα ἐν τοῖς κυριωτέροις μόνον σημείοις.

Πρώτη περίοδος.

Προϊστορικοὶ χρόνοι μέχρι τοῦ *Λιβίου Ἀνδρονίκου* (240 π. Χ.).

Κατὰ τοὺς πέντε πρώτους αἰῶνας, οἵτινες ἦσαν χρόνοι ἀγῶνων καὶ πολέμων, τὸ πνεῦμα τῶν Ρωμαίων δὲν εἶχε τὴν ἀπαιτουμένην εὐκαιρίαν καὶ ἡσυχίαν, ὥστε νὰ παράσχη τι αὐτοτελὲς καὶ σημαντικὸν ἐν τῇ γραμματείᾳ. Περὶ ἐντέχνου ἀναπτύξεως αὐτῆς μόνον μετὰ τὸν πρῶτον *Καρχηδορικὸν* πόλεμον δύναται νὰ γίνῃ λόγος, ὅποτε ὁ εἰσέτι ἀμόρφωτος Ρωμαῖος εἰς ἄμεσωτέραν πρὸς τὸν Ἑλληνα σχέσιν ἔλθων, εἰλυθῆσθαι ὑπὸ τῆς ὑψηλῆς ἐκείνου μορφώσεως καὶ μεγάλην ἠσθάνθη εὐχαρίστησιν ἐκ τοῦ πλουσίου πνευματικοῦ βίου καὶ ἐκ τῆς κοσμοπολιτικῆς καὶ ἀνθρωπιστικῆς αὐτοῦ μορφώσεως. Μάτην ἐγένοντο ἀπόπειραι πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ ρεύματος τῶν χρόνων ἐκείνων διὰ μέσων μὴ πρακτικῶν. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐμαγνήτιζεν ἤδη καὶ αὐτὸς μάλιστα ὁ *Κάτων* φαίνεται, ὅτι ἐν πρεσβυτικῇ ἡλικίᾳ ἔμαθεν ἑλληνικά. Πολλάκις προηγουμένως ἀπεπέμφθησαν ἐκ τῆς Ρώμης Ἑλληνες φιλόσοφοι καὶ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ *Ἐπικουρείος Ἀλκίος* καὶ *Φιλίσκος* (τὸ 589 ἀπὸ κτίσεως τῆς πόλεως), ὁ *Ἀκκιδημεικὸς Καρνεάδης*, ὁ *Στωϊκὸς Διογένης* καὶ ὁ *Περικατη-*

τικὸς *Κριτόλαος*. Ἄλλ' ἀκατάσχετος ὁ Ἑλληνισμὸς ἰδίως μετὰ τὴν πτώσιν τῆς *Κορίνθου* εἰσέδυσεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἢ ἑλληνικὴ παιδεία τότε πανταχοῦ διαδοθεῖσα ὑπεβοήθησε τὸ αἰσθητικὸν τῶν Ρωμαίων αἶσθημα εἰς τὸ νὰ προαγάγῃ τοῦτο τὴν ἐπιτηδειότητα τῆς ἐκφράσεως τῆς λατινικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία, ὡς εἶχε τότε, ἦτο ἀτελεστάτη καὶ ἀκαλλιέργητος, μόνις δὲ ἢ καὶ οὐδόπως θὰ ἦτο καταληπτὴ ἀργότερον εἰς τὸν *Οράτιον* καὶ εἰς τὸν *Κικέρωνα*.

Δευτέρα περίοδος.

Ἡ ἀρχαῖστικὴ περίοδος ἀπὸ τοῦ *Λιβίου Ἀνδρονίκου* μέχρι τοῦ *Κικέρωνος* (240—80 π. Χ.).

Ἡ περίοδος αὕτη, ἐν ᾧ ὑπὸ πολιτικὴν ἐποψιν περιλαμβάνει τὴν μεγάλην τῆς Ρώμης ἀκμὴν, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς γραμματείας παρίσταται εἰσέτι ἀτελής.¹ Ἡ γλῶσσα ἐπρεπεν εἰσέτι νὰ μορφωθῆ, μόνις δὲ περὶ τὰ τέλη ταύτης τῆς περιόδου κατῶρθωσεν ἡ ἑλληνικὴ μόρφωσις νὰ καταστήσῃ τοὺς Ρωμαίους ἐπιτηδεῖους εἰς τὴν παραγωγὴν ἰδίων πνευματικῶν προϊόντων φερόντων ἀνωτέραν ἀξίαν παρ' ὅτι ἦσαν τὰ μέχρι τοῦδε ἐπιδειχθέντα. Ἡ ἐντεχνος ρωμαϊκὴ γραμματεία στηρίζεται ὀλοσχερῶς ἐπὶ βᾶσεως ἑλληνικῆς. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις, ἡ ὁποία οὐδέποτε ἐξέλιπεν ὀλοτελῶς, καθίστατο ὀλονὲν γενικωτέρα, ἰσχυροτέρα καὶ βαθυτέρα ἢ γνωριμία τῶν Ρωμαίων μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐν τῇ κάτῳ Ἰταλίᾳ καὶ ἀπὸ τοῦ πρώτου *καρχηδονικοῦ* πολέμου ἐν *Σικελίᾳ*, ἔπειτα δὲ (μετὰ τὸν δεύτερον *καρχηδορικὸν* πόλεμον) ἐν Ἑλλάδι καὶ *Μικρᾷ Ἀσίᾳ*, ἡ δρᾶσις τοῦ *Ἐρρίου* ἐν *Ρώμῃ* ἀπὸ τοῦ 204 ἔτους π. Χρ., ἡ ἐπιδειχθεῖσα ἐκ μέρους τῶν ὑψηλοτέρων κύκλων καὶ μάλιστα τῶν *Σκιπίωνων* ἐπιδεκτικότης τῆς νέας παιδείσεως, ἡ παρουσία πολλῶν Ἑλλήνων ἐν *Ρώμῃ*, ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφέων, ἡ χρησιμοποίησις τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν ἐν τῇ ἐκπαίδευσί τῆς νεότητος καὶ ἡ ὀλονὲν ἀναπτυσσομένη τῶν ἐθνῶν συγκοινωνία διὰ τῆς ἐξάπλωσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, ταῦτα πάντα συνετετέλεσαν ὅπως οἱ Ρωμαῖοι ὑποκύψουσιν

εἰς τὴν δυνάμιν τῆς υπερτέρας ξένης παιδείσεως. Κατὰ τῆς δυνάμει ταύτης ἠγωνίζοντο οἱ συντήρητικοί, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίνετο ὁ πρεσβύτερος *Κάτων*, πλὴν ὁ ἀγὼν αὐτῶν ἦτο πλέον ἀναχρονισμὸς ἄλλ' ἀνωφελὴς ὡσαύτως ἀπέβη ἢ ἐπανειλημμένη ἐκ τῆς *Ρώμης* ἐκδίωξις Ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ ρητόρων, διότι καθ' ἃ ὁ *Οράτιος* (ἐν *Ἐπ.* II 1, 156 κ. ε.) λέγει: «*Graecia capta ferum victorem cepit et artes intulit agresti Latio*» τοῦτ' ἐστὶν αἱ Ἑλλὰς κυριευθεῖσα ἐδέσποσε τοῦ ἀγροῦ καὶ κατακτητοῦ καὶ εἰσήγαγε τὰ ἀριστοτεχνήματα εἰς τὸ ἀγροῦ καὶ Λατίον». Ὁ ἑλληνίζων *Κόιντος Ἐρριος* ἀφῆκεν ἐποχὴν ὅσον ἀφορᾷ καὶ εἰς τὸν τύπον καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν, διότι οὗτος ἀντικατέστησε τὸν ἕως τότε εὐχρηστον *Κρόνιον* στίχον διὰ τοῦ ἐξάμετρου καὶ συνετέλεσε πολὺ εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ γραπτοῦ λόγου. Ἐν τῇ ποιήσει ἐξέχει τὸ δράμα καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ κωμῶδία, ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τραγωδία, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν ἑλληνικῶν προτύπων. Πλὴν καὶ τὸ ἔπος, ἀφ' οὗ ἐγένοντο τὰ πρῶτα ἐπικά δοκίμια ὑπὸ τοῦ πρώτου ἐπικοῦ ποιητοῦ *Λιβίου Ἀνδρονίκου* (272—207 π. Χ.) ἐκαλλιεργήθη ὑπὸ τοῦ *Κοῖντου Ἐρρίου* (239—169 π. Χ.), ὅστις ἐν *Τάραντι* παιδευθεὶς πρώτως ἐξωκειώθη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν γραμματείαν, ὡς ἐκ τοῦ ὁποίου ἴσως καὶ ἔλαβε τὸ ἐπώνυμον *Græcus* ἢ *Semigræcus*. Οὗτος διακρινόμενος ἰδίως ὡς ἐπικός ποιητὴς ὀνομάζετο ρωμαϊκὸς *Ὀμηρος*. Ἐν τῇ πεζογραφίᾳ εὐρίσκομεν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὴν ἱστοριογραφίαν καὶ τὴν νομομάθειαν ὡς ἀπαρχὰς τῆς ρητορείας. Ἀλλὰ καὶ μεθ' ὅλας τὰς γενομένας ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ προόδους ὑπὸ τῶν Ρωμαίων φέρουσι τὰ πάντα ἀρχαῖστικὸν τινα χαρακτῆρα. Τὰ ἱστορικὰ χρονικά τοῦ *Φαβίου Πικτωρος* καὶ ἄλλων κατὰ τὸν 3^{ον} π. Χ. αἰῶνα ἦσαν ἑλληνιστὶ γεγραμμένα. Πρῶτος δὲ *Λατίνος* ἱστορικὸς ἀναφέρεται ὁ *Μάρκος Πόρκιος Κάτων* ὁ *Τουσκουλανός*, τοῦ ὁποίου τὸ σπουδαῖον ἱστορικὸν ἔργον *origines* ἐν 7 βιβλίοις ἀπωλέσθη. Ὅτι δὲ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ *Κάτωνος* ἡ τέχνη τοῦ λέγειν ὑπὸ Ἑλλήνων ρητόρων ἐδιδάσκετο, τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ψήφισμά τι ἐκ τοῦ ἔτους 161 π. Χ. ἐπιτάσσον τὴν ἐκ τῆς *Ρώμης* ἀπέλασιν τῶν Ἑλλήνων ρητόρων. Πλὴν τῆς ἐπιστήμης τοῦ δικαίου, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀνεδείχθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἰδίως ὁ *Πόπλιος Μούκιος Σκαιόλας* καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ *Κόιντος Μού-*

1. *Th. Mommsen*, röm. Geschichte I Bd, 7. Aufl. SH 11—12 Berlin 1881.

2. *Hermann Bender*, Grundriss der röm. Literaturgesch. für Gymnasien, S. 2, Leipzig 1889.

1. *Hermann Bender*, Grundriss der röm. Literaturgesch. S. 9—10, Leipzig 1889.

κιος Σκαϊβόλας, ἔσχον σπουδαίαν ἐπίδρασιν αἱ γραμματικαὶ μελέται τοῦ Μαλλώτου Κράτητος, ὅστις τὸ 159 ἐδίδασκεν ἐν Ρώμῃ. Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὴν κωμωδίαν, ἔλαβεν αὕτη γνησίαν ρωμαϊκὴν χροιάν διὰ τοῦ Πλαύτου. Καὶ ἀληθὲς μὲν, ὅτι δὲν φαίνεται οὗτος ἐντελῶς ἀπὸ ἀλλογενῶς τῆς μιμήσεως ἑλληνικῶν προτύπων (τοῦ Μενάνδρου, τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Διφίλου), ἀλλὰ πᾶν ὅτι ἔδανε ἰσθὴ ἐξεργάσθη αὐτὸ μετ' ἰδιοφυίας καὶ ἐλευθερίας. Περί δὲ τῆς γλώσσης αὐτοῦ ὁ Κοϊντιλιανὸς λέγει αὖν τῇ γλώσσῃ τοῦ Πλαύτου θὰ ἔλλαον αἱ Μούσαι, ἂν ἤθελον ὁμιλήσει λατινιστί. Πιστὸς μιμητὴς ἑλληνικῶν κωμωδιῶν ὑπῆρξεν ὁ Πόπλιος Τερέντιος, ὅστις καὶ χαρακτηρίζεται ὡς δημιουργὸς τῆς ὑψηλοτέρας κωμωδίας. Ἑλληνικὰ ὀνόματα φέρουσιν αἱ ἐξ αὐτοῦ κωμωδίαί. Αἱ δ' ἑλληνικαὶ ἐν τῇ λατινικῇ λέξεις *tragedia, comedia, theatrum, scaena* καὶ λοιπαὶ μαρτυροῦσι καὶ αὐταὶ τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἐνταῦθα ἐπίδρασιν. Ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ θεάτρου διασκευὴ ἦτο παρομοία πρὸς τὴν τοῦ ἑλληνικοῦ. Διαρκὲς θεάτρον δὲν ὑπῆρχεν, ἀλλὰ ξύλινον παράπηγμα ἐχρησίμευεν ὡς τοιοῦτον εἰς τὰς δραματικὰς παραστάσεις, εἰς τὰς θηριομαχίας καὶ τὰ τοιαῦτα. Λέγεται δέ, ὅτι τὸ 580 π. Χ. ἰδρύθη μὲν ὑπὸ τοῦ Σκαύρον ἐν Ρώμῃ θεάτρον ὑπερμέγεθες ἐπὶ 360 κιόνων στηριζόμενον καὶ διὰ 3,000 ἀγαλμάτων, διὰ ταπῆτων καὶ εἰκόνων πολυτελῶν κεκοσμημένον, ἀλλὰ πάντα ταῦτα παρεσκευάσθησαν δι' ἓνα μόνον μῆνα. Τὸ θεάτρον τοῦτο περιελάμβανεν 80,000 ἀνθρώπων, εἰς δὲ τὰς ἐν αὐτῷ γενομένας θηριομαχίας ἔλαβον μέρος 150 πάνθηρες, 5 κροκόδειλοι καὶ εἰς ἵπποπόταμος. Τὸ ρωμαϊκὸν δημόσιον, ὡς ἐκ τοῦ χαρακτηρὸς αὐτοῦ ἀρεσκόμενον μᾶλλον εἰς τὰς θηριομαχίας, τὴν πάλην, τὰς πυγμαχίας, σχοινοβασίαν καὶ τὰ τοιαῦτα, δὲν ἠὲ χαριστέον τόσον ἐκ τῶν δραματικῶν παραστάσεων καὶ διὰ τοῦτο πολλάκις ἐν τῷ μέσῳ δραματικῆς παραστάσεως οἱ θεαταὶ ἀθρόοι ἀπήρχοντο, ἵνα εὖρωσιν ἀλλαγῶν τέρψιν καὶ διάχυσιν, ὁποῖαν ἐπεθύμουν. Αναφέρεται μάλιστα, ὅτι κατὰ τινὰ ἑορτὴν τὸ 167 π. Χ. γενομένην ὁ θεατρῶν ἰδὼν, ὅτι οἱ Ἕλληνες αὐληταὶ δὲν ἐκίνουν τὸ διαφέρειν τοῦ κοινοῦ οὐδ' ἕτερον αὐτὸ διὰ τῆς μουσικῆς, ὠφελήθη σπουδαίως παρορμησάσας αὐτοὺς νὰ μαστιγώσωσιν ἀλλήλους, τὸ ὁποῖον καὶ γενομένον ἠὲ χαριστέον πολὺ τοὺς θεατάς.

Τρίτη Περίοδος.

Ὁ χρυσοῦς αἰὼν τῆς ρωμαϊκῆς γραμματείας (80 π. Χ.-14 μ. Χ.).

Ὁ τι πρὸ πάντων χαρακτηρίζει καὶ διακρίνει τὴν περίοδον ταύτην (ἡ ὁποία καλεῖται καὶ Κικερώνιος Αὐγούστειος) εἶναι ἡ ὀριστικὴ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ὑπερίσχυσις. Ὁ τὴν Ἰταλίαν ὑπερπλημμυρήσας ποταμὸς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὡς ἐκφράζεται ὁ Κικέρων (de rep. II, 19, 34) λέγων *annis abundantissimus graecarum disciplinarum et artium*, ἔδειξεν ἤδη ὑπ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τὴν καρποφόρον αὐτοῦ ἐνέργειαν. Ἡ συγῆ πρὸς τοὺς Ἕλληνας σχέσις καὶ συγκοινωνία τῶν Ρωμαίων ἐπήνεγκε τὴν ἀνεκγέννησιν αὐτῶν διὰ τῶν ναμάτων τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ ἀρετῆς. Καὶ ἀληθὲς μὲν, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλλάδος ἡ Ρώμη ἐπλούτησεν ἐκ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς χώρας ἐκείνης καὶ ἀνεπτύχεν ἐν ἑαυτῇ τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ, ἐν τούτοις ὁμως μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου οὐδὲν ἔτυχε νὰ ἐπιδείξη προῖον πολλοῦ λόγου ἀξίον. Ὅσοι τῶν Ρωμαίων ἀνῆκον εἰς τὴν ὑψηλοτέραν τῆς κοινωνίας τάξιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ γνωρίσωσι τὰ ἔργα καὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης τῶν Ἑλλήνων, νὰ ἐπισκέπτονται τὴν χώραν ἐκείνων καὶ νὰ ἴδωσιν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ μέρη, ἐνθα παρήγοντο καὶ ἐκαλλιεργούντο τὰ θαυμάσια τῆς ἑλληνικῆς μεγαλοῖας καὶ καλαισθησίας προῖοντα, ἰδίως δὲ τὰς κλεινὰς Ἀθήνας, τὴν τηλαυγῆ ταύτην τῶν φώτων ἐστίαν. Ἡ γυνῶσις ὄλων τούτων ἐθεωρεῖτο εὐπρέπεια τρόπων ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τῆς ἀρχαίας Ρώμης τέκνων, πάντες δὲ τὸ πλεῖστον ἐν Ἀθήναις, ἐν Ρόδῳ καὶ ἀλλαχοῦ περὶ τὴν ἑλληνικὴν σπουδάζοντες τοσοῦτον ἐγκρατεῖς αὐτῆς ἐγίνοντο, ὥστε εὐχερῶς καὶ ὠμίλου καὶ ἔγραφον ἑλληνιστί. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐναντίον συνέβαινε· πολλοὶ δὲ ἦλον ὅτι Ἕλληνες κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἰς Ρώμην ἀπερχόμενοι εἰργάζοντο ἐκεῖ ὡς διδάσκαλοι τῆς ρητορικῆς, ὡς οἰκοδιδασκαλοι, ὡς ἀναγνώσται, ὡς παιδαγωγοὶ κτλ. καὶ πολλάκις μὲν οἱ ἐπιπόλοι καὶ ἀλαζονικοὶ τρόποι τινῶν ἐξ αὐτῶν παρεῖχον ἀφορμὴν ὅπως περιφρονῶνται ὅλοι καὶ *Græculi*¹ ἐπονομαζώνται, μετ' ὅλα ταῦτα ὁμως ἦσαν οὗτοι ἀπαραίτητοι· διότι παρ' ὅλην τὴν φαινομένην κατὰ τοῦ Ἑλ-

1. Cic. de or. 1, 402.

ληνισμού σκληρότητα τῶν Ρωμαίων τὴν ἐπιδειχθεῖσαν μάλιστα καὶ ὑπ' ἀνδρῶν, ὁποῖος ἦτο ὁ Κικέρων, καὶ μετ' ὅλον τὸν κομπασμὸν τῆς ὑπερίσχυσεως τοῦ ρωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ τῶν ρωμαϊκῶν τρόπων ὀλοσχερῶς ἐπεκράτει ἐξάρτησις ἐν παντί, τὸ ὁποῖον ἀνεφέρετο εἰς τὸν τύπον τῆς τέχνης, καὶ ἐν πολλοῖς, τὰ ὁποῖα ἀπέβλεπον εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν λογοτεχνικῶν προῖοντων. Ἑλληνικὰ συγγράμματα καὶ ἰδίως ρητορικοὶ λόγοι μεταγλωττίζοντο ἐν τῇ σχολῇ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς πρὸς ἄσκησιν. Διὰ τοῦ ἀνεπτυσσομένου ἔμπορίου τῶν βιβλίων διεδόθησαν οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ταχύτερον καὶ γενικώτερον. Ὁ Ἀττικὸς ὑπῆρξεν ἐκδότης τῶν συγγραμμάτων τοῦ Κικέρωνος, ὑπὸ δὲ τοῦ Ορατίου¹ μνημονεύονται οἱ Σόσιοι ὡς βιβλιοπῶλαι ἐπὶ προσηθεῖα ἐργαζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ δημόσιαι βιβλιοθήκαι ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀσινίου Παλλίου καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου. Δι' ὅλων λοιπὸν τῶν μέσων τούτων ἀνεπτύχθη παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ζωρὰ καὶ ἀκατάσχετος πρὸς φιλολογικὴν δρασιν διέγερσις· καὶ δὲν ἔλειπε μὲν παρὰ τὴν ἑλληνίζουσαν ταύτην τάσιν καὶ διεύθυνσιν ἡ ἑθνικὴ τοῦ ρωμαϊκοῦ λαοῦ γραμματεία, ἀλλ' αὕτη ἦτο δευτερεύουσα ὑπ' ὀλίγων μόνον, οἷον τοῦ Λουκρητίου καὶ τοῦ Ουάρρωνος ἐκπροσωπούμενη, οὐδ' ἦτο ὄλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ ἐπίδρασις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπῆρξε τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε δι' αὐτῆς προῆλθεν εἰς μέσον ἡ ἀκμὴ τῆς λατινικῆς γραμματείας, ὁ χρυσοῦς αὐτῆς αἰὼν, κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ λατινικὴ γλώσσα εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἀνεπτύχθη, ὥστε καὶ μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ χιλιετηρίδα ὀλόκληρον ἐδέσποε τῆς μορφώσεως τῶν ἑθνῶν ἢ καὶ ἐπηρέαζεν αὐτὴν σημαντικῶς. Ἀλλ' εἰς τοιαύτην ἀναμόρφωσιν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην σπουδαίως συνετέλεσαν καὶ δύο πρὸ πάντων μεγάλοι ἄνδρες, ὁ Κικέρων καὶ ὁ Αὐγουστος. Ἐκ τούτων ὁ πρῶτος ἐρμηνευτὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας γενόμενος εἰσῆγαγεν αὐτὴν εἰς Ρώμην καὶ διαπρέψας ὡς ὁ μέγιστος τῶν ρωμαίων ρητῶν ἐδημιούργησε τὸν τέλειον ὡς πρὸς τὸν τύπον πεζῶν λατινικῶν λόγων τὸν δυνάμενον νὰ χρησιμεύῃ ὡς πρότυπον. Ὁ δὲ Αὐγουστος, ὁ καὶ δικαίως ἀποθεωθεῖς, ἀφ' οὗ καὶ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ ἐν τῷ ἐξωτερικῷ τοῦ κράτους ἐξησφάλισε

1. Horat. ep. 1, 20, 2 καὶ art. poet. 345.

τὴν εἰρήνην, ἀνέλαβε τὸν εὐγενῆ καὶ ἐξανθρωπιστικὸν ἀγῶνα προστατεύων καὶ καλλιεργῶν τὰ γράμματα, τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς τέχνας καὶ γενναίως ἀνταμείβων τοὺς μετ' ἐπιτυχίας περὶ αὐτὰς ἀπολογούμενους. Εὐτυχῶς δ' εὖρε καὶ συναντιλήπτορα ἐπίσης εὐγενῆ, τὸν ζᾶπλουτον καὶ εἰς ἄκρον φιλόμουσον *Μαικήναν*, τοῦ ὁποῖου καὶ παροϊμιῶδες κατέστη τὸ ὄνομα. Ὁ *Μαικήνας* οὗτος, ὁ *Ουεργίλιος*, ὁ *Ορατίος*, ὁ *Οβόδιος* καὶ ἄλλοι ἐπιφανεῖς τῶν χρόνων τούτων ἄνδρες ἀπέτελλον ἰδιαίτερον κύκλον περὶ τὸν κραταῖον καὶ μουσοτραφῆ ἐκείνον ἡγεμόνα, ὅστις δὲν ἔλειπεν, ὡς ἄλλος *Περικλῆς*, καὶ τὴν πρωτεύουσαν νὰ ἐξωραίσῃ καὶ νὰ πλουτίσῃ διὰ πολλῶν μεγαλοπρεπῶν δημοσίων κτιρίων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κικέρωνος (80-40 π. Χ.) ἀνεπτύχθη σπουδαίως ἡ ἐγλωττία ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ εὐροῦσα τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς τῆς, μετ' αὐτῆς δ' ἐκ παραλλήλου ἐβάδιζε καὶ ἡ θεωρητικὴ τῆς ρητορικῆς ἀνάπτυξις, τὴν ὁποῖαν τὸ πλεῖστον κατεῖχον οἱ Ἕλληνες. Ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην ὁ Κικέρων πρὸς τὸν *Δημοσθένη* παραβαλλόμενος δικαίως θεωρεῖται ὁ μέγιστος τῶν Ρωμαίων ρητῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φιλοσοφία ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ λαμπρότατα ἐξεπροσωπήθη, πρακτικὸν καὶ ἐκλεκτικὸν λαβοῦσα χαρακτηριστῆρα συμφῶνως πρὸς τὸν ἑθνικὸν τῶν Ρωμαίων χαρακτῆρα¹. Δὲν πρέπει ὁμως νὰ παρίδωμεν ἐνταῦθα, ὅτι ἔλειπεν εἰς αὐτὸν ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν *Δημοσθένη* μεγαλοψυχία καὶ ἡ σταθερὰ καὶ ἀκράδαντος τοῦ χαρακτῆρος δύναμις. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Κικέρων καὶ μεγαλοφυῖαν εἶχεν ἱκανὴν καὶ φαντασίαν πλουσίαν καὶ εὐροῖαν λόγου σπανίαν, τὰ φιλοσοφικὰ αὐτοῦ συγγράμματα φέρουσιν ἐπιπολαιότητά τινα καὶ ἔλλειψιν ἐμβριθεῖας. Ἀλλὰ καὶ ἄλλοι σπουδαῖοι συγγραφεῖς διεκρίθησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὡς ὁ *Γάιος Ἰούλιος Καῖσαρ* (99-44 π. Χ.) γνωστὸς ὡς στρατηγός, πολιτικός, ρητῶν καὶ ἱστορικός, καὶ ὁ *Γάιος Σαλλούστιος Κρίσπος* (86-35 π. Χ.) ὁ δεῦτερος μάλιστα παραβάλλεται πρὸς τὸν *Θουκυδίδη* χωρὶς νὰ δύναται νὰ

1. Ἡ μεγάλη τοῦ ἀνδρὸς ἀξία ὡς φιλοσόφου ἔγκειται ἐν τούτῳ, ὅτι πρῶτος αὐτὸς κατέστησε προσιτὴν εἰς τοὺς ὁμογενεῖς τοῦ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἐν γλώσσῃ λατινικῇ καὶ πρῶτος αὐτὸς ἐδημιούργησεν ἄρους ἐπιστημονικοῦ λατινιστί πρὸς παραστάσιν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν καὶ ἐξηλίξεν.

ονομασθῆ μιμητῆς αὐτοῦ. Ὡς πολυμαθῆς δὲ τῶν χρόνων τούτων εἶνε γνωστός ὁ Μάρκος Τερέντιος Οὐάργρων (116—28 π. Χ.), ὅστις διὰ τῆς πολυμαθείας αὐτοῦ διαρκῆ παρέσχεν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς γραμματικὰς σπουδὰς.

Ἄριστον ἐπίδοσιν ἔλαβεν ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ ἡ ποίησις προαχθεῖσα εἰς ὑψηλὴν τέχνην καὶ τελειότητα ὡς πρὸς τὴν μορφήν· ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ ἄρχοντες τῆς πολιτείας ἠνύθουν αὐτήν, ἐξ ἀπάσης τῆς Ἰταλίας συνέρρεεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν πλῆθος πολὺ ποιητῶν, οἵτινες καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ διάφορα εἶδη, τὸν μῦθον, τὸ ἔπος καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ συνδεομένην διδακτικὴν ποίησιν, ἰδίως ὅμως τὴν λυρικὴν ποίησιν εἰς τὰς διαφόρους αὐτῆς μορφάς, τὴν σάτυραν, τὴν ἐλεγείαν¹ κτλ.

Ὡς πρὸς τὸ ἔπος ἐξέχει ὁ Πόπλιος Οὐεργίλιος Μάρων (70—19 π. Χ.), ὅστις ἰδίως διὰ τῆς Αἰνείαδος αὐτοῦ ἀπηθανάτισθη καὶ Ρωμαϊκὸς Ὀμηρος ἐκλήθη. Ἐν τῷ ἐπικῷ τούτῳ ποιήματι συμπεριέλαβεν ὁ ποιητῆς καὶ τὴν *Μιᾶδα* καὶ τὴν *Ὀδύσειαν* τοῦ Ὀμήρου, τὰς ὁποίας καὶ ἀκολουθεῖ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔκφρασιν καὶ εἰς τὴν ἐμπειροτεχνίαν· τὴν ὕλην ὅμως ἠρύσθη οὐχὶ μόνον ἐκ τοῦ Ὀμήρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν κυκλικῶν ποιητῶν καὶ ἐκ τοῦ Ἀπολλωνίου τοῦ Ροδίου. Ἄλλ' ἡ μεγίστη τοῦ Οὐεργιλίου ἀξία ἐγκείται ἐν τούτῳ ἀκριβῶς, ὅτι ἐν τῇ Αἰνείαδι συνύφηνε τὸν ἐπιχώριον ἰταλικὸν μῦθον καὶ διὰ τῆς προσθήκης στοιχείων γνησίως ρωμαϊκῶν ὡς καὶ τῶν πορισμάτων τῶν ἐπιστημονικῶν αὐτοῦ σπουδῶν κατώρθωσε νὰ θεωρηθῆ τὸ ἔργον του τοῦτο μέγα ἐθνικὸν ἀριστούργημα. Μετ' ὅλην ὅμως τὴν πλήρη τέχνης ἐπιμέλειαν καὶ τὴν εὐσυνείδητον αὐτοῦ σπουδὴν ὁ Οὐεργίλιος δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ τὴν μοναδικὴν τῶν ὀμηρικῶν ἐπῶν δύναμιν.

Ἄλλὰ καὶ ἐτέρους Ἕλληνας ποιητὰς ἐμιμήθη ὁ Οὐεργίλιος εἰς ἄλλα εἶδη τῆς ποιήσεως, τὸν μὲν Θεόκριτον διὰ τῶν Βουκολικῶν του, τὸν δὲ Ἡσίοδον διὰ τῶν Γεωργικῶν.

Ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει καὶ ἐν τῇ σατύρῳ διέπρεψεν ὁ Κόϊντος Ὀράτιος Φλάκκος (65—8 π. Χ.) δικαίως θεωρούμενος ὁ μέγιστος τῶν Ρωμαίων λυρικός ποιητῆς. Οὗτος μετεφύτευσε εἰς τὸ ἰταλικὸν ἔδαφος τὴν λυρικὴν τῶν

Ἑλλήνων ποίησιν ἐν τοῖς καλλίστοις καὶ ποιητικωτάτοις τύποις αὐτῆς, ὡς εἶχεν ἀναπτύξει αὐτοὺς ἡ ἑλληνικὴ τέχνη. Ἐν ταῖς ὠδαῖς αὐτοῦ καὶ ὡς πρὸς τὴν ὕλην καὶ ὡς πρὸς τὴν μετρικὴν ἔσχεν ὑποδείγματα ἑλληνικὰ μιμηθεῖς τὸν Ἀνακρέοντα, τὸν Ἀλκαῖον, τὴν Σαπφῶ καὶ ἄλλους· πιθανὸν δὲ θεωρεῖται, ὅτι ἐδοκίμασε νὰ ποιήσῃ ὠδὰς ἑλληνιστί πρὶν ἢ παρουσιάσῃ εἰς μέσον τὰς λατινικὰς αὐτοῦ ὠδὰς. Ἄλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐπωδοῖς ἐδανείσθη τὴν ποιητικὴν μορφήν παρὰ τοῦ Ἑλληνος ποιητοῦ Ἀρχιλόχου. Μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιτηδειότητος ἐκαλλιέργησε καὶ τὴν σάτυραν, τὸ μόνον εἶδος τῆς ποιήσεως, τὸ ὁποῖον ἐφεύρον καὶ ἀνέπτυξαν οἱ Ρωμαῖοι. Τελευταῖον αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Ὀρατίου δεικνύουσιν ἄνδρα φέροντα μέγαν θησαυρὸν γνώσεων καὶ πείρας, ἄνδρα λεπτῆς μορφώσεως.

Ἐν τῇ διδακτικῇ ποιήσει ἀξιωματικῶς ἐνταῦθα εἶναι ὁ Τίτος Λουκρήτιος Κάρος (98—55), ὅστις ἐν τῷ διδακτικῷ ποιήματι αὐτοῦ *de rerum natura* ἀναπτύσσει τὴν Ἐπικούρειον φυσικὴν, ψυχολογικὴν καὶ ἠθικὴν, ἐν ᾧ ὡς πρὸς τὴν παράστασιν ἀκολουθεῖ τὸν Ἐμπεδοκλέα καὶ τὸν Ἐρριγῶν. Ὁ Λουκρήτιος μεγάλην ἐξήσκησεν ἐπίδρασιν καὶ ἐπὶ τὸν Ὀράτιον καὶ ἐπὶ τὸν Ὀβίδιον.

Ἐν τῇ ποιητικῇ ἀφηγήσει καὶ ἰδίως ἐν τῇ ἐρωτικῇ ἐλεγείᾳ ἐξέχει ὁ Πόπλιος Ὀβίδιος *Νάσων* (43 π. Χ.—17 μ. Χ.). Ἐν τῇ τελευταίᾳ ταύτῃ ἦτοι τῇ ἐλεγείᾳ εὐρίσκει ὁ ἴδιος τὴν κυρίως δύναμιν αὐτοῦ. Ὅτι δὲ καὶ οὗτος δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένος τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς μιμήσεως ἑλληνικῶν προτύπων, τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ περιεχομένου καὶ ἐκ τῶν τίτλων πολλῶν ποιημάτων αὐτοῦ, τῶν ὁποίων σπουδαιότατον εἶναι αἱ *Μεταμορφώσεις*. Ἐν τῷ ποιήματι τούτῳ ὠφελήθη ἰδίως ἐκ τοῦ Νικάνδρου (περὶ τὸ 160 π. Χ.) καὶ ἐκ τοῦ Παρθενίου (περὶ τὸ 50 π. Χ.).

Τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην συντελεσθέντα ἐν τῇ πνευματικῇ τῶν Ρωμαίων κινήσει καὶ δράσει ὑπὸ τὴν εὐεργετικὴν πάντοτε τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος ἐπήρσαν. Ὅτι ἠδυνήθη νὰ παραγάγῃ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, τοῦτο κατώρθωσεν ὁ ρωμαϊκὸς κόσμος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Αὐγούστου. Ἡ Ρώμη ἐφθασε τότε εἰς τὸ ζεῖθ τῆς ἀκμῆς καὶ εὐημερίας αὐτῆς· ἐν ᾧ ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς ἐξετάθη καὶ εἰς τὰ ἀπώτατα τῆς γῆς σημεία, ἄκρα ἡσυχία καὶ ἀκριβῆς τάξις ἐπε-

κράτει ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἡ δὲ πνευματικὴ μὀρφωσις διὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν θησαυρῶν τοῦ ἰταλικοῦ ἔδαφους καὶ τοῦ ἰταλικοῦ οὐρανοῦ, διὰ τῶν λαμπροτάτων προϊόντων τῆς γραμματείας καὶ τῆς τέχνης λαοῦ ἀδελφοῦ ἐξόχως πεπρωτισμένου καὶ πνευματικῶς ὑπερέτερου, διὰ τῆς ὅλης φιλοσοφίας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ἀναπτυχθεῖσα ἐφθασεν εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, πέραν τοῦ ὁποίου δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ φθάσῃ. Τὸν χρυσοῦν τοῦτον αἰῶνα διεδέχθη ἔπειτα ὁ ἀργυροῦς (14—117 μ. Χρ.) καὶ τοῦτον πάλιν ὁ σιδηροῦς (117 μ. Χρ. μέχρι τοῦ 5' αἰῶνος), ἀλλ' οἱ αἰῶνες οὗτοι εἶναι πλέον αἰῶνες παρακμῆς καὶ ἐπειδὴ ἐξέρχονται τῶν ὁρίων τῆς παρουσίας πραγματείας, οὐδὲν δύναται νὰ λεχθῆ περὶ αὐτῶν ἐνταῦθα.

Πρὶν δὲ καταστρέψω τὸν λόγον ὡς κατακλιθεῖς αὐτοῦ καὶ ὡς τελικὸν συμπέρασμα ὀφείλω συντομώτατα νὰ ἐξάρω τὰ ἐξῆς σπουδαιότατα σημεία:

Οὐ μόνον ἐν τῇ ποιήσει καὶ ἐν τῇ λογοτεχνίᾳ καθόλου, ἀλλὰ καὶ ἐν πάσῃ σχεδὸν ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ καλλιτεχνίᾳ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπέδρασε σπουδαίως ἐπὶ τὸ ρωμαϊκὸν καὶ δι' αὐτοῦ ἔπειτα ἐπὶ τὸ πνεῦμα τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος. Πανταχοῦ σχεδὸν εὐρίσκουμεν τὸν Ρωμαῖον μιμητὴν τῶν ἑλληνικῶν προτύπων. Καὶ ἀληθῆς μὲν, ὅτι δὲν ἐφθασεν οὗτος εἰς τὸ ὕψος καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου, τῆς ἑλληνικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἑλληνικῆς καλλιτεχνίας, ἐπραξεν ὅμως ὅτι ἐπέτρεπον εἰς αὐτὸν αἱ φυσικαὶ δυνάμεις καὶ ὁ χαρακτήρ του· τὴν ἐπιστήμην μάλιστα τοῦ δικαίου ἀνέπτυξε καὶ προήγαγε σχεδὸν ἀνεξαρτήτως¹ ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιδράσεως. Ἄλλ' ἂν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ σοφία καὶ τέχνη ἀνεγέννησαν καὶ ἀνεμόρφωσαν τὸ ρωμαϊκὸν ἔθνος, αὐτὰ ταῦτα ἀνεγέννησαν καὶ ἀνεμόρφωσαν πάντας σχεδὸν τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως οὐ μόνον ἐν τῇ ἀρχιότητι διὰ τῶν Ρωμαίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους διὰ τῆς Ἰταλίας, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, περὶ τὰ μέσα τοῦ 16' αἰῶνος πληθὺς Ἑλλήνων σοφῶν καὶ λογίων κατέφυγε συναποκομιζούσα ὅτι ἠδύνατο καὶ εἶχε πρόχειρον ἐκ τῶν θησαυρῶν

1. Νεώτεροι ὅμως ἔρευναί καὶ μελέται ἰδίως περὶ τὸ Ἀττικὸν δίκαιον ἀποδεικνύουσιν, ὅτι καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου ἐπέδρασεν εὐεργετικῶς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἐπὶ τὸ ρωμαϊκόν.

τῆς πατρῴας πνευματικῆς κληρονομίας. Ναί! τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ σοφία τῶν ἡμετέρων προγόνων ὑπῆρξαν ἡ πνευματικὴ κολυμβήθρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐβαπτίσθησαν τὰ ἔθνη. Ὁ ἀρχαῖος ἑλληνισμὸς φαίνεται, ὅτι ἄνωθεν ἦτο προωρισμένος, ἵνα παράσχη εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν μεγίστην ἐπὶ τῆς γῆς εὐεργεσίαν καὶ αὐτὴ δὲν ἔπαυσεν οὐδὲ θὰ παύσῃ μετὰ σεβασμοῦ καὶ θαυμασμοῦ νὰ κλίνη τὸ γόνυ πρὸ τοῦ ἀνυπερβλήτου μεγαλείου καὶ τῆς εὐεργετικῆς δυνάμεως τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πνεύματος, τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης καὶ τοῦ ἀρχαίου ἑλλ. πολιτισμοῦ. Τὴν ἀληθῆ ταύτην λατρείαν δύναται τις νὰ παρακολουθήσῃ καὶ κατὰ τοὺς μέτους αἰῶνας καὶ σήμερον, ὅποτε οὐ μόνον τὰ πολυλαχοῦ τῆς Ἑσπερίας ἰδρυμένα *Μουσεῖα* εἶναι πλήρη ἀριστουργημάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, οὐ μόνον αἱ βιβλιοθήκαι βρῖθουσιν Ἑλλήνων συγγραφεῶν καὶ ποιητῶν ἐκ δεδομένων ἢ καὶ ἐν χειρογράφοις, οὐ μόνον ὑπέρογκα ποσὰ δαπανῶνται χάριν ἀρχαιολογικῶν ἐκσκαφῶν καὶ χάριν ἐπιστημονικῶν μελετῶν εἰς τὸ ἔδαφος τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἀναφερομένων, ἀλλὰ καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα διδάσκονται πανταχοῦ καὶ ἐν τοῖς κλασσικοῖς γυμνασίοις καὶ ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις. Ἐνταῦθα ὀφείλομεν μετὰ λύπης νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι δὲν ἔλειψαν οὐδὲ λείπουν παρ' ἡμῖν καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ οἱ φρονούντες, ὅτι πρέπει νὰ καταργηθῆ ἢ καὶ νὰ περιορισθῆ ἀρκούντως ἢ διὰ τῶν πρωτοτύπων ἀρχαίων Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφεῶν παρεχομένη ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει κλασσικὴ παιδείσις, ἀλλ' αἱ τοιαῦται μεμονωμένα ἀπόπειραι εἰς οὐδὲν ἴσχυσαν νὰ κλονήσωσι τὴν καθόλου ἐπικρατοῦσαν πεποίησιν περὶ τῆς ἀπαραιτήτου ἀνάγκης τῆς διδασκαλίας τῶν δοκιμῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ συγγραφεῶν ἐν τῇ γλῶσσῃ τῶν πρωτοτύπων, μηδὲ νὰ διαψεύσωσι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὐδεμία ἄλλη γλῶσσα δύναται νὰ ἔχῃ τὴν ἐξόχως μορφωτικὴν καὶ ἠθιπλαστικὴν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς δύναμιν. Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὰ μάλιστα λυπεῖ πάντα γνήσιον Ἕλληνα εἶναι, ὅτι δυστυχῶς ἀπὸ τινος χρόνου ἀκολουθοῦσι καὶ παρ' ἡμῖν τινες τὸ ἐν Ἑσπερίᾳ μικρὸν ρεῦμα ὑπὲρ τῆς καταργήσεως ἢ καὶ τοῦ σημαντικοῦ περιορισμοῦ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἀσυστόλως κηρυττόμενοι. Οἱ νεωτερισταὶ οὗτοι, οἱ ἐνοοῦντες, ὡς φαίνε-

1. Ἐλεγειακοὶ ποιηταὶ τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν ὁ Κόϊντος Οὐάλεριος Κάτουλλος (86—46 π. Χ.), ὁ Ἀλέιος Τίβουλλος (54—19 π. Χ.) καὶ ὁ Σήξτος Λυβήριος Πρωπέριος (54—16 π. Χ.).

ται, κατὰ πάντα νὰ εὐρωπαϊζόμεν, οὐδέποτε ἐσκέφθησαν τὰς ὀλεθριωτάτας καὶ ἐθνικτόνους συνεπείας τοιαύτης τινὸς ἀποπειρας· διότι οὐδεμία ἀμφιβολία ὑπάρχει, ὅτι ἀφ' ἧς ἡμέρας, ὃ μὴ γένοιτο, θὰ ἀπεκηρύττετο ὑφ' ἡμῶν αὐτῶν ἡ θεία τῶν προγόνων καὶ τοῦ ἱεροῦ *Εὐαγγελίου* γλώσσα, ἐκ θεμελιῶν θὰ παρεσαλεύετο ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ὑπόστασις καὶ θὰ συνεκλονίζετο ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις οὕτως, ὥστε ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι καὶ θὰ ἐξεφυλιζόμεθα καὶ θὰ ἠλλαξοπιστοῦμεν. Ναὶ τοσοῦτον στενωῶς καὶ ἀρρήκτως συνδεόμεθα μετὰ τῆς προγονικῆς ἐκείνης γλώσσης, τὴν ὁποίαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι θεοὶ θὰ ἐλάλουν, ἂν μετεμορφοῦντο εἰς ἀνθρώπους, καὶ τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ *Χριστιανισμὸς* ἐξέλεξεν ὡς ὄργανον τῆς κηρύξεως τῶν *ὑψίστων ἀληθειῶν* τοῦ *Εὐαγγελίου* εἰς τὰ πέρατα τῆς *Οἰκουμένης*, ὥστε ἄνευ τῆς γλώσσης ταύτης ἀδύνατος ἀποβαίνει ἡ ὑπαρξίς ἡμῶν ὡς ἔθνους γνησίως ἐλληνικοῦ καὶ γνησίως ὀρθο-

δόξου χριστιανικοῦ. Ἄλλ' ἡ κατάργησις τῆς τοιαύτης ἡμῶν γλώσσης οὐδέποτε θὰ ἀποτολμηθῇ ἐφ' ὅσον τὸ ἡμέτερον Γένος ἔχει πλήρη συναίσθησιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον πληρέστατα συναισθάνεται, ὅτι ὀφείλει ἀκεραίαν νὰ διαφυλάττῃ καὶ νὰ παραδίδῃ ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν τὴν ἱεράν τῶν εὐκλεῶν αὐτοῦ προγόνων παρακαταθήκην καὶ ἐφ' ὅσον ὁ Θεὸς τῶν πατέρων αὐτοῦ προστατεύει καὶ καθοδηγεῖ αὐτὸ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, εἰς τὴν ὁδὸν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας. Πᾶς δὲ τῆς πατρῴας ἀρετῆς καὶ σοφίας ἐνθερμος παρ' ἡμῖν ζηλωτῆς, προκειμένου περὶ γλώσσης εὐεργετικώτατα ἐπὶ τὴν ἀνθρωπότητα δρασάσης καὶ δρώσης, ἐκθύμως θὰ εὐχεται ὑπὲρ αὐτῆς τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ :

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

(Ὅμ. Ἰλ. Α. 783)